

Prikaz NOP-a u hrvatskim i slovenskim udžbenicima povijesti za osmi razred osnovne škole

Kučko, Mislav

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:870076>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST**

DIPLOMSKI RAD

**PRIKAZ NOP-a U HRVATSKIM I SLOVENSKIM
UDŽBENICIMA POVIJESTI ZA OSMI RAZRED
OSNOVNE ŠKOLE**

Mentor:

dr. sc. Snježana Koren

Student:

Mislav Kučko

Zagreb, 2023.

SADRŽAJ

UVOD	1
1. UDŽBENICI POVIJESTI I UTJECAJ POLITIKE NAKON 1990. GODINE	3
1.1. Hrvatska	3
1.2. Slovenija.....	7
2. PRIKAZ PARTIZANSKOG POKRETA U HRVATSKIM UDŽBENICIMA.....	10
2.1. <i>Povijest za VIII. razred osnovne škole</i> , Alfa, 1997.	10
2.2. <i>Tragom prošlosti 8</i> , Školska knjiga, 2007.....	15
2.3. <i>Povijest 8</i> , Alfa, 2008.....	23
2.4. <i>Klio 8</i> , Školska knjiga, 2021.	31
2.5. <i>Povijest 8</i> , Alfa, 2021.....	38
3. PRIKAZ PARTIZANSKOG POKRETA U SLOVENSKIM UDŽBENICIMA.....	47
3.1. <i>Koraki v času: 20. stoletje</i> , DZS, Ljubljana, 1997.....	48
3.2. <i>Naše stoletje</i> , Modrijan, 2005.	51
3.3. <i>Koraki v času: 20. stoletje</i> , DZS, 2003.	54
3.4. <i>Raziskujem preteklost</i> , Rokus Klett, 2013.....	59
4. RASPRAVA.....	62
4.1. Komparacija hrvatskih udžbenika	62
4.2. Komparacija slovenskih udžbenika.....	67
4.3. Komparacija hrvatskih i slovenskih udžbenika.....	72
5. ZAKLJUČAK	76
SAŽETAK NA ENGLESKOM JEZIKU.....	78
BIBLIOGRAFIJA	79

UVOD

Od stjecanja državne samostalnosti Drugi svjetski rat najkontroverznija je tema koja udružuje i dijeli hrvatsko i, u određenoj mjeri, slovensko društvo. Ona je bila od osobitog značaja u udžbenicima povijesti u komunističkoj Jugoslaviji jer je ideja o zajedničkoj borbi svih jugoslavenskih naroda i narodnosti protiv okupatora bila sastavni dio dominantne ideologije bratstva i jedinstva. Nakon raspada Jugoslavije povijest je stavljena u fokus vlasti kao predmet važan za strukturiranje etničkih identiteta, što dovodi do promjena u poučavanju povijesti Drugoga svjetskog rata, osobito razdoblja Nezavisne Države Hrvatske (NDH) i narodnooslobodilačke borbe (NOB).

Do toga dolazi zato što su udžbenici povijesti interesno područje *politike povijesti*¹ zbog čega ih Koren definira kao *dio kulturnog pamćenja pojedinog društva i rezultat nastojanja tog društva da podari čvrst oblik onim njegovim vidovima koje smatra važnim*.² S obzirom da se poučavanjem povijesti mogu definirati stavovi i ideologije učenika, Petrungaro ističe da se udžbenikom povijesti ne posreduju samo informacije, nego i *kultura sjećanja*³, pomoću kojih se utječe na način na koji učenik shvaća identitet, osobito onaj kolektivni. S obzirom da dopiru do izrazito brojne publike i da su glavno sredstvo poučavanja povijesti, udžbenici povijesti na nezanemariv način pridonose formiranju učenika⁴, odnosno utječu na formiranje stavova i ideologije učenika.

Takva promišljanja potaknula su me da u svojem radu istražim prikaze partizanskog pokreta u udžbenicima povijesti koje su tijekom tri desetljeća koristile različite generacije hrvatskih i slovenskih učenika u završnim razredima osnovne škole. Komparativnom analizom utvrdit ću temeljne sličnosti i razlike između hrvatskih i slovenskih udžbenika, kao i udžbenika koji su se koristili u pojedinoj državi.

¹ Snježana Koren, „Korisna prošlost? Ratovi devedesetih u deklaracijama Hrvatskog sabora“, u: *Kultura sjećanja 1991. Povijesni lomovi i svladavanje prošlosti*, ur. Tihomir Cipek i Olivera Milosavljević (Zagreb: Disput, 2007): 240.

² Isto, 241.

³ Stefan Petrungaro, *Pisati povijest iznova. Hrvatski udžbenici povijesti 1918-2004*. (Zagreb: Srednja Europa, 2009): 16.

⁴ Isto, 16-30.

Iako sam u naziv postavio pojam NOP, u diplomskom radu ću koristiti termin partizanski pokret jer se povezuje sa djelovanjima partizana unutar šireg pojma Narodnooslobodilačkog pokreta.

Udžbenici povijesti koje sam koristio podijeljeni su u tri razdoblja; udžbenici objavljeni krajem 20. stoljeća, udžbenici nakon uvođenja usporednih udžbenika i najnoviji udžbenici. U prikazu hrvatskih udžbenika koristio sam udžbenike *Povijest za VIII. razred osnovne škole* u izdanju Školske knjige iz 1997., *Povijest 8* u izdanju Alfe iz 2008., *Tragom prošlosti 8 - udžbenik povijesti u osmom razredu osnovne škole* u izdanju Školske knjige iz 2007., te najnovije *Povijest 8 - udžbenik iz povijesti za osmi razred osnovne škole* u izdanju Alfe iz 2021. i *Klio 8* u izdanju Školske knjige iz 2021. godine. U prikazu slovenskih udžbenika koristio sam udžbenike *Koraki v času: 20. stoletje - zgodovina za 8. razred osnovne šole* u izdanju DZS-a iz 1997., *Naše stoletje - zgodovina za 9. razred osnovne šole* u izdanju Modrijana iz 2005., *Koraki v času: 20. stoletje - zgodovina za 8. razred osmoletke in 9. razred devetoletke* u izdanju DZS-a iz 2003. i *Raziskujem preteklost 9 - učbenik za zgodovino za 9. razred osnovne šole* u izdanju Rokus Klett iz 2013. godine.

U svojem radu koristio sam i zbornike radova koji se bave istraživanjima udžbenika povijesti. Navedeni zbornici objavljeni su u sklopu stručnih seminara održanih u organizaciji europskih institucija na kojima su sudjelovali stručnjaci s prostora bivše Jugoslavije, od kojih sam proučavao *Transition and the politics of history education in Southeast Europe*, *History can bite* i *Klio na Balkanu*. Ti radovi bave se kontroverznim sadržajima u udžbenicima povijesti, a fokus im je na pokušaju zloupotrebljavanja povijesti kroz poučavanje povijesti. Ponajviše se obrađuju ratne godine, a bave se i didaktičkim pomacima u poučavanju povijesti. Uz njih, koristio sam zbornike radova *Kultura sjećanja: 1941.: povijesni lomovi i svladavanje prošlosti* i *Kultura sjećanja: 1945.: povijesni lomovi i svladavanje prošlosti*, u kojima su predstavljena interdisciplinarna istraživanja koja nude širok spektar tema koje obilježavaju dramatično vrijeme između 1941. i 1945. godine. Ostali tematski radovi i kritičke analize udžbenika koje sam koristio uglavnom su objavljivani u časopisu *Povijest u nastavi*, među kojima se ističu radovi hrvatskih autora Snježane Koren, Damira Agičić i Magdalene Najbar-Agičić. Proučavanju hrvatskih udžbenika povijesti izričit doprinos dala je i monografija Stefana Petrunžara *Pisati povijest iznova: hrvatski udžbenici povijesti 1918. –2004. godine* u kojoj se obrađuje promjena sadržaja školskih udžbenika kroz 20. stoljeće. U proučavanju slovenskih udžbenika povijesti nakon osamostaljenja Slovenije koristio sam radove koji su objavljeni u zborniku *School history and textbooks: a comparative analysis of history textbooks in Japan*

and Slovenia, kao i stručne radove Petra Vodopiveca koji se najviše bavi navedenom problematikom.

Iako su udžbenici povijesti i njihova problematika poprilično dokumentirani u historiografiji, svoj doprinos proučavanju te problematike pokušat ću dati pojedinačnom i usporednom analizom hrvatskih i slovenskih udžbenika povijesti i njihovih prikaza partizanskog pokreta, koja još nije obrađivana u stručnoj literaturi.

1. UDŽBENICI POVIJESTI I UTJECAJ POLITIKE NAKON 1990. GODINE

1.1. Hrvatska

U proljeće 1990. dolazi do raspada Saveza komunista Jugoslavije i prvih slobodnih izbora u Hrvatskoj na kojima pobjeđuje Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) pod vodstvom Franje Tuđmana. U takvim političkim okolnostima edukacijski sustav primarno se tretirao kao politički radi deideologizacije od vremena Jugoslavije i pokušavao se preoblikovati u liberalno-demokratskom duhu.⁵ Ta promjena nije se odvijala u liberalnom duhu, nego se jedna ideologija mijenjala drugom pa je tako bratstvo i jedinstvo zamijenjeno dominantnom ideologijom etničkog nacionalizma.⁶ S obzirom da tada udžbenici povijesti i povijest služe kao alat u stvaranju nacije i jačanju hrvatskog nacionalnog identiteta, Goldstein ističe veliku ulogu predsjednika Tuđmana i vladajuće stranke pa navodi da se *u udžbenicima jasno morala iskazivati bliskost njegovim idejama i njegovu načinu razmišljanja*.⁷ Deideologizacija je dovela do ukidanja marksističkog gledanja na povijest, a time i do smanjivanja broja stranica i obrade tema vezanih uz partizanski pokret, koji je bio centralni fokus udžbenika povijesti u Jugoslaviji. Narodnooslobodilačka borba u jugoslavenskim udžbenicima povijesti opisuje se kao dugotrajan i hrabar proces borbe protiv *neprijatelja* naroda na čelu s Josipom Brozom Titom. Narativ se centrira oko njega, a on se prikazuje kao običan čovjek s liderskim sposobnostima koji riskira

⁵ Petrungraro, *Pisati povijest iznova*, 93.

⁶ Snježana Koren, „History teaching in Croatia (1990-2012)“, u: *School history and textbooks: A comparative analysis in history textbooks in Japan and Slovenia*, ur. Nobuhiro Shiba, Aleš Gabrič, Kenta Suzuki i Žarko Lazarevič (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2013): 257-275.

⁷ Ivo Goldstein, "O udžbenicima povijesti u Hrvatskoj", u: *Dijalog povjesničara/istoričara* 3, ur. Dušan Gamsler, Igor Graovac i Olivera Milosavljević (Zagreb: Zaklada Friedrich-Naumann, 2001): 17.

svoj život za dobrobit cijele nacije.⁸ Partizanski pokret prikazuje se kao zajednička borba svih naroda Jugoslavije pomoću kojega je stvorena država i pomireni svi narodi Jugoslavije. Takvim narativom pokušao se legitimizirati jugoslavenski komunistički režim pa je čak 40 % kurikuluma bilo posvećeno partizanskom pokretu.⁹ Zbog političkih promjena i rata u Hrvatskoj početkom devedesetih došlo je i do promjene u poučavanju povijesti i temama kojima su se bavili udžbenici povijesti. Iz udžbenika je potpuna izbačena ideologija socijalizma i komunizma. Vojne aktivnosti partizanskog pokreta zamijenjene su političkim aktivnostima tog doba. Partizani su otvoreno kritizirani zbog nedjela nakon završetka Drugoga svjetskog rata, a komunizam se počeo izjednačavati s antihrvatstvom.¹⁰

Prvi Nastavni plan i program u Republici Hrvatskoj iz 1991/1992. nazvan je *inovirani* jer se radilo o prerađenom programu iz osamdesetih godina. Iz osnovnog programa izbačen je marksistički pristup, a hrvatska povijest izostavljena je iz jugoslavenskog okvira.¹¹ Tako promjenom vlasti nije došlo do promjena u institucionalnoj strukturi obveznog obrazovanja, već samo do modificiranja obrazovnog sadržaja u nacionalnim predmetima koji podupiru proces državnog rasta i razvoj etničkog identiteta (hrvatski jezik, povijest, geografija i glazbena kultura).¹²

Novi Nastavni plan i program za osnovne škole i srednje škole iz 1995., koji se počinje provoditi od školske godine 1996/1997., napisali su stručnjaci za udžbenike povijesti koje je predložio tadašnji ministar obrazovanja. Tako su kurikulum pisale osobe bliske vlasti, što se očituje i u činjenici da su samo dva autora tijekom devedesetih mogla objavljivati udžbenike koji je prihvaćalo Ministarstvo obrazovanja.¹³ U novom planu ciljevi nisu bili jasno postavljeni, a sadržaj je bio vrlo detaljno razrađen. Za njegovo oblikovanje poslužili su postojeći udžbenici. Odnos sadržaja između opće i nacionalne povijesti bio je propisan u omjeru 60 : 40 % u korist nacionalne povijesti¹⁴ te su učenici prvenstveno trebali shvatiti međunarodni položaj Hrvatske

⁸ Tamara Pavašević Trošt, „Ruptures and continuities in nationalhood narratives: reconstructing the nation through history textbooks in Serbia and Croatia“. *Nations and Nationalism* 24(3) (2018): 716-740, pristup ostvaren 27.7.2022., <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/nana.12433>

⁹ Koren, „History teaching in Croatia (1990-2012)“, 259.

¹⁰ Pavašević Trošt, „Ruptures and continuities in nationalhood narratives: reconstructing the nation through history textbooks in Serbia and Croatia“: 716-740.

¹¹ Snježana Koren, „Promjene u nastavnom planu i programu za osnovne škole u Republici Hrvatskoj tijekom posljednjeg desetljeća“. *Povijest u nastavi* 2 (2003): 155-156.

¹² Magdalena Najbar-Agičić; Damir Agičić, „Nastava povijesti u Hrvatskoj i njezina zloupotreba“, u: *Demokratska tranzicija u Hrvatskoj: transformacija vrijednosti, obrazovanje, mediji*, ur. Sabrina Ramet i Davorka Matić (Zagreb: Alinea, 2006): 169-191.

¹³ Koren, „History teaching in Croatia (1990-2012)“, 263.

¹⁴ Dea Marić, „The homeland war in Croatian history education: Between “real truth” and innovative history teaching“. *History can bite. History Education in Divided and Postwar Societies* (2016): 91.

u Europi i svijetu te važnost pripadnosti tzv. zapadnom svijetu. Takav način poučavanja reducira učenika na pasivnog receptora informacija s unaprijed usađenim vrijednostima i znanjima. Zanimljivo je da se u kurikulumu spominje važnost kritičkog mišljenja, no ne navode se metode njegova poučavanja.¹⁵

Kurikulum iz 1995. naišao je na kritike novinara i povjesničara s Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Najveći prijepori bili su oko poučavanja 20. stoljeća, odnosno Hrvatske i njezine uloge u Drugom svjetskom ratu. Uz to, kritizirali su vlast zbog netransparentnosti u odabiru udžbenika, a kao glavni problem naglašavali centralizaciju koju je vlast provodila prema poučavanju povijesti u školama.¹⁶

Iako su u hrvatski sustav obrazovanja usporedni udžbenici uvedeni 1996. godine, do školske godine 2000/01. postojao je samo jedan udžbenik povijesti za osmi razred.¹⁷ Do većih promjena dolazi tek 2000. kada na izborima pobjeđuje koalicija predvođena Socijaldemokratskom partijom (SDP) i Hrvatskom socijalno - liberalnom strankom (HSL). Dolaskom na vlast SDP nastoji provoditi proces tzv. detuđmanizacije, odnosno odmicanja od negativnih procesa 90-ih godina, što se slučaju nastave povijesti odnosilo na problematične aspekte kurikuluma, osobito one vezane uz Drugi svjetski rat.¹⁸ Demokratizacijom udžbenika povećava se i broj izdavača, što je značajna razlika u odnosu na devedesete godine kada je na tržištu bio samo jedan izdavač.¹⁹

Koren navodi da su novi usporedni udžbenici poboljšali kvalitetu dizajna i obradi tema pristupali neutralno s kompleksnijim i balansiranim prezentacijama povijesti.²⁰ Petrungaro ih izdvaja u drugu grupu udžbenika nastalih nakon 1996. godine²¹, a Agičić ih svrstava u treću generaciju udžbenika. Udžbenike tog doba karakterizira primjena načela multiperspektivnosti, tj. težnje za prikazivanjem pojedinog događaja s različitih stajališta, a dolazi i do povećanja ilustrativnog sadržaja i broja ulomaka iz izvornih tekstova. Agičić to smatra izrazito važnim zbog toga što takav pristup omogućava kritičku analizu povijesnih tekstova.²²

¹⁵ Isto, 92.

¹⁶ Koren, „History teaching in Croatia (1990-2012)“, 264.

¹⁷ Koren, „Nastava povijesti između historije i pamćenja. Hrvatski udžbenici povijesti o 1945. godini,“ 245.

¹⁸ Snježana Koren, „What Kind of History Education Do We Have After Eighteen Years of Democracy in Croatia?“, u: *Transition and the Politics of History Education in Southeastern Europe*, ur. Augusta Dimou (Göttingen: V&R unipress, 2009): 108.

¹⁹ Isto, 111.

²⁰ Koren, „History teaching in Croatia (1990-2012)“, 265.

²¹ Petrungaro, „Pisati povijest iznova“, 96.

²² Damir Agičić, „Nastava povijesti u Hrvatskoj“, u: *Hrvatska Klio II: O nastavi i udžbenicima povijesti*, ur. Damir Agičić (Zagreb: Srednja Europa, 2015): 103.

Uvođenjem usporednih udžbenika dolazi i do oprečnih promišljanja povjesničara. Nekolicina povjesničara smatrala je da država treba imati glavnu riječ oko odabira udžbenika, a dio povjesničara smatrao je da je prerano uvoditi usporedne udžbenike jer se određenim sadržajima hrvatske povijesti ne bi trebali baviti udžbenici povijesti, nego stručnjaci.²³ Tako Prlender tvrdi da je *dodatnom pogoršanju kvalitete udžbenika pridonijelo i nepripremljeno i naglo prepuštanje izrade udžbenika takozvanim malim izdavačima, tržištem udžbenika počinju ovladavati i novi poduzetnici čija izdavačka poduzeća nisu dovoljno stručno ekipirana. U tehničkom i uređivačkom pogledu to je podrazumijevalo kvalitativni pad u odnosu na udžbenike iz vremena komunističke vlasti.*²⁴

Na izborima 2003. ponovno pobjeđuje HDZ koji tada mijenja paradigmu i nastavlja sa započetim procesima europeizacije i demokratizacije. To dokazuje uvođenje novoga Nastavnog plana i programa 2006. godine. U njemu se ističe da *nastava povijesti pomaže učenicima u razumijevanju vlastitih kulturnih i nacionalnih korijena te u njegovanju nacionalnog identiteta. Spoznaje o drugim narodima i razumijevanje njihovih kultura pripremaju učenike za život u multietničkom i multikulturalnome društvu.*²⁵ Svrha je da učenici *steknu znanja i intelektualne vještine koje će im pomoći u razumijevanju suvremenog svijeta.*²⁶ Kao cilj učenja povijesti ističe se *razvijanje interesa za izučavanje prošlosti i zanimanja za sadašnjost, odnosno razvijanje povijesnog mišljenja.*²⁷ Narodnooslobodilačka borba obrađuje se kao dio nastavne teme Drugi svjetski rat. Među ključnim pojmovima ističu se antifašistička koalicija, totalni rat te žrtve i masovna pogubljenja na području Hrvatske. Među obrazovnim postignućima navodi se da je potrebno npr. *opisati nastanak Federalne Države Hrvatske u sklopu DFJ; procijeniti ulogu ZAVNOH-a i njegove odluke; opisati sudjelovanje Hrvata u NOP-u (partizanskom pokretu) i obrazložiti značaj antifašističke borbe za Hrvatsku, kao i priključenje Istre, Zadra i otoka Hrvatskoj; obrazložiti i osuditi masovna pogubljenja civilnoga stanovništva na kraju i nakon Drugoga svjetskoga rata.*²⁸

Koren smatra da je Nacionalni plan i program iz 2006. napredak u odnosu na onaj iz 1995. godine. U fokusu programa je određivanje svrhe i ciljeva predmeta te učeničkih postignuća. U novom programu primjetan je pomak prema jasnijem definiranju ciljeva nastave

²³ Koren, „History teaching in Croatia (1990-2012)“, 265.

²⁴ Ivica Prlender, „Hrvatski udžbenici – stanje i nakane“, u: *Dijalog povjesničara/istoričara 4*, ur. Dušan Gamsler, Igor Graovac i Olivera Milosavljević (Zagreb: Zaklada Friedrich-Naumann, 2001): 48.

²⁵ Ministarstvo znanosti i obrazovanja, *Nastavni plan i program za osnovnu školu* (Zagreb: MZO, 2006): 284.

²⁶ Isto.

²⁷ Isto.

²⁸ Isto.

povijesti, među kojima važno mjesto zauzimaju razvoj kritičkog mišljenja pomoću rada na izvorima, poučavanje o interpretacijama, uočavanje različitih perspektiva i multikulturalnost. Povijest je definirana kao predmet koji učenicima pomaže u razumijevanju svijeta u kojem žive, a snažnije su naglašene vještine koje bi učenici trebali stjecati u nastavi povijesti. Koren navodi i negativnu stranu plana, odnosno prenatrpanost sadržajem, što smanjuje mogućnost korištenja aktivnih metoda učenja, te ističe da su odgojno-obrazovni ishodi definirani na razini činjeničnog znanja.²⁹

Danas se u nastavi primjenjuje kurikulum iz 2019. koji se počeo primjenjivati u 8. razredu osnovne škole u školskoj godini 2020/2021. U kurikulumu se navodi da je *svrha nastave Povijesti poticati interes učenika za proučavanje prošlosti, omogućiti razumijevanje sadašnjosti te stjecanje znanja i vještina nužnih za upućeno i aktivno sudjelovanje u društvu kao građana lokalne zajednice, Hrvatske, Europe i svijeta. Svrha je poučavanja i učenja Povijesti razviti u učenika sposobnost povijesnog mišljenja u sklopu pet područja ljudske aktivnosti, a to su: društveno područje, ekonomsko, znanstveno-tehnološko, političko i filozofsko-religijsko-kulturno.*³⁰ U kurikulumu se navode glavni tehnički koncepti: vrijeme i prostor, uzroci i posljedice, promjene i kontinuiteti, rad s povijesnim izvorima, povijesna perspektiva, usporedba i sučeljavanje. Narodnooslobodilačka borba obrađuje se kao dio nastavne teme Drugi svjetski rat i unutar dva poglavlja *Antifašizam – partizanski pokret* te *AVNOJ i ZAVNOH*. Navedena poglavlja dio su sadržaja za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda.

1.2. Slovenija

Za razliku od Hrvatske, nakon stjecanja neovisnosti i odmaka od komunizma u Sloveniji dolazi do procesa tzv. dejugoslavizacije³¹, koju Režek pojašnjava kao proces sužavanja jugoslavenskog sadržaja iz povijesti ostalih naroda bivše države. Fokus se stavljao na slovensku povijest, a smanjio se broj stranica posvećen partizanskom pokretu i Komunističkoj partiji. Povijest kao predmet nije imala važnu ulogu u slovenskom društvu pa je od stjecanja

²⁹ Snježana Koren; Magdalena Najbar-Agičić, "Europska iskustva i kurikulum povijesti u obveznom obrazovanju", *Metodika 15 Vol. 8, br. 2* (2007): 321-343.

³⁰ Ministarstvo znanosti i obrazovanja, *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 557.

³¹ Mateja Režek, „Reprezentacije primorskoga antifašizma in Tigr-a v slovenskih zgodovinskih učbenikih (1945 – 2016)“, u: *Tigr v zgodovini in zgodovinopisju*, ur. Aleš Gabrič (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2017): 126.

samostalnosti bila podložna političkim utjecajima i civilnim društvima koji su pisali novi kurikulum.³² Lazarevič navodi da iz udžbenika nestaje marksistička ideologija, a u fokus su stavljene ekonomske i socijalne teme.³³ Vodopivec ističe da se već početkom 1991. radilo na novom kurikulumu, ponajviše pod utjecajem uglednog profesora Boga Grafenauera. Novi kurikulum bitno se razlikovao od onoga u Jugoslaviji. Fokus se prvenstveno stavljao na učitelja koji je mogao birati teme koje će obrađivati.³⁴ Veći fokus bio je na socijalnoj, ekonomskoj i kulturnoj povijesti te odmaku od političke povijesti koje je dominirala u prethodnim udžbenicima. Također, kurikulum je zahtijevao veće obrazovanje od učitelja koji su izrazili žaljenje zbog manjka preciznih odredbi kurikuluma vezanih uz rad učitelja.³⁵ Krajnji rezultat kurikuluma bio je uspješan jer je prema dostupnim podacima povijest postala jedan od najpopularnijih predmeta, što se može iščitati iz popisa učenika koji su bili na natjecanju. Udžbenici devedesetih još uvijek su velik dio posvećivali antifašističkom pokretu, no ipak u manjoj mjeri nego oni u Jugoslaviji. Partizanski pokret prikazivao se pozitivno, ali se istovremeno spominje problem komunizma. Na tzv. neprijatelje partizanskog pokreta više se ne gleda samo s negativnog stajališta, npr. Katolička crkva. Komunisti se prikazuju kao heroji i osloboditelji, ali i kao ubojice.³⁶ Fokus se stavlja na Sloveniju i Slovence u antifašističkom pokrete. Primjetno je da se u udžbenicima antifašistički pokret sagledava pozitivno, ali se istovremeno prikazuju zločini koje su počinili komunisti i represija koju je provodila centralna vlast. Za razliku od Hrvatske, u Sloveniji se već početkom 90-ih uvode usporedni udžbenici koje potvrđuje odbor za obrazovanje. Vodopivec navodi da su i određeni udžbenici koji nisu zadovoljili kurikulum na lingvističkoj i didaktičkoj razini, dobili potvrdu odbora za korištenje, što govori o velikoj razini liberalizacije udžbenika.³⁷ Najviše korišteni izdavači u osnovnim školama su DZS i Modrijan.

Od školske godine 2003/2004. uvedeno je devetogodišnje osnovnoškolsko obrazovanje,

³² Petar Vodopivec, „Politics and History education in Slovenia and Slovene History Textbooks after 1990“, u: *Transition and the Politics of History Education in Southeastern Europe*, ur. Augusta Dimou (Göttingen: V&R unipress, 2009): 46.

³³ Žarko Lazarevič, „The Concept of Progress in the Teaching of History: some Observations from Slovenian Textbooks“, u: *School history and textbooks: A comparative analysis in history textbooks in Japan and Slovenia*, ur. Nobuhiro Shiba, Aleš Gabrič, Kenta Suzuki i Žarko Lazarevič (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2013): 215.

³⁴ Vodopivec, „Politics and History education in Slovenia and Slovene History Textbooks after 1990“, 47.

³⁵ Petar Vodopivec, „Politics and History education in Slovenia and Slovene History Textbooks after 1991.“, u: *School history and textbooks: A comparative analysis in history textbooks in Japan and Slovenia*, ur. Nobuhiro Shiba, Aleš Gabrič, Kenta Suzuki i Žarko Lazarevič (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2013): 16.

³⁶ Vodopivec, „Politics and History education in Slovenia and Slovene History Textbooks after 1990“, 61.

³⁷ Isto.

koje je popraćeno sustavnim pripremama učiteljstva (obvezatno dodatno obrazovanje).³⁸ Deveti razred u Sloveniji postaje ekvivalent osmom razredu u Hrvatskoj. Iz tog razloga ću u analizi slovenskih udžbenika naglasiti deveti razred umjesto osmog razreda osnovne škole. Škola počinje sa šest godina djetetova života, a na početku školovanja odgajateljica i učiteljica rade zajedno u skupini. Osnovna škola podijeljena je na trijade. Provjeravanje na kraju prve i druge trijade zamišljeno je kao monitoring, a vanjsko provjeravanje na kraju osnovne škole u jednoj polovici bodova utječe na konačnu učenikovu ocjenu, dok je druga polovica učiteljeva ocjena. Devetogodišnje obrazovanje karakteriziraju mnogobrojne didaktičke i sadržajne promjene kao npr. opisno ocjenjivanje, a u trećoj trijadi uvode se (fleksibilna) diferencijacija i izborni predmeti.

Nakon 12 godina 2004. dolazi do promjene vlasti u Sloveniji pa na čelo vlade dolazi Slovenska demokratska stranka koja je bila nacionalistički nastrojena te je nastojala uvesti etnički nacionalizam u obrazovanje, nazivajući ga *pridavanjem pozornosti slovenskim nacionalnim interesima*.³⁹ Ideja patriotske kulture i jačanja slovenskog identiteta zadobila je formu u kurikulumu koji se počeo primjenjivati 2008. godine. Udžbenici su bili više usmjereni na predmetni nego kronološki pristup, a Slovenija i slovenski narod stavljali su se u fokus obrađivanja tema. Primarno socijalnu, ekonomsku i kulturnu povijest zamijenila je politička povijest koja od tada čini od 60 do 70 % kurikulumu.⁴⁰ Osobito velika promjena očitovala se u obradi 20. stoljeća, osobito razdoblja Drugoga svjetskog rata i komunizma. Komunizam je gotovo potpuno nestao iz udžbenika, a propitkivala se uloga partizana i partizanskog pokreta. Broj stranica uvelike se smanjio, a veća pozornost pridavala se nacionalnim gledištima. Brodik smatra da je taj kurikulum napredak u odnosu na prethodni te da je njime kronološki ili enciklopedijski koncept zamijenjen tematsko-kronološko-progresivnim. Tim konceptom ubrzava se proces poučavanja, što osobito utječe na poučavanje 20. stoljeća koje zbog brojnosti informacija učitelji nisu mogli obraditi u cjelini. Za razliku od Vodopiveca, Brodik ne spominje povećan opseg političke povijesti u udžbenicima te se više fokusira na didaktički pristup kurikulumu. Također, ističe važnost uvođenja interdisciplinarnosti i multiperspektivnost u nastavu povijesti te smatra kako učenici trebaju biti više involvirani u nastavu i razviti kritičko mišljenje.⁴¹

³⁸ Pavel Zgaga, „Promjene filozofije i sustava obrazovanja u Republici Sloveniji“. Napredak br. 2, (2001): 225-235.

³⁹ Isto, 19.

⁴⁰ Isto, 20.

⁴¹ Vilma Brodnik, „Revision of History Curricula in the Republic of Slovenia (2006–2008).“ *Transition and the Politics of History Education in Southeast Europe* (2009): 71 – 91.

Nakon što 2008. na izborima pobjeđuje Socijaldemokratska stranka, počinje se raditi na novom kurikulumu koji je u primjeni od 2011. godine. Najveća razlika u odnosu na kurikulum iz 2008. je povećanje socijalne i kulturne povijesti u udžbenicima. Oko 25 % udžbenika povijesti tematski se temelji na političkoj povijesti, 20 % na socijalnoj, a ostatak na ostalim granama povijesti. Mijenja se i sadržaj, što se najviše očituje u promjeni fokusa na europsku i svjetsku povijest, dok se slovenska povijest obrađuje u 15 % sadržaja.⁴² Taj postotak povećava se kod obrade tema iz razdoblja 19. i 20. stoljeća. Učenici završnog, odnosno devetog razreda osnovne škole uče o integraciji Slovenije i povezanosti s europskim svijetom, razloge za osamostaljivanje Slovenije te demokratsku i političku podjelu unutar Slovenije. Kurikulumom se postavljaju tri glavna cilja: informacijska pismenost učenika, povijesno razmišljanje i istraživanje te utjecaj na učenikove stavove prema svijetu i njegovim vrijednostima.⁴³

2. PRIKAZ PARTIZANSKOG POKRETA U HRVATSKIM UDŽBENICIMA

U ovom poglavlju analizirat ću pet hrvatskih udžbenika koji su se koristili u osnovnim školama nakon uvođenja kurikuluma 1995., 2006. i 2019. godine. Predmet analize bit će osnivanje antifašističkog pokreta, nastanak i organizacija partizanskog pokreta u Jugoslaviji i Hrvatskoj, prikaz Josipa Broza Tita kao vođe pokreta, sporazum Tito – Šubašić, nastanak Federalne Države Hrvatske, odnos partizana prema ostalim vojnim skupinama te partizanski zločini i suđenja na kraju rata. Također, analizirat ću slikovne materijale koje koriste pojedini autori udžbenika.

2.1. *Povijest za VIII. razred osnovne škole, Alfa, 1997.*

U udžbeniku *Povijest za VIII. razred osnovne škole* autora Ive Perića antifašizam i partizanski pokret u Hrvatskoj i Jugoslaviji obrađuje se unutar nastavne cjeline *Razdoblje Drugog svjetskog rata* i nastavnih jedinica *Otpori i borba antifašističke Hrvatske, Nastanak hrvatske države u sklopu stvaranje federativne Jugoslavije te Hrvatska u vrijeme završetka i neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata*. Unutar nastavnih jedinica poglavlja

⁴² Danijela Trškan; Špela Bezjak, „Teaching History and Civic Education in Slovenia." *El Futuro del Pasado: revista electrónica de historia* 12 (2021): 131.

⁴³ Isto, 132.

posvećena antifašističkom pokretu su *Odbijanje s okupatorskim i ustaškim režimom, Prvi partizanski odred, Osnivanje Glavnog štaba Hrvatske, Antifašistička borba hrvatskog naroda kao dio jugoslavenske i svjetske antifašističke borbe, Nastajanje druge, avnojske Jugoslavije, Stvaranje hrvatske države u sastavu jugoslavenske federacije, Hrvatska seljačka stranka u antifašističkoj borbi, Nastanak zajedničke jugoslavenske vlade, Prva vlada Federalne Države Hrvatske te Zločini u Bleiburgu i na „križnom putu“ hrvatskog naroda.*

Teme koje sam analizirao obrađene su na nešto više od šest stranica teksta. Teme uključuju političke odluke, a fokus se stavlja na ulogu Hrvatske u antifašističkom pokretu. Na tri stranice obrađuju se nastanak i djelovanje antifašističkog pokreta, a na dvije stranice nastanak Jugoslavije i Federalne Države Hrvatske unutar Jugoslavije. Jedna stranica posvećena je partizanskim zločinima nakon rata i nastanku zajedničke jugoslavenske vlade.

U nastavnoj jedinici *Otpori i borba antifašističke Hrvatske* autor na početku navodi da *predratni antifašizam, znatno prisutan u Hrvatskoj, bivao je u hrvatskom narodu još prisutniji i izraženiji od početka strane okupacije i NDH.*⁴⁴ Nadalje, autor ističe da su *širenju antifašističkih raspoloženja pridonosili mnogi hrvatski intelektualci... poznati po svom slobodoumlju, slobodoljublju i privrženosti demokratskim načelima* te su uz njih djelovali *komunisti (obuzeti svojim političkim ciljevima) – pristaše KPJ, kao i njihovi sljedbenici iz redova omladine.* Svoju tezu potkrjepljuje rečenicom *Antifašisti, a među njima i komunisti, često su savjetovali da treba odbijati suradnju s okupatorima i s ustaškim režimom*⁴⁵ te ističe da su KPJ i SKOJ u svom nazivu zadržale ime Jugoslavije i nakon sloma jugoslavenske države. U svojem radu Najbar-Agičić navodi da time autor smatra da Jugoslavija ne postoji nakon kapitulacije 1941., a time zanemaruje i postojanje jugoslavenske izbjegličke vlade.⁴⁶ Josip Broz spominje se kao čelnik KPJ-a od 1937., ali ne i kao čelnik antifašističkog pokreta. Zanimljivo je da njegov nadimak Tito autor stavlja u zagradu pokraj njegova imena.⁴⁷ U nastavnoj jedinici *Prvi partizanski odred* Perić objašnjava razlog nastanka pokreta koji je osnovan 22. lipnja 1941. te ističe da se taj datum slavi kao Dan antifašističke borbe u Hrvatskoj.⁴⁸ Perić navodi da su eksplicitno Hrvati osnovali taj odred i ne navodi ostale narode, čime želi naglasiti antifašističku ulogu hrvatskog naroda.

U nastavnom poglavlju *Osnivanje Glavnog štaba Hrvatske* govori se o *potrebi stvaranja*

⁴⁴ Ivo Perić, *Povijest 8* (Zagreb: Alfa, 1997), 77.

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ Magdalena Najbar-Agičić, „Jugoslavenska povijest u hrvatskim udžbenicima“, u: *Klio na Balkanu: prilozi analizi stanja u nastavi povijesti u Jugoistočnoj Europi*, ur. Magdalena Najbar-Agičić (Zagreb: Srednja Europa, 2005): 122.

⁴⁷ Perić, *Povijest 8*, 77.

⁴⁸ Isto.

središnjeg rukovodećeg organa, koji bi usmjeravao i objedinjavao partizanske ratne akcije⁴⁹, zbog čega je Glavni štab i osnovan. Autor navodi da je za zapovjednika postavljen Ivan Rukavina, a za političkog komesara Marko Orešković. Perić ne spominje da su oni bili članovi KPJ-a, no koristi komunistički termin *politički komesar*, koji označava visoko rangiranog vojnika u Narodnooslobodilačkoj vojsci.⁵⁰ Ukratko se navodi da su u službi antifašističke i partizanske borbe *sudjelovali Jedinствена narodnooslobodilačka fronta (JNOF), Antifašistički front žena (AFŽ) te Ujedinjeni savez antifašističke omladine Hrvatske (USAOH)*.⁵¹

Na kraju nastavne jedinice Perić navodi kontradiktorne teze u odnosu na one koje je postavio na početku. U nastavnoj jedinici *Antifašistička borba hrvatskog naroda kao dio jugoslavenske i svjetske antifašističke borbe* navodi se vođenje bitke protiv okupatora, ustaša i četnika na području NDH-a pružanjem različitih oblika otpora, a usporedno i partizanskim ratovanjem. Perić zaključuje da su *partizanskim ratom na tom cijelom prostoru rukovodili uglavnom komunisti... postojali su i središnji, jugoslavenski organi antifašističke borbe, a vođa KPJ Josip Broz Tito bio je ujedno i vrhovni komandant partizanskih odreda Jugoslavije*⁵², čime Tita priznaje za čelnika partizanskih odreda na području Jugoslavije, a time i Hrvatske.

Autor je dvije stranice posvetio nastanku avnojske Jugoslavije i hrvatske države unutar jugoslavenske federacije. Navodi se da je u studenom 1942. osnovano najviše predstavničko tijelo jugoslavenskih naroda nazvano Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ), nakon čega ukratko opisuje drugo zasjedanje AVNOJ-a i osnivanje privremene vlade nazvane Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ)⁵³. Privremena vlada osnovana je s ciljem da se *kraljevskoj izbjegličkoj vladi u Londonu oduzmu prava zakonite vlade, da se kralju Petru II. Karađorđeviću zabranjuje povratak u zemlju*.⁵⁴ Nakon toga Perić fokus stavlja na Hrvatsku u poglavlju *Stvaranje hrvatske države u sastavu jugoslavenske federacije*. U poglavlju se spominje Komunistička partija Hrvatske (KPH) i njezin čelnik Andrija Hebrang, kojega Perić pokušava opravdati pa navodi da se on *kao komunist istodobno osjećao i Hrvatom*.⁵⁵ Korištenjem takvog narativa može se zaključiti da komunisti nisu bili Hrvati. Perić nastavlja opravdavati ulogu Hebranga u KPH-u naglašavajući da se *...partizanska borba – kako su je predstavljali komunisti – vodi za slobodu i pojedinca i naroda... Hebrang je u toj povezanosti pojedinačnog i općeg interesa vidio smisao te borbe... Taj mu je smisao*

⁴⁹ Isto, 78.

⁵⁰ <https://proleksis.lzmk.hr/31939/> (posjećeno 11.7.2022.)

⁵¹ Perić, *Povijest* 8, 78.

⁵² Isto.

⁵³ Isto, 81.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Isto, 82.

govorio da se Hrvat stupajući u partizanske redove bori za sebe i svoju Hrvatsku⁵⁶, čime implicira da je Hebrang sudjelovao u partizanskom pokretu isključivo iz nacionalnih, a ne političkih interesa iako je član Komunističke partije bio od 1919. godine. Nadalje, Perić ističe važnost osnivanja Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) kao najvišega predstavničkog tijela hrvatskog naroda. Na čelo ZAVNOH-a izabran je Vladimir Nazor kojeg se opisuje kao *domoljuba koji se uključio u partizanske redove od prosinca 1942.*⁵⁷ Ističe se stvaranje Federalne Države Hrvatske 8. i 9. svibnja 1944. u Topuskom.

Perić je pola stranice u poglavlju posvetio Hrvatskoj seljačkoj stranci (HSS) u antifašističkoj borbi. Navodi da je HSS bila najveća predratna stranka u Hrvatskoj te ističe njezine istaknute članove potpredsjednika Božidara Magovca i Franu Frola, koji su bili članovi partizanske jugoslavenske vlade.⁵⁸ Nadalje, ističe važnost sudjelovanja HSS-a u antifašističkoj borbi i navodi da *sudjelovanje pripadnika Hrvatske seljačke stranke u antifašističkoj borbi mnogo je značilo za tu borbu, jer joj je privlačilo i uključivalo u nju sve više hrvatskih seljaka i gradskog stanovništva.*⁵⁹ Poglavlje završava ističući progone komunista nad pripadnicima HSS-a koji su *se zalagali za uspostavljanje demokratskog pokreta... Ti progoni pokazivali su namjere komunista da u novoj, avnojskoj Jugoslaviji uspostave jednostranačku diktaturu.*⁶⁰ Perić u fokus partizanskog pokreta ponovno stavlja Hrvate, a time i hrvatsku stranku, dok komuniste navodi u negativnom kontekstu, a ne spominje ni predratnog lidera HSS-a Vladka Mačeka.

Perić je na kraju jednu i pol stranicu posvetio unutrašnjim zbivanjima na kraju rata. U tom kontekstu spominje četnički teror na hrvatskom prostoru do kraja rata, nastanak jugoslavenske vlade te zločine u Bleiburgu i *križni put*. U nastavnom poglavlju *Četnički teror na hrvatskom prostoru do kraja rata* Perić ne govori samo o zločinima četnika, nego tu temu koristi kako bi opisao problematičnu situaciju pri osnivanju jugoslavenske vlade. Tako navodi da je *dugo trebalo da partizansko (komunističko) vodstvo uvjeri vodeće članice antifašističke koalicije da jedino ono organizira antifašističku borbu i rukovodi tom borbom na području okupirane Jugoslavije* te dodaje da *izbjeglička jugoslavenska kraljevska vlada, koja je boravila u Londonu, neprestano je tvrdila da antifašističku borbu u okupiranoj Jugoslaviji vode četnici*

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Isto, 83.

⁶⁰ Isto.

*pod komandom Draže Mihailovića.*⁶¹ Nadalje govori o zločinu četnika nazivajući te zločine genocidom. U nastanku jugoslavenske vlade Perić ističe problematiku vezanu uz izbor zakonskog predstavnika okupirane jugoslavenske države. Navodi odluke oba sporazuma Tito – Šubašić i osnivanje Demokratske Federativne Jugoslavije s 28 ministara, u kojoj je Tito bio predsjednik vlade, a Šubašić ministar vanjskih poslova. U tom poglavlju Perić ističe i prvu vladu Federalne Države Hrvatske. U tri rečenice navodi osnovne podatke o vladi (npr. da je predsjednik vlade bio Vladimir Bakarić) te uz to postavlja fotografiju prve vlade koja zauzima pola stranice u udžbeniku.⁶²

Na kraju poglavlja Perić opisuje ratne zločine partizana i naziva ih *mnogobrojnim i stravičnim* te dodaje da su *pripadnici partizanskog pokreta tijekom rata i neposredno nakon rata osumnjičili mnoge ljude – često i na osnovi neprovjerenih optužbi da su surađivali s okupatorima i organima režima NDH. Za brojne zarobljene okupatorske, ustaške i domobranske postrojbe*⁶³ te utvrđuje da su ubijeni suprotno međunarodnim propisima o ratnim zarobljenicima. Također, navodi da je hrvatsko stanovništvo prognano sa sela i a da su hrvatske kuće većinom spaljene. Perić ponovno stavlja fokus na zločine partizana nad Hrvatima, dok ostale nacionalnosti ne spominje. Pri opisu partizanskih zločina, osobito prema hrvatskom narodu, Perić ističe da su za zločine krivi četnici i navodi *ti bivši četnici, postavši partizani, i dalje su zadržali u sebi mržnju prema svemu što je hrvatsko i katoličko.*⁶⁴ Perić krivnju svaljuje na Srbe s obzirom da je četnički pokret bio većinom srpski, a njegova teza može se povezati s duhom vremena s obzirom da je udžbenik pisan nakon završetka Domovinskog rata. Na kraju govori o bijegu ustaških vlasti i povlačenju hrvatskih oružanih snaga i civila koji su se htjeli predati američkim i britanskim snagama u Bleiburgu. Ističe da su *partizani tu masu hrvatskih civila i vojnika postrojili u kolone i pod oružanom pratnjom prisilno ih vraćali natrag, pješice* i dodaje da *ubijali su svakoga iz tih dugih kolona tko bi pokušao pobjeći ili tko bi se pokušao negdje napiti vode.*⁶⁵ Na kraju poglavlja spominje *križni put*, ali navodi samo zemlje koje su bile dio tog puta. Perić spominje brojku od nekoliko desetaka tisuća stradalih Hrvata. Uz tu temu, objavljena je fotografija jedne od mnogobrojnih kolona na *križnom putu*. U udžbeniku nema spomena o poslijeratnim suđenjima, od kojih se ističe suđenje bl. Alojziju Stepincu.

Od političkih osoba najčešće se spominje Josip Broz Tito. Prvi put spominje ga se kao čelnika KPJ od 1937. i Perić ga naziva Josip Broz. Kasnije ga spominje punim imenom i

⁶¹ Isto, 86.

⁶² Isto, 87.

⁶³ Isto.

⁶⁴ Isto.

⁶⁵ Isto, 88.

prikazuje ga kao vrhovnog komandanta partizanskog odreda Jugoslavije. U obradi zasjedanja AVNOJ-a ne spominje Tita, ali ga prikazuje na fotografiji s drugog zasjedanja AVNOJ-a. U zadnjem poglavlju Tita se spominje u kontekstu nastanka zajedničke vlade i sporazuma Tito – Šubašić, a naziva ga nadimkom. Uz Tita, spominje se Ivan Šubašić koji je prikazan kao bivši ban Banovine Hrvatske i predsjednik kraljevske izbjegličke vlade. U poglavlju se navodi i Petar II. Karađorđević kao kralj izbjegličke vlade u Londonu. Njega se spominje i prilikom zasjedanja AVNOJ-a jer mu se zabranjuje ulazak u zemlju. Draža Mihailović spominje se kao komandant četnika, *vojske u otadžbini*⁶⁶, a Ivan Rukavina i Marko Orešković kao čelnici Glavnog štaba Hrvatske. Andrija Hebrang navodi se jedanput i ističe kao glavni rukovodilac KPH-a i kao *Hrvat stupajući u partizanske redove bori za sebe i za svoju Hrvatsku, da se u toj borbi može boriti i pod svojim hrvatskim barjakom*.⁶⁷ Vladimira Nazora spominje se kao predsjednika Izvršnog odbora ZAVNOH-a te kao domoljuba koji se uključio u partizanske redove. Božidara Magovca i Franu Frola opisuje se kao istaknute članove HSS-a koji su se pridružili antifašističkoj borbi. U kontekstu stvaranja Federalne Države Hrvatske, Vladimira Bakarića navodi se kao predsjednika vlade ZAVNOH-a.

Slikovni materijal manje je zastupljen u udžbeniku. Perić u prvom poglavlju o osnivanju antifašističkog pokreta postavlja fotografiju Ivana Rukavine kao zapovjednika Glavnog štaba Hrvatske.⁶⁸ Vezano uz stvaranje druge Jugoslavije, prikazana je fotografija drugog zasjedanja AVNOJ-a, a autor ističe gdje se na njoj nalazi Josip Broz Tito.⁶⁹ U kontekstu stvaranja ZAVNOH-a prikazana je fotografija Vladimira Nazora kao predsjednika Izvršnog odbora. Na kraju poglavlja prikazane su dvije fotografije. Na prvoj je prikazana vlada Federalne Države Hrvatske u čijoj se sredini nalazi predsjednik vlade Vladimir Bakarić, dok je druga vezana uz *križni put* i prikazuje izmorene ljude u koloni koji piju vodu i koje prati vojska.⁷⁰ Ta fotografija slabije je vidljiva. Na većini fotografija u udžbeniku prikazani su etnički Hrvati ili političke odluke vezane uz Hrvatsku.

2.2. Tragom prošlosti 8, Školska knjiga, 2007.

U udžbeniku *Tragom prošlosti 8* autora Krešimira Erdelja i Igora Stojakovića antifaziizam i partizanski pokret u Hrvatskoj i Jugoslaviji obrađuju se unutar nastavnih cjelina

⁶⁶ Isto, 80.

⁶⁷ Isto, 82.

⁶⁸ Isto, 77.

⁶⁹ Isto, 81.

⁷⁰ Isto, 88.

Drugi svjetski rat, Hrvatska u drugoj Jugoslaviji, Nastanak Nezavisne Države Hrvatske, Vojne operacije i prekretnice u Drugom svjetskom ratu i Kraj Drugog svjetskog rata. Unutar nastavnih jedinica poglavlja posvećena antifašističkom pokretu su *Ustaški teror, Partizanski pokret, Jačanje partizanskog pokreta i jačanje hrvatske države, Teheranska konferencija, Sudjelovanje Hrvata u antifašističkoj borbi, Sporazum Tito – Šubašić, Slom NDH i partizanski zločini u Bleiburgu i Učvršćivanje vlasti.*

Erdelja i Stojaković prvi put spominju antifašizam u nastavnoj jedinici *Ustaški teror* gdje navode da je *ustaški teror prema srpskom stanovništvu uzrokovao odlazak velikog broja Srba u šumu. Dio ih se priključio partizanima, a dio četnicima.*⁷¹, iz čega se može zaključiti da je partizanski pokret bio multietničan. Nadalje, ističu da je *stradalo mnogo Hrvata – antifašista, komunista, haesesovaca, poput Vladka Mačeka.*⁷² Autori navode glavne neprijatelje ustaške vlasti, a time i dvije glavne vojne snage koje su se borili protiv ustaša - partizane i četnike.

U nastavnoj jedinici *Partizanski pokret* autori elaboriraju razlog nastanka partizanskog pokreta. Ta tema uvrštena je između nastavnih tema *Ustaški teror* i *Četnički pokret*, čime autori žele prikazati tri vojna pokreta na području Hrvatske i Jugoslavije. Nadalje navode da su *ustaški teror i kolaboracija – suradnja s okupatorima zemlje – jačali želju za otporom*⁷³ te dodaju da je antifašizam postojao i prije Drugoga svjetskog rata te ističu da su *najžešći protivnici fašizma (ne i jedini) bili komunisti.*⁷⁴ Autori spominju komuniste kako bi učenicima pojasnili zašto su oni kasnije predvodili antifašistički pokret. Nadalje autori tvrde da je *partizanski pokret bio jedan od najbolje organiziranih i najuspješnijih u Europi*, kao i da su se *partizanskom pokretu priključili i brojni Hrvati, predvođeni Josipom Brozom Titom, vrhovnim zapovjednikom partizanske vojske.*⁷⁵ Ističu stvaranje prve partizanske jedinice *koja je stvorena upravo u Hrvatskoj*, odnosno Sisačkoga partizanskog odreda koji je izveo diverzantsku akciju 22. lipnja 1941. godine. Također, navode da se taj datum u Hrvatskoj slavi kao Dan antifašističke borbe⁷⁶, čime naglašavaju povezanost Hrvata s partizanskim pokretom.

Na kraju nastavne jedinice autori nabrajaju razloge za jačanje partizanskog pokreta: *jačao je dobrim dijelom i zbog postupaka režima u NDH. Teror usmjeren protiv Srba, Židova, ali i Hrvata koji ga nisu podržavali, tjerao je sve više ljudi u partizane, a jačanje partizanskog pokreta zahtijevalo je i bolju organiziranost. Stoga je stvoren Glavni štab Hrvatske.*⁷⁷ Autori

⁷¹ Krešimir Erdelja; Igor Stojaković, *Tragom prošlosti 8*, (Zagreb: Školska knjiga, 2007), 128.

⁷² Isto, 129.

⁷³ Isto, 130.

⁷⁴ Isto.

⁷⁵ Isto, 131.

⁷⁶ Isto.

⁷⁷ Isto.

ističu da je Glavni štab Hrvatske djelovao u skladu s odlukama Vrhovnog štaba Jugoslavije na čijem čelu je bio Josip Broz Tito. Erdelja i Stojaković time nastoje istaknuti dobru organiziranost i hijerarhiju, a time i masovnost partizanskog pokreta već u početku rata. Uz tekst, priložena je fotografija Josipa Broza Tita i podulji tekst o njegovim aktivnostima prije rata.

U nastavnoj temi *Četnički pokret* autori spominju vođu Dražu Mihailovića i ciljeve četničkog pokreta, među kojima su bili *oslobađanje zemlje od okupacije i obnavljanje Kraljevine Jugoslavije u kojoj je bila osigurana srpska prevlast*.⁷⁸ Nadalje, navode da je *četničko vodstvo ubrzo procijenilo da su im partizani veći neprijatelji od okupatorskih vojski zbog planova o rušenju monarhije i stvaranju komunističke Jugoslavije*.⁷⁹ Erdelja i Stojaković time smatraju da su partizani i četnici imali istu zamisao o oslobađanju zemlje od okupacije i obnavljanju Jugoslavije, no na drugačijim temeljima, što je dovelo do povezanosti četnika i fašističke Italije i nacističke Njemačke. To dovodi do zaključka da su četnicima najveći neprijatelji bili partizani. Također, jugoslavenska izbjeglička vlada četnike je proglasila *jugoslavenskom vojskom u otadžbini*⁸⁰, a autori ističu da su tom vladom dominirali Srbi. Na kraju nastavne jedinice pišu o zločinima četnika, osobito prema Hrvatima i muslimanima, te o njihovom planu stvaranja tzv. Velike Srbije. I partizanski i četnički pokret obrađeni su na pola stranice u udžbeniku.

U sljedećem nastavnom poglavlju *Jačanje partizanskog pokreta i stvaranje hrvatske države* autori posvećuju četiri stranice događajima vezanih uz partizanski pokret. Na početku poglavlja navode da se tijekom 1942. i 1943. povećava partizanska aktivnost na prostoru Bosne i Hercegovine i Hrvatske, točnije na teritorijalnom području NDH. Uz to, autori prikazuju karte jačanja i širenja partizanskog pokreta između 1941. i 1944. godine. Ističu osnivanje AVNOJ-a kao vrhovnoga političkog tijela partizanskog pokreta, a time ZAVNOH-a koji je produkt osnivanja *nacionalnih vrhovnih političkih tijela šest budućih članica jugoslavenske federacije*.⁸¹ Autori naglašavaju i važnost odluke ZAVNOH-a o priključenju hrvatskih područja koja su bila pod talijanskom okupacijom. Navedene odluke ističu kao ključne jer se njima osigurala teritorijalna cjelovitost današnje Hrvatske, a usporedno i unutarnje političko uređenje Jugoslavije nakon rata.

Nadalje ističu drugo zasjedanje AVNOJ-a 29. studenoga 1943. kao *još jedan korak k*

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ Isto, 132.

⁸⁰ Isto, 132.

⁸¹ Isto, 145.

osiguranju vlasti nakon završetka rata⁸² i navode najvažnije odluke. Prva odluka bila je utemeljenje nove jugoslavenske države – Demokratske Federativne Jugoslavije. Druga odluka vezana je uz osnivanje *privremene vlade s Titom na čelu – Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ), a izbjegličkoj vladi u Londonu oduzeta su prava zastupanja zemlje te je zabranjen povratak kralju Petru.*⁸³, dok je treća vezana uz potvrdu odluka ZAVNOH-a o sjedinjenju hrvatskih krajeva koji su bili pod talijanskom vlašću s maticom zemljom. Autori isto kao i na prethodnoj stranici ističu odluke koje se tiču budućeg uređenja Jugoslavije i teritorijalne cjelovitosti Hrvatske. Nadalje, autori izlažu prvotno negativan stav zapadnih saveznika komunističkog vodstva borbe, no kasnije su promijenili stav jer su se komunisti jedini borili protiv okupatora i nadzirali sve veći oslobođeni teritorij.⁸⁴ Autori ističu problematiku vezanu uz priznavanje partizanskog pokreta, ali ne objašnjavaju zašto su Saveznici smatrali da su partizani jedini koji se bore protiv okupatora s obzirom da su do tada priznavali kraljevsku vladu u Londonu.

Erdelja i Stojaković pola stranice posvetili su nastavnoj temi *Sudjelovanje Hrvata u antifašističkoj borbi*. Autori su pogrešno koncipirali naziv teme jer u njoj govore samo o Vladku Mačeku i HSS-u, a takvom analogijom može se zaključiti da su jedini Hrvati u borbi bili haesesovci. Autori nastoje opisati kompleksnost situacije nakon proglašenja NDH pa tako ističu da *Maček poziva na mir i suradnju s novim vlastima, on sam s ustašama nije htio surađivati i Maček se opredijelio za „politiku čekanja“ jednako kao što nije želio surađivati s ustašama, tako se protivio i suradnji s partizanima, uglavnom zbog činjenice da su ih predvodili komunisti.*⁸⁵ Time smatraju da je kompleksnost situacije povezana s fašizmom s jedne i komunizmom s druge strane. Na kraju ističu da je odluka o proglašenju Federalne Države Hrvatske kao dijela Demokratske Federativne Jugoslavije bila prekretnica u priključivanju članova i simpatizera HSS-a partizanskim jedinicama. Autori impliciraju da je nacionalni karakter partizanskog pokreta naveo haesesovce da se priključe pokretu pa tako spominju i stvaranje Federalne Države Hrvatske.

Zadnja tema koji autori ističu u poglavlju je sporazum Tito – Šubašić. Autori prilažu kontekst situacije i razloge za sklapanje sporazuma te navode *u strahu da bi se utjecaj Sovjetskog Saveza mogao proširiti na Jugoslaviju, zapadni su saveznici, prvenstveno Britanci, nastojali posredovati u postizanju dogovora između izbjegličke i partizanske vlade.*⁸⁶ Iako su

⁸² Isto.

⁸³ Isto.

⁸⁴ Isto, 146.

⁸⁵ Isto, 147.

⁸⁶ Isto, 148.

bili dio antifašističke koalicije, zapadni saveznici još uvijek nisu blagonaklono gledali na partizane zbog njihova komunističkog vodstva. Također, autori navode da *novi predsjednik izbjegličke kraljevske vlade proglašen je Ivan Šubašić jer je bio član HSS-a i nije surađivao s četnicima*.⁸⁷ Time ističu kompromis između partizana i izbjegličke vlade.

Nadalje, autori prikazuju glavne odluke sporazuma Tito – Šubašić. Osobito ističu ono što je Ivan Šubašić prihvatio u ime izbjegličke vlade: *obvezao se da će izbjeglička vlada priznati AVNOJ te je prihvatio odluku da se kralj ne vraća u zemlju dok jugoslavenski narodi nakon rata ne odluče kakvo državno uređenje žele – monarhiju ili republiku*⁸⁸, te Titov pristanak na to da se pitanje konačnog uređenja riješi nakon rata. Također, navode da je do zajedničkog dogovora oko *osnivanja zajedničke vlade, sastavljene od predstavnika partizanske i izbjegličke vlade, koja je trebala biti odgovorna AVNOJ-u kao privremenom parlamentu*.⁸⁹ Kod označavanja važnosti odluka autori koriste tamnije ili svjetlije nijanse. Odluke na koje se obvezao Šubašić i zajednička odluka o osnivanju zajedničke vlade označene su tamnijom nijansom crvene, čime autori žele naglasiti odluke koje dovode do prevlasti partizana u vladi, kao što su priznavanje AVNOJ-a ili postavljanja Tita za predsjednika vlade. Odluka na koji se obvezao Tito označena je svjetlijom nijansom crvene, što sugerira neprihvatanje bitnih odluka i prihvaćanje *kompromisa* po njegovoj volji i želji. Na kraju poglavlja spominje se međunarodno priznanje zajedničke vlade i stvaranje Narodne vlade Hrvatske na čijem čelu je bio Vladimir Bakarić.⁹⁰

Nastavnoj temi *Slom NDH i partizanski zločini* autori posvećuju jednu stranicu, od čega na pola stranice citiraju izvor vezan uz Titov govor o zločinima na kraju rata. Za usporedbu ustaški zločini opisani su na četiri stranice, uz dva veća izvora koja prikazuju svu brutalnost tog režima. Autori spominju partizane u kontekstu zauzimanja grada Zagreba te navode da *...koji su uz ustaše i domobrane u strahu od partizana napustili i mnogi civili. te Krenuli su prema sjeverozapadu želeći se predati Englezima ili Amerikancima i tako izbjeci predaju partizanima*.⁹¹ Nakon toga ističu da su se *partizani prilikom oslobađanja dijelova nekadašnje NDH okrutno obračunavali ne samo s ratnim protivnicima nego i sa svim mogućim budućim suparnicima*.⁹² Autori naglašavaju okrutnost partizana pri oslobađanju područja, čime žele pridati kontekst situaciji u kojoj civili bježe s ustašama te se ostavlja dojam da žele opravdati

⁸⁷ Isto.

⁸⁸ Isto.

⁸⁹ Isto.

⁹⁰ Isto.

⁹¹ Isto, 154.

⁹² Isto.

civile koji bježe od sukoba. Nadalje spominju da *kod austrijskog mjesta Bleiburg bjegunci s područja NDH (a bilo je i nešto četnika i Slovenaca) predali su se saveznicima, no Britanci su to odbili prihvatiti te su dogovorili njihovu predaju partizanskim jedinicama.*⁹³ U odnosu na Perića, Erdelja i Stojaković fokus ne stavljaju na nacionalnost i nazivaju ih bjeguncima. Spominju i druge vojničke skupine koje su bježale od partizana.

U opisu zločina autori fokus stavljaju na *križni put* nazivajući ga *mukotrpnim i dugotrajnim povratkom u zemlju.*⁹⁴ O partizanskim zločinima navode da je *dio zarobljenika, suprotno međunarodnom pravu o ratnim zarobljenicima, odmah ubijen*⁹⁵. U odnosu na ustaške i četničke zločine, autori koriste neutralnije sintagme u opisu zločina. Tako kod ustaških zločina navode da koriste opise *brutalne metode: deportaciju, prevođenje na katolicizam i fizičko istrebljenje*⁹⁶, dok se četnički zločini predstavljaju kao *stravični zločini protiv civilnog stanovništva.*⁹⁷ Na kraju poglavlja autori spominju nekoliko desetaka tisuća ljudi koji su stradali na *križnom putu*, čime ne žele spekulirati o točnoj brojci. Na kraju spominju Antu Pavelića u kontekstu bijega od tadašnje vlasti.

U nastavnoj temi *Učvršćivanje vlasti* autori opisuju komunistički obračun s političkim neistomišljenicima. Navode da su se *religijske zajednice također našle na udaru novih vlasti.*⁹⁸ Fokus stavljaju na Katoličku crkvu i opisuju da joj je *oduzeta joj je gotova sva imovina, mnogi svećenici su bili zatvarani i osuđivani za kolaboraciju s fašistima.*⁹⁹ Nakon toga navode i slučaj Alojzija Stepinca. Autori prikazuju ulogu Katoličke crkve jer je ona bila jedan od nositelja nacionalizma i hrvatstva. Iz prikaza se može iščitati nepravedan odnos partizana osobito prema Katoličkoj crkvi. Alojzija Stepinca autori spominju u prethodnim poglavljima te navode *...zagrebački kardinal i nadbiskup koji je u početku pozdravio proglašenje NDH, ali je ubrzo, poput većine stanovništva, spoznao da je bio u zabludi.*¹⁰⁰ Iz takvog prikaza Alojzija Stepinca može se iščitati da nije bio suradnik ustaškog pokreta, već je samo pozdravio stvaranje NDH. Nadalje se autori pozivaju na izvor koji tvrdi da *...za vrijeme izdržavanja kazne Sveta Stolica imenovala je Stepinca kardinalom, a na to je Jugoslavija reagirala prekidom diplomatskih odnosa s Vatikanom.*¹⁰¹ Smatram da je tim činom vlast u Jugoslaviji nagovijestila kakav će odnos imati prema Stepincu i prije suđenja.

⁹³ Isto.

⁹⁴ Isto.

⁹⁵ Isto.

⁹⁶ Isto, 128.

⁹⁷ Isto, 132.

⁹⁸ Isto, 209.

⁹⁹ Isto.

¹⁰⁰ Isto, 130.

¹⁰¹ Isto, 209.

Od političkih osoba najčešće se spominje Josip Broz Tito. Autori ga prvi put spominju kod osnivanja partizanskog pokreta te ističu da je bio na čelu pokreta i vrhovni zapovjednik partizanske vojske. Dodaju da je bio i na čelu Vrhovnog štaba Jugoslavije unutar kojega je djelovao Glavni štab Hrvatske. U istoj nastavnoj temi navode biografiju Josipa Broza Tita i ukratko opisuju Titovo iskustvo u Prvom svjetskom ratu; upoznavanje s boljševičkim idejama, odnosno komunizmom i njegovo djelovanje unutar Komunističke partije. Drugi put Tito se spominje pri drugom zasjedanju AVNOJ-a nakon čega postaje čelnik privremene vlade, odnosno NKOJ-a. Nadalje, Tito se spominje u obradi teme sporazum Tito – Šubašić nakon čega postaje predsjednik zajedničke vlade i ministar obrane, a navodi se i njegovo obećanje, odnosno kompromis kojim se obvezao na to da se pitanje konačnog uređenja Jugoslavije riješi nakon rata. Zadnji put Tito se spominje u kontekstu partizanskih zločina na Bleiburgu, a autori navode Titov govor iz svibnja 1945. u kojemu neizravno navodi blajburške zločine: *Što se tiče ovih izdajnika koje su se našli unutar naše zemlje, u svakom narodu posebice – to je stvar prošlosti. Ruka pravde, ruka osvetnica našeg naroda dostigla ih je već ogromnu većinu, a samo jedan mali dio uspio je pobjeći pod krilo pokrovitelja van naše zemlje*¹⁰² Autori su taj izvor uvrstili kao pitanje moralne problematike, pri čemu je ono što je za jednoga zločin, za drugoga pravda. Također, iz izvora se može iščitati da Tito želi što brže uspostaviti pomirbu u Jugoslaviji, ali i da negira zločin pod paradigmom *pravde i osvetnice*.

Uz Tita, najviše puta spominje se Alojzije Stepinac. Prvi put spominje ga se kao zagrebačkog nadbiskupa i kardinala koji je *u početku pozdravio proglašenje NDH, ali je ubrzo, poput većine stanovništva, spoznao da je bio u zabludi*.¹⁰³ Autori ne navode njegovu problematičnu ulogu u NDH, već ga opravdavaju i naglašavaju da je ubrzo shvatio da je u zabludi poput većine stanovništva. Iz toga se može zaključiti da je Stepinac razmišljao kao i većinski narod u Hrvatskoj. Drugi put spominje se suđenje na kojemu je zbog kolaboracije s fašistima osuđen na 16 godina zatvora i gubitak građanskih sloboda na pet godina. Ostale političke osobe spominju se jedanput u svim obrađenim poglavljima. Draža Mihailović spominje se kao lider četničkog pokreta koji je nakon rata uhvaćen i osuđen na smrt strijeljanjem. Vladimira Nazora spominje se kao predsjednika ZAVNOH-a od 1943., a autori navode da je *njegov odlazak u partizane 1942. jako uznemirio ustašku vlast*.¹⁰⁴ Autori tome pridaju značaj, što znači da je bio utjecajna osoba, a time insinuiraju kako su ustaše pribojavale da će taj potez natjerati druge da se priključe partizanima. Vladko Maček spominje se kao Hrvat

¹⁰² Isto, 154.

¹⁰³ Isto, 130.

¹⁰⁴ Isto, 146.

koji je u antifašističkoj borbi završio u Jasenovcu, a kasnije u kućnom pritvoru. Naglašava se njegova *politika čekanja*, odnosno odmaka od ustaša i komunista.

Ivan Šubašić spominje se u kontekstu sporazuma Tito – Šubašić gdje ga se opisuje kao predsjednika izbjegličke kraljevske vlade, člana HSS-a i protivnika suradnje s četnicima. Također, navodi se da je tijekom sporazuma pristao na mnoge ustupke koji su odredili buduće uređenje nove Jugoslavije. U istom poglavlju spominje se Vladimir Bakarić kao predsjednik Narodne vlade Hrvatske. U kontekstu zločina u Bleiburgu spominje se i Ante Pavelić kao osoba koja je uspjela prebjeći na Zapad nakon što je napustila svoju vojsku i civile. Autori ga time smatraju osobom koja bježi od svog naroda.

Slikovni materijal u udžbeniku Erdelje i Stojakovića vezan je uz pojedine nastavne jedinice te u većini slučajeva prikazuje događaj ili bitne osobe vezane uz događaj. Tako je uz opis partizanskog pokreta postavljena ratna fotografija Josipa Broza Tita kao glavne osobe partizanskog pokreta. Na isti način upotrijebili su slikovni materijal kod prikaza četničkog pokreta, odnosno fotografiju Draže Mihailovića iz predratnih dana. Uz sliku Draže Mihailovića, postavljena je karta tzv. Velike Srbije prema planu četničkog ideologa Stevana Maljevića.¹⁰⁵ Autori su time željeli prikazati političke ideje četničkog pokreta, a time i opasnost za Hrvatsku koji bi izgubila veći dio teritorija. U nastavnoj jedinici *Jačanje partizanskog pokreta i stvaranje hrvatske države* autori postavljaju četiri karte na kojima je prikazano jačanje partizanskog pokreta od 1941. do 1944. godine.¹⁰⁶ Korištenje karata učenike potiče na razmišljanje s obzirom da se pokret počeo postepeno povećavao od 1941. godine. Partizani su 1942. većinski djelovali na području Bosne i Hercegovine, 1943. pokret se proširio na cijelo područje Hrvatske, a 1944. obuhvatio Jugoslaviju u cjelini. Karta prati i političke odluke krajem 1942. i tijekom 1943. kada jača partizanski pokret.

Zadnji slikovni materijal koji koriste autori najzahtjevniji je za učenike jer ih potiče na analizu i razmišljanje. U nastavnoj jedinici *Slom NDH i partizanski zločini u Bleiburgu* autori su na kraj teksta postavili dvije fotografije. Jedna prikazuje ulazak partizana u Zagreb 8. svibnja 1945. na kojoj je prikazan prazan Trg bana Josipa Jelačića, a druga je fotografirana par dana kasnije kada se na središnjem zagrebačkom trgu skupilo mnoštvo ljudi prilikom partizanskog preuzimanja vlasti.¹⁰⁷ Ispod fotografija autori navode sljedeća pitanja: *Koje razlike uočavaš? Je li očito da prva fotografija prikazuje povijesno važan događaj? Što misliš, zašto je Jelačićev trg bio prazan na dan ulaska partizanske vojske u grad, a prepun ljudi svega nekoliko dana*

¹⁰⁵ Isto, 132.

¹⁰⁶ Isto, 145.

¹⁰⁷ Isto, 155.

*kasnije?*¹⁰⁸ Tim fotografijama autori prikazuju neodlučnost i strah civila koji izlaze na ulicu tek kada postanu sigurni da su partizani preuzeli vlast, odnosno kada ne više moraju strahovati zbog reperkusije vlasti.

2.3. Povijest 8, Alfa, 2008.

U udžbeniku *Povijest 8* autora Marija Jareba i Stjepana Bekavca antifašizam i partizanski pokret u Hrvatskoj i Jugoslaviji obrađuju se unutar nastavnih cjelina *Drugi svjetski rat i Hrvatska u drugoj Jugoslaviji* i nastavnih jedinica *Početne godine rata u Hrvatskoj, Antifašistička koalicija i nastavak rata, Prilike u Jugoslaviji pred kraj rata, Kraj rata u Hrvatskoj* te *Federativna Narodna Republika Jugoslavija*. Unutar nastavnih jedinica poglavlja posvećena antifašističkom pokretu su *Početak antifašističke borbe u Hrvatskoj, Osnivanje Glavnog štaba Hrvatske, Teheranska konferencija, Počeci socijalističke Jugoslavije, Završne borbe u Hrvatskoj, Slom NDH i bleiburška tragedija* i *Odnos vlasti prema vjerskim zajednicama*.

U nastavnom poglavlju *Početak antifašističke borbe u Hrvatskoj* autori prvi put spominju antifašističku borbu, ali ne samo u Hrvatskoj, već i u Jugoslaviji. Autori na više od pola stranice pridaju važnost Komunističkoj partiji Jugoslavije u antifašističkoj borbi i navode njezine ciljeve: *KPJ na unutrašnjopolitičkom planu isticala je rješavanje nacionalnog pitanja, dok se u odnosima u Europi čvrsto oslanjala na vanjsku politiku SSSR-a i Kominterne.*¹⁰⁹ Dodaju da je *Tito je kao generalni sekretar najavio kako će iskoristiti taj rat za pobjedu socijalizma u svijetu.*¹¹⁰ Autori prikazuju komuniste kao organizaciju koja je imala masovnost za borbu protiv fašista, ali s težnjom da osvoji vlast. Nadalje, autori ističu stvaranje Sisačkog partizanskog odreda 22. lipnja 1941. na čijem čelu su bili sisački komunisti predvođeni Vladom Janićem Capom.¹¹¹ Bekavac i Jareb pokret smatraju pozitivnim i važnim događajem u hrvatskoj povijesti, a njegovo osnivanje povezuju s komunizmom. Naglašavaju da je to bio prvi organizirani antifašistički vojni odred u Europi te da se dan njegova osnivanja u Republici Hrvatskoj obilježava kao državni praznik. Nadalje spominju da se partizanski odred širio na dijelove Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i Dalmacije te da su se u njega uključili mnogi intelektualci, među kojima su najpoznatiji Vladimir Nazor i Ivan Goran Kovačić. Osnivanju

¹⁰⁸ Isto.

¹⁰⁹ Stjepan Bekavac; Mario Jareb, *Povijest 8* (Zagreb: Alfa, 2008), 105.

¹¹⁰ Isto.

¹¹¹ Isto.

prvoga partizanskog odreda autori pridaju komunistički karakter, ali kasnije navode da se i ostalo stanovništvo priključilo pokretu. Bekavac i Jareb time žele prikazati određeni odmak od komunizma u partizanskom pokretu i objedinjavanje u zajednicu protiv fašizma. Time partizanski pokret prikazuju kao jedini pokret u Hrvatskoj koji se borio protiv fašizma. Na kraju poglavlja autori zaključuju da je *antifašistička partizanska borba sve više jačala, pa se razvila u Narodnooslobodilački pokret – NOP*¹¹² te da je *NOP izraz koji se koristio u Jugoslaviji prilikom opisivanja partizanskog pokreta jer je NOB bio temeljno iskustvo i ishodište bratstva i jedinstva jugoslavenskih naroda.*¹¹³ Uz to, autori žele prikazati promjenu iz borbe u pokret.

U nastavnom poglavlju *Osnivanje Glavnog štaba Hrvatske* ističu osnivanje Glavnog štaba Narodnooslobodilačke vojske Hrvatske i navode da je *KPH dala uputu o osnivanju narodnooslobodilačkih odbora (NOO) koji su postali tijelima nove vlasti po selima i gradovima, a na kojima će se izgraditi kasniji sustav komunističke vlasti.*¹¹⁴ Autori koriste pojam *narodnooslobodilački* kako bi prikazali komunistički utjecaj i vodstvo unutar pokreta u Hrvatskoj i njegove težnje za osvajanje vlasti nakon rata. Nakon toga, autori se fokusiraju na antifašizam u Hrvatskoj pridajući mu globalno značenje pa tako navode: *Hrvatske su partizanske snage prisiljavale Njemačku i Italiju na povećanje svojih snaga u Hrvatskoj, što je posredno rasterećivalo antihitlerovsku koaliciju na drugim bojištima.*¹¹⁵ Autori ne spominju narodnosti koje su sudjelovale u pokretu, već konstatiraju da su to bile hrvatske partizanske snage. Na kraju poglavlja navode da je *do kraja 1942. bilo oko 25 000 hrvatskih partizana i time je doprinos europskom i svjetskom antifašizmu bio velik.*¹¹⁶ Autori ponovno navode globalni značaj hrvatskih partizana kako bi prikazali njihov izrazit antifašizam u odnosu na fašističku NDH.

U nastavnom poglavlju *Počeci socijalističke Jugoslavije* navode glavne političke odluke tijekom 1942. i 1943. godine. Ističe se osnivanje AVNOJ-a: *U Bihaću 1942. osnovano je najviše antifašističko političko predstavničko tijelo NOP-a, nazvano Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ).*¹¹⁷ Autori ponovno navode oslobodilački, ali i osvajački karakter partizanskog pokreta, prikazujući oslobođenje zemlje od okupatora kao način za osvajanje državne vlasti. U skladu s tim ističu osnivanje ZAVNOH-a kao predstavničkog tijela hrvatskog naroda. Navode da mu je *temeljni zadatak bio stvaranje jednakopravne zajednice*

¹¹² Isto.

¹¹³ Snježana Koren, *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960): Komunistička partija Jugoslavije, nastava povijesti, historiografija* (Zagreb: Srednja Europa, 2012)

¹¹⁴ Bekavac, Jareb, *Povijest* 8, 106.

¹¹⁵ Isto.

¹¹⁶ Isto.

¹¹⁷ Isto, 118.

*svih naroda u Jugoslaviji*¹¹⁸, odnosno stvaranje ravnopravne države unutar federacije, što je bila i želja hrvatskog vodstva u predratno vrijeme. Uz antifašistički, partizanski pokret u Hrvatskoj dobiva i nacionalni karakter. Nacionalni karakter autori ističu navođenjem drugog zasjedanja ZAVNOH-a na kojemu je *donesena odluka o vraćanju hrvatskih područja ustupljenih Italiji Rapalskim i Rimskim ugovorima*.¹¹⁹ Drugo zasjedanje AVNOJ-a prikazuju kao temelj nove državne zajednice pod nazivom Demokratska Federativna Jugoslavija. Zaključci s drugog zasjedanja AVNOJ-a potvrđeni su na trećem zasjedanju ZAVNOH-a u Topuskom. Navodi se da *ZAVNOH je postao vrhovno zakonodavno predstavničko tijelo državne vlasti u Hrvatskoj, čime je postavljen temelj za uspostavu Federalne Države Hrvatske*.¹²⁰ Na kraju poglavlja spominju da je prvi predsjednik vlade Federalne Države Hrvatske bio Vladimir Bakarić. Autori se osobito fokusiraju na odluke ZAVNOH-a jer smatraju da su te odluke temelj današnje Republike Hrvatske. To se može iščitati i iz prikaza fotografija koje su povezane s političkim odlukama u korist Hrvatske. Također, autori navode da *iako je nova vlada bila komunistička, u njezin sastav ušla i četiri člana HSS-a*.¹²¹ Time žele prikazati ujedinjenost u stvaranju Hrvatske na federalnim načelima.

U nastavnom poglavlju *Četnički teror* autori prikazuju uspostavu četničkog pokreta, njegovu ideologiju i zločine koje su počinili na prostoru Jugoslavije. Navode da je *glavni neprijatelj postao partizanski pokret predvođen komunistima i Josipom Brozom Titom, koji se dosljedno borio protiv njemačkih i talijanskih snaga*.¹²² Također, navodi se da su četničke postrojbe djelovale i na prostoru NDH te da je njihov cilj bio rušenje hrvatske države, koji se nije ostvario zbog partizanskog pokreta. To je dovelo do suradnje četnika s talijanskom i njemačkom vojskom. Iako je u odnosu na četnički partizanski pokret opisan pozitivno, naglašava se njegovo komunističko obilježje zbog čega dolazi do problematike priznavanja partizanskog pokreta kao jedinog antifašističkog pokreta na području Jugoslavije.

U nastavnom poglavlju *Završne borbe u Hrvatskoj* autori relativno opširno na jednoj stranici opisuju kretanje partizanskih snaga od kraja 1944. i tijekom 1945. godine. Navode da su *partizanske snage već u drugoj polovici 1944. započele završne ofenzive protiv njemačkih snaga i njihovih saveznika*.¹²³ Uz to, autori postavljaju kartu partizanskih kretanja kako bi ih učenici mogli vizualno pratiti. Nadalje, autori spominju da je najprije oslobođena Dalmacija pa

¹¹⁸ Isto.

¹¹⁹ Isto, 119.

¹²⁰ Isto, 120.

¹²¹ Isto.

¹²² Isto, 121.

¹²³ Isto, 127.

Slavonija i na kraju 8. svibnja grad Zagreb. Također, autori navode da *tada su snage dotadašnjeg NOVJ-a, koji je preimenovan u Jugoslavensku armiju (JA) pokrenule završne borbe u proljeće 1945.*¹²⁴ Na kraju poglavlja ističe se oslobođenje Istre, Rijeke i kvarnerskih otoka jer je to bio *čvrst temelj koji je omogućio da kasnije ta područja budu i međunarodno priznata kao dio nove jugoslavenske države, odnosno tadašnje Narodne Republike Hrvatske u njezinu sastavu.*¹²⁵ Autori smatraju da je to važno jer je teritorijalna cjelovitost današnje Republike Hrvatske osnovana na temelju teritorija Federalne Republike Hrvatske.

U nastavnom poglavlju *Nastanak zajedničke jugoslavenske vlade* autori navode političke odluke koje dovode do međunarodnog priznanja Jugoslavije te spominju problematiku oko međunarodnog priznavanja partizana. Navodi se kako su Saveznici na Teheranskoj konferenciji *ipak priznali partizanski pokret s Josipom Brozom na čelu kao ravnopravnog saveznika u borbi protiv Hitlera.*¹²⁶ Autori ne spominju NOP, već koriste termin *partizanski pokret* kako bi objasnili antifašistički pokret u Jugoslaviji, čime iz njega uklanjaju komunistički utjecaj. Također, spominje se pritisak Britanaca na sklapanje dogovora između partizana i izbjegličke vlade kako bi država dobila međunarodno priznanje. Autori smatraju da Jugoslavija ne bi dobila međunarodno priznanje da je odbila sporazum, pri čemu koriste termin *pritisak*, što znači da partizani nisu imali drugi izbor osim da prihvate sporazum. To se potkrepljuje na kraju poglavlja gdje ukratko u tri rečenice opisuju sporazum Tito – Šubašić. Navode da je *novim predsjednikom jugoslavenske vlade u Londonu imenovan Ivan Šubašić, bivši ban Banovine Hrvatske, a dogovor je nakon višemjesečnih pregovora Tita i Šubašića, postignut u studenom 1944. potpisivanjem Beogradskog sporazuma.*¹²⁷ Autori navode samo posljedice dogovora prema kojima Tito postaje predsjednik vlade, a Ivan Šubašić ministar vanjskih poslova. Nakon toga Jugoslavija je međunarodno priznata. Autori uopće nisu posvetili pozornost dogovoru Šubašića i Tita u kojemu se Šubašić obvezuje na priznavanje odluka AVNOJ-a i dogovora oko toga da se kralj ne vraća u zemlju dok se tako ne odluči na izborima. Na Šubašićevom ustupku temelji se buduće unutarnje uređenje Jugoslavije, što autori uopće nisu naglasili, nego naglašavaju međunarodno priznanje komunističke Jugoslavije.

U poglavlju *Slom NDH i Bleiburška tragedija* autori navode partizanske zločine nad hrvatskom vojskom i civilima: *Vlasti NDH odlučile su da se Hrvatske oružane snage, zajedno s Nijemcima, povuku prema Austriji i tamo se predaju američkim i britanskim snagama. S njima*

¹²⁴ Isto.

¹²⁵ Isto.

¹²⁶ Isto, 128.

¹²⁷ Isto.

su se povlačili i brojni civili koji su strahovali od komunističkog nasilja.¹²⁸ Autori ne navode ostale vojne skupine koje su također bježale kako bi se predale. Također, spominju da su civili strahovali od komunista, ali ne pojašnjavaju zašto. Nakon toga navode da je *prvi dio hrvatske kolone koji je stigao do austrijskog gradića Bleiburg zaustavila britanska vojska*¹²⁹ i da su toj koloni bili Hrvati, a kasnije navode i da su Britanci izručili zarobljene hrvatske vojnike i civile. Jareb i Bekavac ističu samo hrvatsku nacionalnost, čime žele prikazati partizanske zločine kao zločine nad Hrvatima. U opisu zločina spominju *hrvatski križni put* opisujući ga: *ostali su u kolonama prisiljavani na iscrpljujuća pješaćenja po Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji i Makedoniji*.¹³⁰ Navode da su ljudi mučeni i ubijani bez ikakvog suđenja. *Križni put* nazivaju tragedijom hrvatskog naroda. Autori ponovno naglašavaju partizanske zločine nad Hrvatima, čak nazivajući *križni put* hrvatskim, a zanemaruju da su u kolonama nalazile osobe drugih nacionalnosti i drugih ideoloških promišljanja. Za usporedbu, u prikazu ustaškog režima, iako su Srbi činili najveći broj ubijenih, Srbi i Židovi dobili su podjednak prostor u udžbeniku na pola stranice.¹³¹ Na kraju poglavlja autore iznose svoja mišljenja o istraživanju partizanskih zločina: *Iako se tek u novije vrijeme, poslije demokratskih procesa u Republici Hrvatskoj, počelo govoriti i pisati o Bleiburgu i „križnom putu“, još postoje otpori u rasvjetljavanju okolnosti i kažnjavanju krivca*.¹³² Autori spekuliraju da se zločini pokušavaju zataškati, ali pri tome ne navode tko i zašto provodi otpor prema istraživanju zločina. Na kraju poglavlja navode brojku od 70 000 Hrvata ubijenih na Blajburškom polju i *križnom putu*. Za usporedbu, autori navode da se *prema posljednjim istraživanjima, u koncentracijskim logorima Jasenovac i Stara Gradiška ubijeno ukupno 72 tisuće ljudi*.¹³³ Koristeći brojke koje su naveli autori, može se zaključiti da su ustaški i partizanski zločini gotovo ravnopravni. Također, navođenjem nacionalnosti autori žele naglasiti žrtvu Hrvata.

U zadnjem poglavlju *Odnos vlasti prema vjerskim zajednicama* autori navode da se komunistički režim osobito okrutno odnosio prema vjerskim zajednicama. Nakon toga ističu samo Katoličku crkvu u Hrvatskoj kao najveću žrtvu režima: *Katoličkim samostanima i župama oduzeta su zemljišna imanja i ostale nekretnine...mnogi su svećenici bili osumnjičeni, uhođeni i osuđivani bez ikakvih dokaza, dok se vjernike smatralo nepoćudnima*.¹³⁴ Autori smatraju svećenike žrtvama iako su postojali svećenici koji su surađivali s fašističkim režimom, no oni

¹²⁸ Isto, 129.

¹²⁹ Isto.

¹³⁰ Isto, 130.

¹³¹ Isto, 100.

¹³² Isto, 130.

¹³³ Isto, 100

¹³⁴ Isto, 169.

ih ne navode. Vjernike prikazuju nepoćudnima, odnosno onima koji nisu u skladu s vladajućom ideologijom, a s obzirom da su većina Hrvata bili vjernici, može se iščitati da su Hrvati bili nepoćudni u Jugoslaviji. Nadalje ističu ulogu Alojzija Stepinca kojega predstavljaju kao vrhovnu crkvenu osobu u Hrvatskoj: *Komunističke vlasti protiv njega podigle su optužnicu zbog tobožnje suradnje s ustaškim režimom, a time je bila i optužena sama Crkva kao svestrani pomagač okupatorima tijekom rata.*¹³⁵ Nakon toga opravdavaju ulogu Alojzija Stepinca *iako je pozdravio osnutak Nezavisne Države Hrvatske, ubrzo je uvidio svu pogubnost Pavelićeve politike.*¹³⁶ Autori tvrde da je osuđivao zločine i suprotstavio se svim totalitarnim režimima, uključujući komunistički. Autori ne propitkuju njegovu ulogu za vrijeme NDH, već tvrde da su ga komunisti optužili jer je 1944. protestirao protiv nasilničkih postupaka komunističkih vlasti. Na kraju poglavlja autori zaključuju i naglašavaju da je *Stepinčevom beatifikacijom odano ne samo priznanje istini i njegovoj žrtvi, nego i svim žrtvama fašističkog i komunističkog nasilja.*¹³⁷ Autori zaključuju da je Alojzije Stepinac žrtva i kao dokaz tome navode da je Stepinca beatificirao papa Ivan Pavao II, odnosno da je beatifikacija Alojzija Stepinca dovoljan dokaz za njegovu nevinost. Autori odlaze dalje i prikazuju Stepinca kao simbol žrtava fašističkog i komunističkog nasilja.

Politička osoba koja se najviše spominje u kontekstu antifašističkog pokreta je Josip Broz Tito. Spominje se u tri nastavna poglavlja, a u prvom nastavnom poglavlju *Početak antifašističke borbe u Hrvatskoj* opisuje se njegov lik i djelovanje. Autori na pola stranice navode njegovu biografiju i pozitivno prikazuju njegovu povijesnu ulogu. Tako se navodi da je bio *organizator i vođa Narodnooslobodilačkog pokreta 1941. – 1945., a nakon rata predsjednik SFRJ tijekom 35 godina. Iz rata izlazi kao priznati vojskovođa i političar, vođa u antifašističkom ratu, zaslužan za vraćanje Hrvatskoj Istre, Rijeke i otoka, ali i odgovoran za odmazdu i represiju pri kraju rata i u poratnom razdoblju.*¹³⁸ Također, na kraju biografije naglašava se da je htio pomiriti neovisnost Jugoslavije, ravnopravnost među njezinim narodima i komunističku vladavinu. Autori su taj dio biografije preuzeli iz *Hrvatske enciklopedije* (2. svezak, 2000.). S druge strane, tvrde da je prema određenim izvorima Tito imao dva datuma rođenja, no ne navode izvor pa se postavlja pitanje jesu li ti podaci vjerodostojni da bi bili navedeni u udžbeniku povijesti.

Nadbiskup Alojzije Stepinac spominje se dvaput. U oba slučaja Stepinca se prikazuje

¹³⁵ Isto.

¹³⁶ Isto.

¹³⁷ Isto, 170.

¹³⁸ Isto, 105.

pozitivno. Prvi put spominje se u poglavlju *Ustaški režim* gdje ga se opisuje *kao jedan od najvećih protivnika ustaškog terora*.¹³⁹ Nadalje, naglašava se da se oštro usprotivio progonu Srba i Židova smatrajući da takvi postupci nisu u duhu kršćanske vjere. Autori pokušavaju prikazati Stepinca kao domoljuba koji je *pozdravio proglašenje NDH, nadajući se da će nova država hrvatskom narodu donijeti željenu neovisnost i slobodu*.¹⁴⁰ U drugom spomenu Stepinac se prikazuje kao žrtva komunističkog režima. Autori ponovno napominju da je osuđivao zločine i suprotstavio se ustaškom režimu dovodeći u pitanje vlastiti život. Naglašava se da se Stepinac već uoči rata snažno protivio fašističkim režimima.¹⁴¹ Autori ne navode primjere za Stepinčev otpor ustaškom režimu, već pomoću empatičnih izjava pokušavaju naglasiti njegovu žrtvu. Autori zaključuju da je Stepinac osuđen na zatvorsku kaznu jer je *1944. protestirao protiv nasilničkih postupaka komunističkih vlasti*.¹⁴² Ne navode zašto su komunističke vlasti optužile Stepinca, već naglašavaju njegovu neovisnost, prilažući dokaz beatifikacije Stepinca. Uz taj zaključak, prilažu i izvor u kojemu Stepinac govori o vjerskim progonima koje je provodila komunistička vlast: *U nijednoj civiliziranoj državi na svijetu ne bi toliki svećenici bili tako kažnjeni za te krivice, koje im imputirate. Vi ste učinili pogrješku fatalnu što ste pobili svećenike. Narod vam to neće nikad zaboraviti*.¹⁴³ Iz toga se može iščitati da su svi svećenici prikazani kao žrtve, a komunisti negativno. Autori u izvoru navode da taj govor nije bio samo obrana, nego i optužnica zbog nepravdnog suđenja.

Ostale političke osobe samo se spominju u udžbeniku, pri čemu se navodi njihova uloga, izuzev Andrije Hebranga čija se biografija navodi na četvrtini stranice. Autori su Hebrangovu biografiju stavili u kontekst stvaranja Glavnog štaba Hrvatske. Hebranga se opisuje *kao jednog od organizatora antifašističkog oslobodilačkog rata u Hrvatskoj te kao začetnika i organizatora priključenja Istre, Rijeke, Zadra i otoka Hrvatskoj te stvaranja Federalne Države Hrvatske*.¹⁴⁴ Time autori naglašavaju njegovu ulogu, prikazujući ga najvažnijim hrvatskim komunistom ratnog razdoblja.

Vladimir Nazor spominje se kao čelnik Izvršnog odbora ZAVNOH-a, a Vladimir Bakarić kao prvi predsjednik vlade Federalne Države Hrvatske. Draža Mihailović bio je na čelu četničkog pokreta te se spominje da je već u svibnju 1941. pristupio organiziranju četničkog pokreta na području zapadne Srbije. Navode i da ga je izbjeglička kraljevska vlada u Londonu

¹³⁹ Isto, 101.

¹⁴⁰ Isto, 102.

¹⁴¹ Isto, 169.

¹⁴² Isto.

¹⁴³ Isto, 170.

¹⁴⁴ Isto, 106.

imenovala generalom i ministrom obrane. Uz Mihailovića, kao istaknuti četnik spominje se i pop Momčilo Đujić. Njega autori spominju u kontekstu zločina i kolaboracije: *Đujićevi su četnici djelovali pod talijanskom zapovjedništvom, da bi se odmah po njihovu dolasku pridružili Nijemcima kao njihovi vjerni saveznici.*¹⁴⁵ Navode i njegovu potporu srpskoj pobuni u Kninu tijekom Domovinskog rata, čime žele naglasiti povezanost pobune s četničkim liderima. U kontekstu sporazuma Tito – Šubašić spominje se Ivan Šubašić, a autori ga opisuju kao bivšeg bana Banovine Hrvatske i predsjednika izbjegličke kraljevske vlade.

Slikovni materijal u udžbeniku Jareba i Bekavca vrlo je zastupljen pa su tako uz svako poglavlje postavljene najmanje dvije fotografije koje prikazuju osobu ili događaj koji se obrađuje u poglavlju. U prvom poglavlju *Početak antifašističke borbe u Hrvatskoj* prikazane su fotografije Josipa Broza Tita i pripadnika Narodnooslobodilačke vojske Hrvatske. Tito je prikazan u ratnom razdoblju kao čelnik narodnooslobodilačke borbe. Na pola stranice u istom poglavlju prikazan je portret Andrije Hebranga iz ratnih dana na kojemu nosi partizansku kapicu. Uz fotografiju je priložena i njegova kratka biografija. Autori ističu njegovo antifašističko djelovanje u odnosu na druge hrvatske komuniste, ali ga u poglavlju *Osnivanje Glavnog štaba Hrvatske* ne spominju.

U nastavnom poglavlju *Počeci socijalističke Jugoslavije* slikovni materijal povezan je s političkim odlukama AVNOJ-a i ZAVNOH-a. Na početku poglavlja autori postavljaju četiri karte na kojima je prikazano partizansko djelovanje od 1941. do 1944. godine. Iz karata se može pratiti kretanje partizanskog pokreta, a slične karte postavljene su i u udžbeniku Erdelje i Stojakovića *Tragom prošlosti 8*. Posljednja fotografija u poglavlju prikazuje Vladimira Nazora i Vladimira Bakarića nakon oslobođenja Zagreba. Na njoj je prikazan razgovor civila i njih dvojice. Autori odabiru tu fotografiju kako bi prikazali dvije glavne političke figure u Hrvatskoj nakon oslobođenja Zagreba.

U nastavnom poglavlju *Završne borbe u Hrvatskoj* autori postavljaju tri fotografije. Na prvoj fotografiji nalaze se pripadnici Narodnooslobodilačke vojske Hrvatske u Kninu 1944. godine. Fotografija prikazuje nekoliko vojnika na ratnom bojištu i služi kao vizualni medij pri opisu završnih borba u Hrvatskoj. Drugi slikovni materijal u poglavlju je karta Jugoslavije s prikazanim položajima Jugoslavenske armije i obrambenim položajima osovinskih snaga. Karta je podložna analizi i služi kako bi se prikazalo napredovanje partizanskih snaga tijekom 1945. godine. Karta je poprilično komplicirana za osnovnoškolski sustav jer su na njoj partizanski položaji označeni crvenim i plavim bojama, dok se strelicama prikazuju pravci

¹⁴⁵ Isto, 120.

snaga Jugoslavenske armije. Posljednja fotografija u poglavlju prikazuje susret Ivana Šubašića i Josip Broza Tita na viškom aerodromu 1944. godine. Fotografija zauzima pola stranice i služi kao prikaz političkog događaja, odnosno sporazuma Tito – Šubašić.

U poglavlju *Slom NDH i Blajburška tragedija* autori prikazuju najveći broj fotografija. Većinu njih posvećuju događajima u Bleiburgu pa tako jedna fotografija prikazuje velik broj ljudi koji pokušava prijeći austrijsku granicu, koje autori izričito nazivaju hrvatskom izbjegličkom kolonom.¹⁴⁶ Druga fotografija prikazuje kolonu zarobljenih Hrvata koji prolaze kroz Koprivnicu i koji izgledaju izmučeno i umorno. Autori prikazuju kartu Jugoslavije s označenim crvenim crtama koje simboliziraju *križni put* od Slovenije do Makedonije. Također, crvenim tiskanim slovima označuju se mjesta s najvećim poznatim brojem žrtvama. Uz to, na karti su prikazani jugoslavenski komunistički logori koji su označeni stražarskim tornjevima. Diljem Hrvatske postavljene su oznake lubanja, ali autori ne preciziraju što su time htjeli označiti.¹⁴⁷ Za usporedbu, autori su u poglavlju *Ustaški režim* najveće logore označavali većim stražarskim tornjevima, dok su ostali logori označeni manjim stražarskim tornjevima. Među logorima na karti navode se Jasenovac, Stara Gradiška, Đakovo, Jadovno i Slana.¹⁴⁸

Kada se uspoređuju karte koje prikazuju logore u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i *križni put*, primjećuje se da je karta *križnog puta* mnogo detaljnija. Dok karta logora u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj sadrži samo stražarske kule i pet naziva logora, karta Križnog puta mnogo je detaljnija i sadržajnije. Prikazan je niz isprepletenih linija koje prikazuju kretanje ljudi na *križnom putu*, a uz to su crvenim slovima, kako bi se bolje istaknula, prikazana mjesta izručenja i mjesta s najvećim poznatim brojem žrtava.

U posljednjom poglavlju *Odnos vlasti prema vjerskim zajednicama* autori prikazuju fotografiju sa suđenja Alojziju Stepincu 1946. godine. Fotografija se usredotočuje na portret, a ne na suđenje, jer su u pozadini zacrnjeni ljudi. Fotografija zauzima trećinu stranice i očigledno je da su autori veličinom i odabirom fotografije željeli prikazati Stepinca kao žrtvu.

2.4. Klio 8, Školska knjiga, 2021.

U udžbeniku *Klio 8* autora Krešimira Erdelje i Igora Stojakovića antifaziizam i partizanski pokret u Hrvatskoj i Jugoslaviji obrađuju se unutar nastavnih cjelina *Drugi svjetski*

¹⁴⁶ Isto, 130.

¹⁴⁷ Isto, 131.

¹⁴⁸ Isto, 100.

rat i Hladni rat i nastavnih jedinica *Kvislinški režimi: Nezavisna Država Hrvatska. Četnici, Pokreti otpora: partizanski pokret, Holokaust i drugi zločini protiv čovječnosti. Život u pozadini i Uspostava komunističke vlasti u Jugoslaviji i sukob sa SSSR-om*. Unutar nastavnih jedinica poglavlja posvećena antifašističkom pokretu su *Četnički kolaboracionistički pokret. Četnički zločini, Početak oružanog otpora, Jačanje partizanskog pokreta Sporazumi Tito - Šubašić, Ratni zločini* i naposljetku *Obračuni s neistomišljenicima*.

Partizanski pokret prvi put se spominje u nastavnom poglavlju *Četnički kolaboracionistički pokret. Četnički zločini*. Autori ne spominju partizanski pokret pri opisivanju ustaškog pokreta. Erdelja i Stojaković navode: *Četničko vodstvo ubrzo je procijenilo da su im partizani veći neprijatelji od okupatorskih vojska zbog njihovih planova o rušenju monarhije i stvaranju komunističke Jugoslavije*.¹⁴⁹ Iz navedenog se može zaključiti da su četnici i partizani u početku dijelili jedan zajednički interes, a to je oslobođenje zemlje od okupacije, dok s ustašama nisu imali dodirnih točaka. Spor oko poslijeratnog unutarnjeg uređenja Jugoslavije dovodi do kolaboracije četnika s Talijanima i Nijemcima, a partizani postaju jedini antifašistički pokret iako je *Antifašistička koalicija sve do 1943. četnike pogrešno smatrala svojim saveznicima*.¹⁵⁰

U nastavnom poglavlju *Početak oružanog otpora* autori posvećuju dvije stranice osnivanju partizanskog pokreta. Navode da je antifašizam postojao i prije Drugoga svjetskog rata te ističu kako su *najžešći protivnici fašizma (ne i jedini) bili komunisti*.¹⁵¹ Autori spominju komuniste kako bi učenicima pojasnili zašto su oni kasnije rukovodili antifašističkim pokretom. Nadalje, autori tvrde da je *partizanski pokret bio jedan od najbolje organiziranih i najuspješnijih u Europi*, kao i da je *Partizanski pokret predvodio je Josip Broz Tito, a priključili su mu se i mnogi drugi Hrvati*. Autori pozitivno opisuju partizanski pokret, a sugeriraju i da je na čelu pokreta bio Hrvat kojemu su se pridružili ostali Hrvati. Autori razlikuju komunizam i partizanski pokret pa tako navode: *Na vodećim položajima u partizanskoj vojsci bili su komunisti pa se partizane često pogrešno izjednačavalo s njima*.¹⁵² No, autori su kontradiktorni u svojim navodima jer na kraju stranice navode: *Partizani su kao svoje glavne ciljeve isticali oslobođenje i obnovu Jugoslavije na federativnim načelima. S vremenom će postati jasno da namjeravaju ostvariti još nešto: osvojiti i zadržati vlast*.¹⁵³ Time su autori izjednačili partizane

¹⁴⁹ Krešimir Erdelja, Igor Stojaković, *Klio 8: udžbenik za 8. razred osnovne škole* (Zagreb: Školska knjiga, 2021), 100.

¹⁵⁰ Isto.

¹⁵¹ Isto, 102.

¹⁵² Isto.

¹⁵³ Isto.

s komunistima jer su komunisti bili ti koji su htjeli zauzeti vlast nakon rata. Nadalje, autori navode osnivanje prvoga partizanskog odreda - Sisačkoga partizanskog odreda 22. lipnja 1941. i dodaju da se taj datum svake godine obilježava kao Dan antifašističke borbe. Ne navodi se prisutnost komunista u prvom partizanskom odredu, kao što se to navodi kod Bekavca i Jareba. Na kraju stranice spominje se osnivanje Glavnog štaba Hrvatske koji je djelovao u skladu s odlukama Vrhovnog štaba Jugoslavije na čijem čelu je bio Tito.

U nastavnom poglavlju *Jačanje partizanskog pokreta* autori na jednoj stranici navode najbitnije političke odluke od kraja 1942. do kraja 1943. godine. U tu svrhu spominju osnivanje AVNOJ-a kao vrhovnoga političkog tijela partizanskog pokreta, čime partizanski pokret postaje politički organiziran pokret. U tu svrhu *osnivaju se i nacionalna vrhovna politička tijela šest budućih članica jugoslavenske federacije*.¹⁵⁴ Tako je u Hrvatskoj stvoren ZAVNOH koji je donio odluku o priključenju hrvatskih područja pod talijanskom vlašću matici zemlji. Autori naglašavaju tu odluku jer je ona ključna za današnju teritorijalnu cjelovitost Republike Hrvatske. Autori ne spominju na kojem se zasjedanju ZAVNOH-a to dogodilo. Nadalje, autori spominju drugo zasjedanje AVNOJ-a 29. studenoga 1943. i navode najbitnije odluke tog zajedanja. Autori prikazuju tablicu s tri glavne odluke: *Utemeljena je nova jugoslavenska država – Demokratska Federativna Jugoslavija, osnovana je privremena vlada s Titom na čelu - NKOKJ i naposljetku potvrđena je odluka ZAVNOH-a o sjedinjenju s maticom zemljom hrvatskih krajeva koji su bili pod talijanskom vlašću*.¹⁵⁵ Autori naglašavaju te odluke jer se one odnose na buduće uređenje i teritorijalnu cjelovitost Jugoslavije, ali i Hrvatske nakon rata. Na kraju poglavlja spominju problematiku vezanu uz međunarodno priznanje partizana zbog toga što su im na čelu bili komunisti. Autori prvi put navode da partizanskim pokretom rukovode komunisti, dok su prethodno navodili samo da se komunisti nalaze na visokim pozicijama.

U nastavnom poglavlju *Sporazumi Tito – Šubašić* autori ne spominju broj sporazuma ni ne opisuju njihov napredak, već opisuju samo glavne odluke sporazuma. Prethodno navode razloge zbog kojih dolazi do sporazuma: *Zapadni su saveznici, ponajprije Britanci, strahovali da bi se utjecaj Sovjetskog Saveza mogao proširiti na Jugoslaviju*.¹⁵⁶ Ne navode razloge zbog kojih bi Sovjetski Savez utjecao na Jugoslaviju, ali je to prilično jasno s obzirom da su povezani istom ideologijom, odnosno komunizmom. Naglašava se da je *Tito odbio pregovarati s vladom koja je podupirala četnika, pa je novim predsjednikom proglašen Ivan Šubašić*.¹⁵⁷ Navode i da

¹⁵⁴ Isto, 104.

¹⁵⁵ Isto, 105.

¹⁵⁶ Isto, 105.

¹⁵⁷ Isto.

je Šubašić bio član HSS-a i da tijekom rata nije surađivao s četnicima, no ne navode zašto to nije htio. Nakon toga autori prikazuju pojedinačne i zajedničku odluku Šubašića i Tita. Izbjegličku vladu prikazuju negativno zbog suradnje s četnicima pa navode da se Šubašić obvezao *da će izbjeglička vlada priznati AVNOJ i demokratsko i federativno uređenje obnovljene Jugoslavije te je prihvatio odluku da se kralj ne vraća u zemlju.*¹⁵⁸ Autori su te odluke označili crnom bojom, što znači da ih smatraju bitnim za buduće uređenje obnovljene Jugoslavije, iako se njihovim prihvaćanjem izbjeglička vlada nalazi u slabijoj poziciji jer je prihvatila uvjete partizana. Navode da je Tito prihvatio da se pitanje konačnog državnog uređenja riješi nakon rata, čime je učvrstio svoju poziciju jer će to pitanje rješavati bez prisustva kralja u zemlji. Zajednička odluka bila je osnivanje zajedničke vlade u kojoj će Tito biti predsjednik vlade i ministar obrane, a Šubašić ministar vanjskih poslova. Tom odlukom osnovane su vlade šest budućih jugoslavenskih republika, među kojima i hrvatska. Predsjednik joj je bio Vladimir Bakarić. Te odluke autori smatraju ključnima jer Jugoslavija dobiva međunarodno priznanje pod vlašću partizana.

U nastavnom poglavlju *Ratni zločini* autori navode ratne zločine koje su počinili partizani. Na početku poglavlja prikazuju ratne zločine koji su počinjeni u Drugom svjetskom ratu, navodeći pacifičko bojište kao najgore bojište na kojemu su ratna pravila bila najviše zanemarena. Zločinima partizana posvećuju jednu stranicu i navode da su *ratne zločine počinile i pobjedničke vojske.*¹⁵⁹ čime jasno stavljaju partizansku vojsku na antifašističku stranu. Navode da su partizani proganjali i ubijali *pripadnike njemačke i talijanske manjine, često je njihova jedina krivnja bila pogrešna nacionalna pripadnost.*¹⁶⁰ Istu sintagmu koriste i kod opisivanja ustaške strahovlade za Židove: *...u kojima su nastradali mnogi Židovi čija je jedina krivnja bila što su pogrešne nacionalnosti.*¹⁶¹ U sljedećoj rečenici nastavljaju *stoga su uz ustaše i domobrane, pred kraj rata prema sjeverozapadu bježali civili.*¹⁶² Autori ne preciziraju zašto su civili bježali ni ne spominju zločine partizana nad civilima hrvatske nacionalnosti pa nije jasno jesu li ti civili bili pripadnici talijanske ili njemačke manjine ili su bježali zbog zločina partizana nad manjinama. Osobe koje su bježale prema Bleiburgu autori nazivaju bjeguncima te dodaju da je među njima bilo i četnika i Slovenaca. O partizanskom zločinu u Bleiburgu navode: *Dio zarobljenika, suprotno međunarodnom pravu o ratnom zarobljenicima, odmah je ubijeno, a ostali su počeli mukotrpan i dugotrajan povratak u zemlju (poslije nazvan križnim*

¹⁵⁸ Isto.

¹⁵⁹ Isto, 121.

¹⁶⁰ Isto.

¹⁶¹ Isto, 99.

¹⁶² Isto.

putom).¹⁶³ Križni put opisuju: *na tom je putu dio zarobljenika umro iscrpljen glađu i žeđu, a dio je ubijen u novim masovnim pokoljima.*¹⁶⁴ Time autori smatraju postupke partizana zločinima jer se pozivaju na međunarodno pravo o ratnim zarobljenicima. O Bleiburgu i *križnom putu* autori navode najbitnije elemente vezane uz zločine partizana te ih koriste kao simboliku stradanja. Autori nisu naveli mjesta ostalih pokolja te nisu pokušali dublje analizirati zločine, kao što to čine Jareb i Bekavac. Na kraju poglavlja autori navode brojku od nekoliko desetaka tisuća stradalih ljudi. Erdelja i Stojaković ne preciziraju brojku, već navode brojku koja može varirati.

U posljednjem poglavlju *Obračuni s neistomišljenicima* ističu da je *svaki pokušaj političkog djelovanja izvan Komunističke partije Jugoslavije vlast je onemogućavala i kažnjavala.*¹⁶⁵ Nadalje tvrde kako su *sudski procesi nad političkim protivnicima često bili montirani, a presude su se donosile bez pravih dokaza*¹⁶⁶, kao i da su na udaru novih vlasti bile vjerske zajednice. Na početku poglavlja negativno prikazuju odnos komunističkih vlasti s neistomišljenicima, a kao primjer ističu Katoličku crkvu, što znači da je smatraju žrtvom režima. Kao povod nasrtaja vlasti na Crkvu navode: *Biskupi su u Pastirskom pismu u rujnu 1945. prosvjedovali protiv nasilja komunističkog režima prema svećenicima, oduzimanja crkvene imovine i umanjivanja položaja Crkve u društvu.*¹⁶⁷ Navode, ali ne opisuju slučaj Alojzija Stepinca kao najpoznatiji slučaj optuženog za suradnju s kolaboracionističkim režimima. Na kraju poglavlja spominju postupanje režima nad talijanskom i njemačkom nacionalnom manjinom.

Od političkih osoba najviše se spominje Josip Broz Tito čija se uloga u antifašističkom pokretu prikazuje pozitivno. Tito se prvi put prikazuje u nastavnom poglavlju *Početak oružanog otpora* gdje ga se spominje kao predvodnika partizanskog pokreta, ali i kao Hrvata jer se navodi: *Partizanski pokret predvodio je Josip Broz Tito, a priključili su mu se i mnogi drugi Hrvati.*¹⁶⁸ Na istoj stranici Tita se navodi kao čelnika Vrhovnog štaba Jugoslavije. Osobito se ističe njegova uloga u jačanju partizanskog pokreta, odnosno osnivanju AVNOJ-a i drugog zasjedanja AVNOJ-a gdje se spominje kao vođa. Uz to, autori prilažu njegovu biografiju u kojoj je opisan pozitivno, a opisuje ga se kao *političar, vojskovođa i državnik.*¹⁶⁹ U biografiji ukratko opisuju njegovo iskustvo u Prvom svjetskom ratu; upoznavanje s boljševičkim idejama,

¹⁶³ Isto.

¹⁶⁴ Isto.

¹⁶⁵ Isto, 138.

¹⁶⁶ Isto.

¹⁶⁷ Isto.

¹⁶⁸ Isto, 102.

¹⁶⁹ Isto, 104.

odnosno komunizmom te njegovo djelovanje unutar Komunističke partije. Ističe se njegovo rukovođenje Partijom od 1937. godine. Nakon toga, nabrajaju se njegove titule u Drugom svjetskom ratu i nakon rata, a tekst završava: *u tih 35 godina izgrađivan jednostranački komunistički sustav po uzoru na SSSR, ali s određenim razlikama.*¹⁷⁰ Zadnji spomen Tita je u kontekstu partizanskih zločina na Bleiburgu pri čemu autori navode Titov govor iz svibnja 1945. u kojemu neizravno navodi blajburške zločine: *Što se tiče ovih izdajnika koje su se našli unutar naše zemlje, u svakom narodu posebice – to je stvar prošlosti. Ruka pravde, ruka osvetnica našeg naroda dostigla ih je već ogromnu većinu, a samo jedan mali dio uspio je pobjeći pod krilo pokrovitelja van naše zemlje.*¹⁷¹ Autori su taj izvor postavili kao pitanje moralne problematike, pri čemu je ono što je za jednoga zločin, za drugoga pravda. Također, iz izvora se može iščitati da Tito želi što brže uspostaviti pomirbu u Jugoslaviji, ali i da negira zločin pod paradigmom *pravde i osvetnice*. Treba naglasiti da se isti izvor nalazi u udžbeniku *Tragom prošlosti 8* od istih autora.

Ostale osobe spominju se jedanput, a samo kod Alojzija Stepinca i Vladka Mačeka autori navode kratku biografiju njihovih djelovanja tijekom Drugoga svjetskog rata. Autori spominju Dražu Mihailovića kao čelnika četničkog pokreta i pukovnika bivše kraljevske vojske koji je nakon rata uhvaćen i strijeljan. Četnički pokret opisuju negativno. Izlažu njegovu kratku biografiju u kojoj ne opisuju njegovo djelovanje, već navode: *Viši sud u Beogradu je 2015. godine rehabilitirao Dražu Mihailovića (tj. poništio presudu iz 1946. godine).*¹⁷² Autori time izlažu problematiku četničkog pokreta u današnjoj Srbiji, odnosno njegovo neosuđivanje i rehabilitaciju.

Vladka Mačeka autori spominju u kontekstu sporazuma Tito – Šubašić u kojemu Maček nije sudjelovao, ali je naglašeno da je Šubašić bio član HSS-a, najjače stranke u Hrvatskoj u predratno vrijeme. Maček je bio predsjednik HSS-a u predratno vrijeme i u njegovoj kratkoj biografiji autori navode: *On se opredijelio za „politiku čekanja“: nije želio surađivati ni s ustašama ni partizanima. Slično je razmišljala većina haesesovaca – vrlo ih se malo priključilo ustašama, a i u početku partizanima.*¹⁷³

Alojzije Stepinac spominje se u kontekstu suđenja 1946., a tim povodom autori ukratko opisuju njegovo djelovanje za vrijeme Drugoga svjetskog rata. Zanimljivo je da se njegovo ime ne navodi kod opisa ustaške države i ustaškog terora. O Stepincu navode da je *bio zagrebački*

¹⁷⁰ Isto.

¹⁷¹ Isto, 154.

¹⁷² Isto, 100.

¹⁷³ Isto, 105.

nadbiskup od 1937. do smrti 1960. Pozdravio je proglašenje NDH 1941. godine. Poslije je javno, ali i u pismima dužnosnicima NDH, prosvjedovao protiv ustaških zločina. Nekoliko je puta konkretno pomagao dijelu proganjanih građana.¹⁷⁴ Autori prikazuju Stepinca kao borca protiv ustaških zločina, ali ne i protiv NDH. Također, izjavljuju da je pomagao proganjanima, ali ne navode primjere za to. Nadalje spominju da je 1946. optužen za suradnju s ustaškim režimom i osuđen na 16 godina zatvora.

Od ostalih osoba spominje se Vladimir Nazor kao književnik i političar te predsjednik ZAVNOH-a. Autori navode da je *njegov odlazak u partizane 1942. godine jako uznemirio ustašku vlast*.¹⁷⁵ Time sugeriraju da je njegov odlazak dao poticaj ostalom hrvatskom građanstvu za borbu protiv ustaškog režima i odlazak u partizane. Ivan Šubašić spominje se kao predsjednik izbjegličke kraljevske vlade koji nije surađivao s četnicima, a autori navode da su njegove odluke u sporazumu Tito – Šubašić bile ključne za međunarodno priznanje Jugoslavije i njezino buduće unutrašnje uređenje. Vladimir Bakarić spominje se kao predsjednik Narodne vlade Hrvatske.

Slikovni sadržaj u udžbeniku Erdelje i Stojakovića vrlo je zastupljen jer se uz svako poglavlje postavlja vizualni sadržaj koji je u izravnoj korelaciji s tekстом.

U poglavlju *Pokret oružanog otpora* autori postavljaju dvije fotografije. Prva fotografija prikazuje ženu u partizanskom pokretu, a autori navode da je *u partizanima bilo mnogo žena, na području Hrvatske više od 40 000*.¹⁷⁶ Autori žele naglasiti i utjecaj žena na pokret, a time i njihovu važnost. Iz toga se može zaključiti da je partizanski pokret tijekom svojeg djelovanja bio raznovrstan, a to je dokaz i za masovnost pokreta. Drugi vizualni materijal vezan je uz napredovanje partizana od 1941. do 1944. godine. Prikazane su četiri karte Jugoslavije na kojima je prisutnost partizana označena zelenom bojom. Karte su iste kao i u prethodna dva udžbenika, ali u ovom udžbeniku autori im posvećuju cijelu jednu stranicu i kartu prikazuju kao izvor pod povijesnim konceptom vrijeme i prostor. Iz karte se jasno može zaključiti kako se kretao partizanski pokret i koja područja su nadzirali te do kojih promjena dolazi između 1941. i 1942. godine. Ispod karte autori postavljaju zadatke koji navode učenike na razmišljanje, među kojima su: *Pokušaj uočiti i objasniti jesu li prirodne značajke područja utjecale na to koji su dijelovi bili pod partizanskim nadzorom.* i *Na temelju promjene područja koji su partizani nadzirali tijekom rata izvedi zaključke o partizanskom načinu ratovanja*.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Isto, 138.

¹⁷⁵ Isto, 105.

¹⁷⁶ Isto, 102.

¹⁷⁷ Isto, 103.

U nastavnom poglavlju *Ratni zločini* autori postavljaju jednu fotografiju vezanu uz partizanske zločine. Fotografija zauzima manji prostor na stranici i prikazuje *kolonu zarobljenika na putu kroz Sloveniju 1945*.¹⁷⁸ Na fotografiji se može analizirati izgled i držanje zarobljenika. Zanimljivo je da istu fotografiju odabiru Jareb i Bekavac, ali oni navode da se njoj nalaze zarobljeni Hrvati u prolasku kroz Koprivnicu.

U posljednjem poglavlju *Obračun s neistomišljenicima* autori postavljaju fotografiju *Izvešća sa suđenja Alojziju Stepincu u zagrebačkom Ilustrovanom vjesniku*.¹⁷⁹ Fotografija zauzima mali dio na stranici i teško se može analizirati. Na fotografiji je vidljivo tko je bio javni tužitelj na suđenju (Jakov Blažević) i njezin naslov *Stepinac pred narodnim sudom!* Na fotografiji se nalazi 12 manjih fotografija sa suđenja i ispod njih analiza svake fotografije, ali je fotografija suviše mala da bi se s nje mogao pročitati tekst. Autori tom fotografijom žele prikazati kako su komunističke vlasti doživljavale suđenje. Istu fotografiju koriste i dva prethodna udžbenika.

2.5. Povijest 8, Alfa, 2021.

U udžbeniku *Povijest 8* autora Nikice Barića, Ivana Brigovića, Zaviše Kačića, Ante Nazora, Mire Racić i Zrinka Racić antifašizam i partizanski pokret u Hrvatskoj i Jugoslaviji obrađuju se unutar nastavnih cjelina *Drugi svjetski rat* i *Svijet i Hrvatska nakon Hladnog rata* i nastavnih jedinica *Partizanski pokret; Rasni, vjerski, nacionalni i ideološki progoni i zločini te Hrvatska u socijalističkoj Jugoslaviji*. Unutar nastavnih jedinica poglavlja posvećena antifašističkom pokretu su *Početak partizanske borbe u Hrvatskoj, Začetci komunističke Jugoslavije, Sporazum Tito – Šubašić, Hrvatska seljačka stranka u Drugom svjetskom ratu, Završne operacije i slom NDH, Četnički zločini, Komunistički obračuni s poraženima* i naposljetku *Komunisti i vjerske zajednice*. Autori posvećuju osam stranica partizanskom pokretu.

Prvi spomen partizanskog pokreta u udžbeniku navodi se unutar nastavne jedinice *Partizanski pokret* gdje se na četiri stranice objašnjavaju nastanak i uloga partizanskog pokreta, političke odluke vezane uz partizanski pokret, HSS te kraj rata i završne operacije partizana. U nastavnoj jedinici autori na početku objavljuju tezu Zdenka Radelića koji KPJ prikazuje kao: *Borbu protiv razbijača Jugoslavije, nacizma i fašizma, KPJ je pokrenula na temelju svojih*

¹⁷⁸ Isto, 121.

¹⁷⁹ Isto, 138.

revolucionarnih namjera. Dakle, oslobodilačka je borba bila komunistima nužno sredstvo u borbi za vlast i za pokretanje dubokih društvenih promjena.¹⁸⁰ Radelić navodi nacizam i fašizam kao razbijače Jugoslavije, što ne mora nužno imati negativnu konotaciju niti ih spominje kao razbijače Hrvatske. KPJ se prikazuje izuzetno negativno, a ostaje dojam da se oslobodilačka borba ne prikazuje pozitivno, već kao sredstvo za dolazak komunista na vlast. Postavljanjem te teze autori iskazuju komunistički narativ partizanskog pokreta.

U nastavnom poglavlju *Početak partizanske borbe u Hrvatskoj* autori naglašavaju taj narativ, navodeći komunistički utjecaj u partizanskom pokretu: *22. lipnja, skupina hrvatskih komunista iz Siska, na čelu s Vladom Janićem Capom, osnovala je prvi partizanski odred. Zbog toga se taj datum u Republici Hrvatskoj obilježava kao Dan antifašističke borbe.* Taj datum povezuju s napadom Njemačke na SSSR te navode: *To je za jugoslavenske komuniste na čelu s Josipom Brozom Titom, bio znak da započnu otpor protiv sila Osovine.*¹⁸¹ Autori indirektno povezuju jugoslavenske komuniste sa SSSR-om. Nakon toga navode *dijelom zbog stalno prisutnih srpskih težnji za izdvajanjem dijelova hrvatskog teritorija, a dijelom kao odgovor na državni teror kojim su bili izloženi, i srpsko stanovništvo u NDH podiglo je ustanak.*¹⁸² i nastavljaju: *Dio se uključio u redove partizanske, odnosno Narodnooslobodilačke vojske koji su vodili komunisti, dok se dio ustanika pridružio četničkom pokretu.*¹⁸³ Autori ne spominju Hrvate ni priključenje Hrvata partizanskom pokretu, već se fokusiraju na srpsko stanovništvo iz čega se može zaključiti da u stvaranju partizanskog pokreta u Hrvatskoj nisu sudjelovali Hrvati. Također, autori spominju termin Narodnooslobodilačka vojska kako bi naglasili komunističko obilježje partizanskog pokreta. Na kraju poglavlja navode da je krajem 1941. osnovan Glavni štab narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Hrvatske koji je trebao voditi operacije partizanskih jedinica na području Hrvatske, odnosno ponovno koriste termin *narodnooslobodilačka* kako bi naglasili utjecaj i rukovodstvo komunista nad pokretom. Također, ne spominju Vrhovni štab koji je rukovodio Glavnim štabom. U zadnjoj rečenici poglavlja navode da su kapitulacijom Italije u rujnu 1943. *partizani mobilizirali velik broj boraca, znatnim dijelom Hrvata, koji su i u drugim krajevima Hrvatske sve više pristupali partizanima.*¹⁸⁴ Iz toga se može zaključiti da autori smatraju da Hrvati nakon 1943. počinju pristupati partizanima jer ih prije ne spominju.

¹⁸⁰ Nikica Barić, Ivan Brigović i drugi, *Povijest 8: udžbenik iz povijesti za 8. razred osnovne škole* (Zagreb: Alfa, 2021), 111.

¹⁸¹ Isto.

¹⁸² Isto.

¹⁸³ Isto.

¹⁸⁴ Isto.

U nastavnom poglavlju *Začetci komunističke Jugoslavije* autori navode političke odluke tijekom 1942. i 1943. godine. Naslovom sugeriraju da se radi o negativnim odlukama koje dovode do stvaranja komunističke Jugoslavije, iako su te političke odluke utjecale na teritorijalnu cjelovitost današnje Republike Hrvatske. Autori navode: *Komunisti su krajem 1942. organizirali AVNOJ kao vrhovno predstavništvo Narodnooslobodilačkog pokreta*.¹⁸⁵, odnosno ne koriste termin *partizanski pokret*, iako su prethodno poglavlje nazvali *Početak partizanske borbe u Hrvatskoj*. Ponovno koriste termin *narodnooslobodilački* nastavljajući koristiti komunistički narativ, a naglašavaju i da su komunisti, a ne partizani, organizirali AVNOJ. Navode drugo zasjedanje AVNOJ-a u Jajcu kao događaj na kojem je osnovan NKOJ i zaključak prema kojemu se nova Jugoslavija mora uspostaviti na demokratskim načelima kao zajednica ravnopravnih naroda. Ističu zasjedanje ZAVNOH-a kao vrhovnog predstavništva Narodnooslobodilačkog pokreta na čijem čelu se nalazi Vladimir Nazor. Autori ne navode da su komunisti organizirali ZAVNOH, čime žele odmaknuti komunistički narativ s političkih događaja u Hrvatskoj. Nadalje ističu: *U sastavu ZAVNOH – a nisu bili isključivo komunisti, nego i članovi predratnih političkih stranaka, primjerice HSS-a... Na taj su način, kao i isticanjem borbe za oslobođenje i ravnopravnost hrvatskog naroda u novoj Jugoslaviji, komunisti nastojali prikriti stvarni cilj – revolucionarno preuzimanje potpune vlasti*.¹⁸⁶ Autori sugeriraju da su komunisti prevarili hrvatski narod dajući im lažna obećanja iako ističu odluku ZAVNOH-a o priključenju Istre, Rijeke, Zadra i drugih krajeva na Jadranu u sastav Hrvatske. Razlikuju ZAVNOH od AVNOJ-a jer žele naglasiti ulogu HSS-a u pokretu i odmak od komunizma u hrvatskom slučaju. Ponovno prikazuju partizanski pokret samo kao sredstvo dolaska komunista na vlast i zanemaruju njegovu ulogu u borbi protiv fašizma i za teritorijalnu cjelovitost Hrvatske.

U nastavnom poglavlju *Sporazum Tito – Šubašić* autori spominju oba sporazuma. Prije toga navode da je Šubašić izabran za novog predsjednika izbjegličke kraljevske vlade, ali ne spominju zašto je izabran, te da je bio bivši ban Banovine Hrvatske. U prvom dogovoru na Visu navode da će kraljevska vlada priznati partizanski pokret i prestati podržavati četnički pokret. Spominju i drugi dogovor 1944. u Beogradu na kojemu je postignut sporazum o osnivanju nove jedinstvene jugoslavenske vlade između partizana i izbjegličke vlade kao privremene vlade Demokratske Federativne Jugoslavije.¹⁸⁷ Tito postaje predsjednik vlade, a Šubašić ministar vanjskih poslova. Također, navode da je sporazum potpisan u Beogradu jer su partizani ušli u

¹⁸⁵ Isto, 112.

¹⁸⁶ Isto.

¹⁸⁷ Isto, 113.

njega. Uz najbitnije stavke sporazuma, autori navode: *Činjenica da su komunisti nadzirali stanje na terenu, otvorila je put uspostavi potpune komunističke vlasti...komunisti su ubrzo preuzeli stvarnu vlast, zanemarujući predstavnike kraljevske vlade, poput Šubašića.*¹⁸⁸ Sporazum predstavljaju kao još jedno sredstvo dolaska komunista na vlast i smatraju ga legitimnim dolaskom komunista na vlast u Jugoslaviji.

U sljedećem nastavnom poglavlju *Hrvatska seljačka stranka u Drugom svjetskom ratu* autori u najvećoj mjeri prikazuju odnos HSS-a i komunista tijekom Drugoga svjetskog rata. Na početku navode da je došlo do podjela u HSS-u zbog kojih je dio članstva pristupio ustašama, a dio partizanima, što je suprotno od politike Vladka Mačeka koji je imao podjednak otklon i od NDH-a i sila Osovine, ali i komunista. Nadalje tvrde: *komunisti su najistaknutije pridošle HSS-ovce uključili u rad najviših tijela Narodnooslobodilačkog pokreta.*¹⁸⁹ Ne spominju djelovanje haesesovaca u NDH, već se fokusiraju na njihovo pridruživanje partizanskom pokretu, dok vodstvo partizana nazivaju komunistima. Nakon toga autori navode: *komunisti nisu željeli da im HSS bude ravnopravan partner u oslobodilačkom pokretu.*¹⁹⁰ Autori sugeriraju da su komunisti koristili HSS-ovce kao sredstvo za omasovljivanje pokreta i dolaska na vlast. Ne spominju zajedničku borbu protiv fašizma. Na kraju poglavlja navode *svu vlast u zemlji prigrabili su komunisti, a HSS nije mogao djelovati kao samostalna stranka.*¹⁹¹ Autori koriste termin *prigrabiti* kako bi opisali dolazak komunista na vlast, aludirajući na to da su komunisti nešto zauzeli na silu iako tijekom preuzimanja vlasti, vlast nije postojala.

U poglavlju *Završne operacije i slom NDH* unutar nastavne jedinice *Partizanski pokret* autori navode da je Tito uspostavio vlast u Srbiji uz pomoć sovjetske vojske i otjerao njemačku vojsku. Taj događaj autori ističu kao bitan u poglavlju iako nije povezan s događajima u NDH, a promatraju ga u kontekstu povezanosti partizana i sovjetske vojske, što se može zaključiti iz pitanju na kraju poglavlja: *Na koji je način sovjetska vojska pomogla Titovim partizanima?*¹⁹² U drugom dijelu poglavlja autori navode događaje na kraju rata u Hrvatskoj: *Zato je početkom 1945. vodstvo NDH s vojskom, kao i znatan dio hrvatskih civila koji nisu željeli prihvatiti komunističku vlast, krenulo u povlačenje prema Austriji.*¹⁹³, no ne navode razloge zbog kojih civili nisu priznavali komunističku vlast. Također, ističu da se radi o većem broju civila, čime sugeriraju da su hrvatski civili imali otklon prema komunizmu. Na kraju poglavlja navode: *U*

¹⁸⁸ Isto.

¹⁸⁹ Isto.

¹⁹⁰ Isto.

¹⁹¹ Isto.

¹⁹² Isto, 114.

¹⁹³ Isto.

Zagreb, koji je bio napušten bez borbe, 8. svibnja. 1945. ušla je Titova Jugoslavenska armija.¹⁹⁴ Autori ne navode da je riječ o oslobođenju, već o ulasku partizanskih trupa bez borbe, čime se pridaje vremenski okvir povlačenja trupa iz NDH.

U nastavnoj jedinici *Rasni, vjerski nacionalni i ideološki progoni i zločini* autori navode zločine koji su počinili ustaše, četnici i partizani za vrijeme i nakon Drugoga svjetskog rata. U nastavnom poglavlju *Četnički zločini* autori navode ideološku misao pokreta o stvaranju tzv. Velike Jugoslavije i unutar nje tzv. Velike Srbije zbog čega je pojedina područja trebalo *očistiti od hrvatskog i muslimanskog stanovništva*.¹⁹⁵ Autori su egzaktni u navodima četničkih zločina nad Hrvatima i muslimanima. Na kraju poglavlja navode brojku od 50 000 ubijenih Hrvata i muslimana. Za razliku od ostalih, u ovom udžbeniku ne navodi se problematika odnosa četnika i partizana, a četnici se ne opisuju kao vojska kraljevske izbjegličke vlade.

U nastavnom poglavlju *Komunistički obračun s poraženima* autori navode partizanske zločine nad hrvatskim vojnicima i civilima. Iz naslova poglavlja autori kao krivce navode komuniste, a u poglavlju ne spominju druge nacionalnosti i vojske koje su također bježale. Nakon što su Britanci predali hrvatske zarobljenike i civile, autori navode da se *komunistima pružila prilika da bez suđenja likvidiraju i unište one koje su smatrali glavnim protivnicima komunističke revolucije. Jugoslavenska je armija na različitim lokacijama u Sloveniji likvidirala na desetke tisuće zarobljenih hrvatskih domobrana, ustaša, ali i civila*.¹⁹⁶ Autori sugeriraju zločinačke nakane komunista jer tvrde da im se *pružila prilika*. Također, autori ne spominju partizane, već izričito komuniste i navode termin *komunistička revolucija* koji se veže uz revoluciju u Rusiji 1917., a oni ga koriste kako bi prikazali dolazak komunista na vlast. U obračunavanju partizana s ustašama i domobranima, autori koriste slikovite izraze kao što su *likvidirati* i *uništiti* kako bi što jače naglasili zločin i krivnju komunista. Nakon toga navode brojku od desetaka tisuća zarobljenih hrvatskih domobrana, ustaša i civila, čime ne žele nagađati ili navoditi egzaktnu brojku. Uz to, spominju najveće grobnice kao što su Tezno kraj Maribora, Huda jama kraj Laškog i jama Jazovka na Žumberku. *Križni put* opisuju kao *taj prisilni povratak, obilježen mučenjem i ubijanjem iscrpljenih zarobljenika*.¹⁹⁷, odnosno slikovitim terminima kako bi naglasili stravičnost zločina. Zanimljivo je da kod opisa četničkih zločina ne koriste takve termine pa se može zaključiti da autori žele naglasiti komunističke zločine u odnosu na četničke te patnju i žrtvu Hrvata u postratno vrijeme. Na kraju nastavnog

¹⁹⁴ Isto.

¹⁹⁵ Isto, 126.

¹⁹⁶ Isto.

¹⁹⁷ Isto.

poglavlja autori navode dva izvora vezana uz bježanje Hrvata i zločine komunista nad njima.

U posljednjem nastavnom poglavlju *Komunisti i vjerske zajednice* autori navode odnos vlasti naspram vjerskih zajednica, u hrvatskom slučaju Katoličke crkve. Već iz naslova poglavlja može se utvrditi tko je na vlasti i tko provodi represiju nad Crkvom. Autori se fokusiraju na Katoličku crkvu pa tako navode da se njoj uzimaju zemljišta i nekretnine te onemogućava rad školskih ustanova, a svećenici se progone i najčešće zatvaraju bez ikakvih dokaza i ubijaju. Autori ističu primjer Alojzija Stepinca pa tako navode *na temelju lažnih optužbi da je podržavao ustaški režim i da je nakon rata djelovao protiv komunističkih vlasti*.¹⁹⁸ Autori izričito navode da se radi o lažnim optužbama, a istovremeno u njegovoj biografiji u istom poglavlju spominju da je pozdravio proglašenje NDH 1941., što znači da je barem nakratko podržavao režim, ali s njim nije surađivao. Na kraju poglavlja navode da je cilj komunističkog režima bio suzbiti djelovanje Katoličke crkve i oslabiti njezin značaj među hrvatskim narodom te da su komunisti zagovarali ateizam. Smatram da su tom analogijom Hrvate htjeli prikazati kao neprijatelje komunizma. Uz to, autori pola stranice posvećuju fotografiji Alojzija Stepinca oko koje su postavljene njegove najpoznatije izjave te navode: *Hrvatski narod se plebiscitarno odlučio za hrvatsku državu i ja bih bio ništarija kada ne bih osjetio bilo hrvatskog naroda, koji je bio rob u bivšoj Jugoslaviji. te Svi narodi i rase potječu od Boga. Svaki narod i rasa kako se danas odrazuju na zemlji, imade pravo na život dostojan čovjeka i na postupak dostojan čovjeka. Ne može se istrijebiti s lica zemlje Cigane ili Židove, jer ih se smatra inferiornom rasom*.¹⁹⁹ i *Ovo je sramotna ljaga i zločin koji vapi u nebo za osvetom, kao što je i čitav jasenovački logor sramotna ljaga za Nezavisnu Državu Hrvatsku*.²⁰⁰ Autori koriste te izjave kako bi ga prikazali u što pozitivnijem svijetlu i kao žrtvu režima. Iz navoda koje su odabrali autora, Stepinac je Hrvat koji se borio za državu, a ne režim, i bio protiv rasne politike režima. Također, Jasenovac smatra sramotom NDH, ali ne i Hrvata. Stepinčeve izjave postavljene su kao dokaz njegove nevinosti i jasne osude ustaškog režima.

Od političkih osoba najviše se spominje Tito u kontekstu vođe partizanskog pokreta, ali za razliku od prethodno analiziranih udžbenika, prikazan je negativno. Već u prvom poglavlju *Početak partizanske borbe u Hrvatskoj* Tito se prikazuje kao čelnik jugoslavenskih komunista i vođa jugoslavenskih partizana. Na kraju poglavlja autori navode njegovu kratku biografiju u kojoj ne spominju njegovo djelovanje u Drugom svjetskom ratu, već samo njegovo djelovanje unutar KPJ: *Prigodom svojih višekratnih posjeta Moskvi dokazao se kao poslušan zbog čega*

¹⁹⁸ Isto, 147.

¹⁹⁹ Isto, 147.

²⁰⁰ Isto.

mu je 1938. i povjereno rukovođenje KPJ.²⁰¹ Također, ističu da je brzo napredovao unutar redova KPJ. Autori sugeriraju učenicima da je Tito došao na čelo pokreta zbog poslušnosti prema Sovjetskom Savezu i Komunističkoj partiji, što može dovesti do pitanja o tome je li Tito zaslužio biti na čelu KPJ, no ne navode što je Tito učinio kako bi dokazao svoju poslušnost. Autori svjesno zanemaruju njegovu ulogu u antifašističkom pokretu u jugoslavenskim i svjetskim okvirima, što navode prethodni autori udžbenika. Posljednji spomen Tita je na kraju poglavlja u kontekstu sloma NDH. Autori Jugoslavensku armiju nazivaju Titovom Jugoslavenskom armijom koja je ušla u Zagreb 8. svibnja 1945. godine. Tito je bio vođa Jugoslavenske armije, ali nije bio prisutan u Zagrebu, odnosno nije vodio Armiju u Zagreb. Istovremeno, partizanski pokret autori ne nazivaju Titovim partizanskim pokretom. U zadnjoj rečenici poglavlja navode: *No, Saveznici su vojnike i dužnosnike NDH, kao i izbjegle hrvatske civile u najvećoj mjeri predali Titu.*²⁰² Autori ne spominju Jugoslavensku armiju, već Tita kao krivca za zločin koji će se dogoditi. Time autori prebacuju kolektivnu krivnju na jednog čovjeka.

Ostale osobe spominju se jedanput u poglavlju, a kao suprotnost Titu navodi se Alojzije Stepinac koji je prikazan pozitivno. Stepinca se spominje u kontekstu suđenja 1946., a navodi se i njegova biografija koja je opširnija u odnosu na Titovu. Spominje se da je postao zagrebački nadbiskup 1937. i da je bio *jedna od najistaknutijih hrvatskih ličnosti u razdoblju Drugog svjetskog rata i nakon toga.*²⁰³ Taj citat autori su preuzeli od Franje Tuđmana kojeg također prikazuju kao pozitivnu osobu i najvažniju figuru u stvaranju današnje Republike Hrvatske, čime žele naglasiti značaj Stepinca za Hrvatsku. Također, navodi se da je pozdravio proglašenje *hrvatske države* 1941., ali i da je često kritizirao postupke ustaškog režima. Autori ne navode da je riječ o NDH, što dovodi do zaključka da se radi o legitimnoj hrvatskoj državi, a ne kolaboracionističkoj tvorevini. Drugi dio njegove biografije autori posvećuju odnosu prema komunistima i dodaju: *Osuđen na zatvorsku kaznu od 16 godina, bio je zatočen u Lepoglavi da bi potom zbog pritiska svjetske javnosti, bio premješten u kućni pritvor u Krašiću.*²⁰⁴ Autori glorificiraju Stepinca prikazujući njegovu osudu u kontekstu međunarodne važnosti.

Kao pozitivna osoba navodi se i Andrija Hebrang kojeg se spominje u kontekstu obračunavanja komunističkih vlasti s neistomišljenicima unutar Komunističke partije. Autori prikazuju kratku biografiju Andrije Hebranga u kojoj navode da je tijekom Drugoga svjetskog

²⁰¹ Isto, 111.

²⁰² Isto, 114.

²⁰³ Isto, 147.

²⁰⁴ Isto.

rata postao vodeći dužnosnik KPJ. Ne navodi se njegovo djelovanje unutar KPJ ili kako joj je došao na čelo, kao što se to spominje kod Tita. Nadalje, autori navode: *Braneći interese Hrvatske, došao je po završetku rata u sukob s partijskim vodstvom*²⁰⁵, čime svjesno zanemaruju komunistički dio biografije Andrije Hebranga i naglašavaju njegovu borbu za hrvatske interese i žrtvu koju je pridao. Takav opis dovodi do kontradikcije jer su autori komunizam i osobe povezane s komunizmom prikazali negativno, dok čelnika hrvatskih komunista prikazuju pozitivno, odnosno kao borca za hrvatske interese. Na kraju biografije ističe se njegovo uhićenje i ubojstvo bez suđenja nakon sukoba Tita i Staljina. I na ovom primjeru autori su u fokus stavili Hrvata bez obzira na njihovu političku pripadnost.

Ostale osobe u udžbeniku samo se spominju i ukratko se opisuje njihova uloga unutar poglavlja. Ivan Šubašić navodi se kao bivši ban Banovine Hrvatske i predsjednik izbjegličke kraljevske vlade. Vladko Maček spominje se u istom poglavlju u kontekstu politike podjednagog otklona od NDH i sila Osovine, ali i komunista. Draža Mihailović navodi se u kontekstu četničkih zločina, no zanimljivo je da se ne spominje kao čelnik četnika, već kao kreator tzv. Velike Jugoslavije u čijem će sastavu biti tzv. Velika Srbija. Uz njega se spominje i Momčilo Đujić kao čelnik četnika na području sjeverne Dalmacije, a autori navode i četničke zločine na području današnje Hrvatske.

Vizualni materijal u ovom udžbeniku povijesti najzastupljeniji je u odnosu na ostale udžbenike. Fotografije prate političke i društvene događaje te je na svakoj stranici prikazana najmanje jedna fotografija, a na većini i više njih. U nastavnom poglavlju *Početak partizanske borbe u Hrvatskoj* autori prikazuju fotografiju Tita iz ratnih dana s kapom s crvenom petokrakom. Njome se prikazuje čelnik KPJ, ali i čelnik jugoslavenskih partizana. Ta fotografija razlikuje se od fotografija Tita iz prethodna tri udžbenika.

U nastavnom poglavlju *Hrvatska seljačka stranka u Drugom svjetskom ratu* autori prikazuju fotografiju Božidara Magovca kojega u poglavlju navode kao najistaknutijeg haesesovca unutar partizanskog pokreta. Zanimljivo je da u istom poglavlju navode i Vladka Mačeka, ali ne prikazuju njegovu fotografiju.

U nastavnom poglavlju *Završne operacije i slom NDH* autori prikazuju dvije fotografije. Prva fotografija prikazuje povlačenje vojske i civila iz Zagreba. Na fotografiji je prikazana kolona koja prolazi kroz centar Zagreba kako bi se učenici povezali s tim osobama, a autori ispod fotografije navode: *Zamisli da si neki od civila koji u ovoj koloni napuštaju Zagreb.*²⁰⁶ Nakon toga učenicima predlažu da napišu sastavak o svojoj sudbini i događajima tijekom

²⁰⁵ Isto, 146.

²⁰⁶ Isto, 114.

povlačenja. Autori sugeriraju da su se u koloni nalazili nedužni civili iako su uz njih bježali i ustaše i domobrani. Drugi vizualni materijal zauzima pola stranice u poglavlju i prikazuje kartu NDH i ratne operacije 1945. godine. NDH je prikazana zelenom bojom, dok je teritorij koji je pod kontrolom Saveznika označen isprekidanim crtama. Napadi partizanskih postrojbi označeni su crvenim strelicama, dok se povlačenje snaga NDH i Nijemaca označuje crnim. Autori navode da su napade izvršavali partizani, a područja su pod kontrolom držali Saveznici. To znači da su autori partizane svrstali u Saveznike, ali su izričito naveli da se radi o partizanskim napadima na ostalim područjima NDH.

U nastavnom poglavlju *Četnički zločini* prikazana je samo fotografija četničkog vojvode Momčila Đujića s talijanskim časnikom iz 1942. ili 1943. godine. Autori su prikazali fotografiju kao dokaz suradnje četnika s fašističkim vojskama, u ovom slučaju s talijanskom. Također, fotografija služi kako bi se Đujić prikazao kao glavni četnički vojvoda na prostoru današnje Hrvatske.

U poglavlju *Komunistički obračun s poraženima* autori postavljaju najveći broj fotografija, njih sedam. Sve fotografije povezane su sa zločinom u Bleiburgu i *križnim putom*. Prva fotografija prikazuje dopis Edvarda Kardelja predsjedniku Narodne vlade Slovenije Borisu Kidriču u kojem se, između ostaloga, navodi da: *nemate dakle nijedan razlog biti tako spori u čišćenju kao dosad.*²⁰⁷ Autori taj dokument prikazuju kao dokaz umiješanosti vrha KPJ u zločin na Bleiburgu. Druga fotografija prikazuje kartu današnje Hrvatske i Slovenije na kojoj su označeni veći gradovi. Na karti se crvenom bojom i tiskanim slovima ističu najveća grobišta kao npr. Maceljeska šuma, Huda jama i Jazovka. Autori navode grobišta kako bi ih učenici znali pronaći na karti. Na karti je prikazan i put *križnog puta* koji je označen crvenim strelicama i počinje iz Bleiburga te vodi sve do Sjeverne Makedonije. Na trećoj fotografiji prikazan je spomenik kod jame Jazovke, a ispod nje autori navode link koji učenike vodi do informacija o ubijenima u toj jami. Uz spomenik se nalaze lampioni s hrvatskim grbom. Na četvrtoj fotografiji autori se ponovno fokusiraju na jame, odnosno grobišta. Prikazuje se Huda jama, a ispod nje se navodi: *U oknu rudnika se nalaze ostatci 1416 žrtava među kojima je bilo 10% žena. Čak polovica ubijenih nije imala nikakvih prostrijeljenih rana, već su vjerojatno bili živi zazidani u rudniku.*²⁰⁸ Autori naglašavaju stravičnost zločina, ali još više žrtvu. Smatram da su autori navođenjem žena u toj rečenici htjeli naglasiti nedužnu žrtvu, uz pretpostavku da žene nisu sudjelovale u ratu. Također, smatram da autori pretjerano i nepotrebno naglašuju vizualni materijal spomenom živih zazidanih ljudi kao primjer za okrutnost partizanskih zločina, pri

²⁰⁷ Isto, 126.

²⁰⁸ Isto, 128.

čemu to ne navode kao činjenicu, već vjerojatnost zbog čega dodatno takva teza nije potrebna. Peta fotografija prikazuje spomenik žrtvama u Bleiburgu na kojem od 2008. piše *U spomen na hrvatske žrtve bleiburške tragedije*.²⁰⁹, čime se naglašavaju isključivo jedne žrtve tragedije. S obzirom da ispod fotografije autori učenicima sugeriraju da istraže kako austrijska vlast gleda na današnja obilježavanja sjećanja na te događaje, smatram da su trebali navesti i određene smjernice za učenike. Šesta fotografija prikazuje kolonu zarobljenih vojnika na granici Austrije i Slovenije. Fotografija je suviše malena da bi se analizirala, ali se može primijetiti kakve odore nose. Autorima je poslužila kao prikaz mase ljudi koji su zarobljeni i koje čeka nesretna sudbina. Posljednja fotografija vezana je uz kolonu civila u bijegu pred partizanskim jedinicama kod Tržiča u Sloveniji.²¹⁰ Iz fotografije se može vidjeti da se radi o civilima s obzirom da nemaju odoru. U središtu fotografije nalazi se prestrašena žena u koloni. Autori koriste tu fotografiju kako bi prikazali nevinost civila, a istovremeno naglašavaju stravičnost zločina partizana. Ispod fotografije navode: *Kakve dojmove i osjećaje kod tebe izaziva ova fotografija?*²¹¹ Smatram da time autori obmanjuju učenike jer žele prikazati samo zločine nad civilima, iako je u toj koloni bilo i zločinaca iz NDH.

U posljednjem poglavlju *Komunisti i vjerske zajednice* autori prikazuju dvije fotografije koje su povezane s Alojzijem Stepincem. Prva fotografija prikazuje suđenje Stepincu, a na njoj se može analizirati izgled sudnice i položaj Stepinca u sudnici. Druga fotografija prikazuje veliki portret Stepinca u nadbiskupskom odijelu s vidljivim križem, koji zauzima gotovo pola stranice. Oko fotografije autori su u oblačiće postavili njegove izjave sa suđenja.

3. PRIKAZ PARTIZANSKOG POKRETA U SLOVENSKIM UDŽBENICIMA

U ovom poglavlju analizirat ću četiri slovenska udžbenika. Udžbenici koje ću prikazati korišteni su u osnovnim školama, a njihov odabir temelji na kronologiji uvođenja značajnih promjena u obrazovnom sustavu Slovenije. Predmet analize bit će osnivanje antifašističkog pokreta, nastanak i organizacija partizanskog pokreta, prikaz Josipa Broza Tita kao vođe pokreta, sporazum Tito – Šubašić, odnos partizana s ostalim vojnim skupinama te partizanski

²⁰⁹ Isto.

²¹⁰ Isto, 127.

²¹¹ Isto.

zločini i suđenja na kraju rata. Također, analizirat ću slikovne materijale koje koriste pojedini autori udžbenika.

3.1. Koraki v času: 20. stoletje, DZS, Ljubljana, 1997.

U udžbeniku *Koraki v času* autora Ervina Dolenca, Aleša Gabriča i Marjana Rodea antifašizam i partizanski pokret u Sloveniji i Jugoslaviji obrađuju se unutar nastavne cjeline *Druga svjetovna vojna* i nastavnih jedinica *Najtežja preizkušnja za Slovence, Odpor proti okupatorju, Slovenec proti Slovencu, OF prevzema pobudo, Življenje med vojno* te *Vojna v Evropi se konča na slovenskem ozemlju*. Unutar nastavnih jedinica poglavlja posvećena antifašističkom pokretu su *Odnos Slovencev do okupatorjev, Osvobodilna fronta slovenskega naroda, KPS – pobudnica osvobodilnega gibanja, Razmah partizanstva in osvobojena ozemlja, Državljska vojna, Položaj ob kapitulaciji Italije, Oblikovanje slovenske državnosti, Mednarodno priznanje osvobodilnega gibanja, Fronta vse bliže Sloveniji, Sklepne operacije in konec vojne* i naposljetku *Neusmiljenost zmagovalcev*.

Partizanski pokret prvi put se spominje u nastavnom poglavlju *Odnos Slovencev do okupatorjev*. Pokret se spominje u kontekstu Komunističke partije pa tako autori navode: *Drugačije je razmišljala ilegalna komunistička partija. Njeno je vodstvo nakon travanjskog rata počelo uzimati oružje i streljivo koje je nakon raspada jugoslavenske vojske bilo lako dostupno. Komunisti su započeli aktivan otpor.*²¹² Također, autori spominju da se sve više Slovenaca odlučuje boriti za slovenske narodne interese i priključiti otporu.

Partizanskom pokretu autori su posvetili nastavnu jedinicu u kojoj navode da su komunisti iskoristili situaciju i neodlučnost legalnih stranaka koje nisu bile odlučne u otporu. Spominju da su komunisti 26. travnja 1941. osnovali Oslobođilačku frontu (OF) slovenskog naroda.²¹³ U toj fronti sudjelovale su još tri skupine; Kršćanski socijalisti, dio sokolske organizacije i intelektualci. U stvaranju otpora u Sloveniji autori ističu komuniste, čime im pridaju najveću važnost. OF se zalagao za otpor prema okupatoru i samoodređenje slovenskog naroda u budućoj ujedinjenoj Sloveniji, te da su prve partizanske jedinice nastale 22. lipnja 1941. godine.

U sljedećoj nastavnoj jedinici *KPS – pokretač oslobodilačkog pokreta* autori naglašavaju važnost komunista, a time narodnooslobodilački pokret prikazuju kao pokret koji

²¹² Ervin Dolenc; Aleš Gabrič; Marjan Rode, *Koraki v času; 20.stoletje - zgodovina za osmi razred* (Ljubljana: DZS, 1997), 94.

²¹³ Isto, 95.

vode komunisti, što nije slučaj u hrvatskim udžbenicima. Navode da je OF u početku imala koalicijski značaj, ali su ostale političke skupine priznavale vodeću ulogu Komunističke partije Slovenije (KPS) unutar OF-a. Na čelu KPS-a bio je Edvard Kardelj, dok je na čelu OF-a bio Boris Kidrič.²¹⁴ Autori ističu dvostruku ulogu komunista na čelu otpora pa tako navode: *Za vrijeme Drugog svjetskog rata, pokret je imao oslobodilački karakter, ali su kasnije su sve više dolazila do izražaja revolucionarna načela.*²¹⁵ Također, autori spominju osnivanje Sigurnosno obavještajne službe (VOS) koja je služila kao alat KPS-a za detektiranje Slovenaca koji pomažu okupatoru, a time žele prikazati i određenu samovolju komunista unutar OF-a.

U sljedećem nastavnom poglavlju *Neenotnost otporniških skupin* autori navode i drugu skupinu koja se također smatrala dijelom oslobodilačkog pokreta: *Skupni program lidera katoličkih i liberalnih stranaka nazvanih „londonske točke“ je u studenom 1941. objavio Alojzije Kuhar. Cilj je bio udružiti Slovence u ujedinjenu Sloveniju unutar federativne Jugoslavije s kraljevskom obitelji Karađorđević na čelu.*²¹⁶ Ta skupina podržavala je četnike kao kraljevsku vojsku. Autori navode da je OF najviše negativno ocjenjivala Katolička crkva predvođena Slovenskom liberalnom strankom.

U nastavnom poglavlju *Razmah partizanstva in osvojenjena ozemlja* autori navode kako su se počele organizirati partizanske jedinice, a kao primjer jačanja partizanskog pokreta navode ustanak u Gorenjskoj.²¹⁷ Taj ustanak ekvivalent je ustanku u Sisku u Hrvatskoj, što se može iščitati iz toga što autori kasnije navode da su partizani tijekom 1942. oslobodili veći dio teritorija u Sloveniji, čime i ustanak u Gorenjskoj dobiva veću važnost kao početak oslobađanja teritorija od okupatora.

Istovremeno, autori ističu da Karel Novak ustanovljuje Slovensku zavezu (Slovenski savez) koji je predvođen antikomunističkim strankama na čelu s četničkom kraljevskom vojskom. Od tada ta skupina djeluje kao organizacija zbog vojnih uspjeha OF-a, a svoj program temelji na londonskim točkama.

U sljedećem poglavlju *Državljska vojna* autori navode razloge izbivanja građanskog rata u Sloveniji. Do građanskog rata dolazi nakon vojnih uspjeha partizana na teritoriju Slovenije oko Ljubljane koja je bila pod utjecajem Italije. Prilikom slabljenja talijanskog utjecaja na tom teritoriju, Slovenska liberalna stranka i katolički predvodnici na čelu s četnicima udružuju se s talijanskom vojskom i postaju kolaboracionisti. Autori pokušaju opravdati

²¹⁴ Isto, 96.

²¹⁵ Isto.

²¹⁶ Isto.

²¹⁷ Isto, 99.

Katoličku crkvu navodeći kako su *komunisti i komunistički predvodnici već razmišljali o preuzimanju vlasti, pa su ubijali politički opasne civile, pretežito iz katoličkih redova.*²¹⁸ Time autori sugeriraju da Katolička crkva nije imala izbora, već je morala odabrati stranu.

Kao i u hrvatskim udžbenicima, spominje se drugo zasjedanje AVNOJ-a. AVNOJ se spominje kao najviše političko tijelo, a autori navode da je slovensku delegaciju na tom zasjedanju predvodio Boris Kidrič.²¹⁹ Spominju najbitnije odluke zasjedanja, odnosno stvaranje NKOJ-a i priključenje primorskih teritorija koji su bili pod vlašću Italije. Zanimljivo je da se te odluke odnose i na Hrvatsku i Sloveniju, ali se u hrvatskim udžbenicima veći značaj pridaje ZAVNOH-u, a u slovenskim AVNOJ-u. Dalje navode da nakon zasjedanja počinje djelovati prvi slovenski parlament.

Autori povezuju drugo zasjedanje AVNOJ-a s Teheranskom konferencijom na kojoj su *partizani i partizanska vojska priznati kao suborci protiv njemačkih osvajača.*²²⁰ Time je i OF u Sloveniji priznat kao jedini antifašistički pokret.

Autori spominju sporazum Tito – Šubašić, a njegovu važnost naglašavaju u međunarodnom kontekstu. Šubašića prikazuju kao predvodnika kraljevske vlade, a Tita kao predsjednika NKOJ-a te navode: *Nakon sporazuma Tito – Šubašić, protufašistička koalicija priznala je Narodnooslobodilački pokret kao jednakopravnog sugovornika u rješavanju jugoslavenskih unutarnjih pitanja.*²²¹

Slovenski udžbenici nekoliko stranica posvećuju životu i kulturi tijekom Drugoga svjetskog rata, ali za razliku od hrvatskih, slovenski autori naglašavaju utjecaj OF-a na slovensku kulturu pa tako navode da je OF *pozvao Slovence na kulturnu šutnju. To je bio poziv na bojkot germanizacije i talijanizacije na slovenskom području.*²²² Također, OF je na ponovno osvojenim područjima nastojao zamjenjivati nazive na gradskim i općinskim zgradama okupatora slovenskim nazivima, a gradili su i bolnice za partizanske ranjenike. Iz toga se može iščitati da su autori poistovjetili OF s nacionalnim pokretom protiv okupatora, što nije slučaj u Hrvatskoj gdje se i danas preispituje uloga partizanskog pokreta.

U nastavnoj jedinici *Vojna v Evropi se konča na slovenskom ozemlju* autori navode da rat završava u svibnju 1945. kada je oslobođena Slovenija. Oslobođenje je obuhvatilo sve krajeve u kojima su živjeli Slovenci, što je uključivalo Trst i Celovec.²²³ Unutar nastavnog

²¹⁸ Isto, 100.

²¹⁹ Isto, 102.

²²⁰ Isto.

²²¹ Isto, 103.

²²² Isto, 106.

²²³ Isto, 108.

poglavlja *Neusmiljenost zmagovalcev*, odnosno *Nemilosrdnost pobjednika* autori navode bijeg kolaboracionista s područja Slovenije i Hrvatske: *Domobrani, ustaše i drugi vraćeni jugoslavenskoj vojsci koja je bila vrlo gruba prema zarobljenicima i dio njih usmrtila bez sudskih postupka*.²²⁴ Navode da je poginulo od 7000 do 12 000 slovenskih domobrana. Unutar poglavlja autori osuđuju partizanske zločine, ali ih ne nazivaju tako. Autori navode domobrane i ustaše, ali ne navode civile, kao što je to slučaj u hrvatskim udžbenicima, pa se može zaključiti da autori ne smatraju da su postojale nevine žrtve.

Prilikom obrade teme partizanskog pokreta autori navode par političkih osoba. Jedino se Josip Broz Tito spominje dvaput i to kao predsjednik NKOJ-a i sudionik sporazuma Tito – Šubašić. Boris Kidrič spominje se kao sudionik AVNOJ-a i predsjednik OF-a. Edvard Kardelj navodi se kao predsjednik KPS-a, a Draža Mihailović kao predvodnik kraljevske vojske, odnosno četnika.

Slikovni materijal izrazito je zastupljen u svakoj nastavnoj jedinici. U jedinici *Odpor proti okupatorju* autori na početnoj stranici prikazuju fotografiju otpora prema okupatoru, na kojoj se nalaze svi društveni slojevi od seljaka i vojnika do žena, a prikazana je i slovenska zastava. Fotografija prikazuje propagandu OF-a iz 1941., odnosno rat između seljaka i okupatora dok im iza leđa s nožem stoji domaći kolaboracionist. Na fotografiji se može primijetiti da se partizani poistovjećuju sa seljacima. U nastavnoj jedinici *Vojna v Evropi se konča na slovenskom ozemlju* autori prikazuju fotografiju dvojice slovenskih partizana iza kojih stoji slovenska zastava. Autori su pokraj fotografije naveli da je cilj *slovenskih političkih ideja bilo ostvarenje o ujedinjenju Slovenije*.²²⁵, čime partizanski pokret povezuju s ujedinjenjem Slovenije.

3.2. Naše stoeletje, Modrijan, 2005.

U udžbeniku *Naše stoeletje, zgodovina za osmi razred osnovne šole* autora Ane Nuše Kern, Dušana Nećaka i Bože Repe antifaašizam i partizanski pokret u Sloveniji i Jugoslaviji obrađuju se unutar nastavne cjeline *Slovinci med Drugo svetovno vojno* i nastavnih jedinica *Začetek oboroženega odpora, Leto 1942., Leto 1943., Leto 1944., Vojni vsakdanjik te Osvoboditev*. Unutar nastavnih jedinica poglavlja posvećena antifaašističkom pokretu su *Osvobodilno gibanje v Ljubljani, Prvi boji, Osvobojeno ozemlje, Državljska vojna, Razmah*

²²⁴ Isto.

²²⁵ Isto.

osvobodilnega gibanja, Dolomitska izjava, Drugo zasjedanje AVNOJ-a te Vojaške dejavnosti.

Autori su na čak 22 stranice opisali djelovanje antifašističkog pokreta u Sloveniji. Antifašistički ili partizanski pokret spominje se u kontekstu oslobodilačke fronte nakon okupacije Slovenije pa tako autori navode: *Lijevo usmjerene političke skupine su 26. travnja 1941.g na poticaj KPS-a ustanovile Oslobodilačku frontu slovenskog naroda (OF).*²²⁶ Uz KPS, u fronti su sudjelovali liberalno društvo Sokol, Kršćanski socijalisti i intelektualci. Autori spominju osnivanje Slovenskoga narodnooslobodilačkog odbora koji je u Sloveniji bio centar otpora. Autori također navode da su komunisti u OF-u od *samog početka zagovarali misao o preuzimanju vlasti po sovjetskom uzorku.*²²⁷ Autori to prikazuju negativno te već u sljedećoj rečenici navode kako KPS preuzima vodeće položaje kako bi onemogućila različita politička razmišljanja unutar pokreta.

U sljedećoj nastavnoj jedinici *Začetak oboroženega otpora* spominju djelovanje partizana tijekom 1941., osobito na području Ljubljane. Također, opsežno opisuju borbe između partizana i okupatora, a ističu partizanska osvajanja u Gorenjskoj gdje su nastali prvi partizanski odredi.²²⁸ Taj događaj ima simboliku jačanja i širenja partizanskog pokreta. Osim borbi, autori navode i načine pasivnog otpora stanovništva potaknute partizanskim djelovanjem: *29. listopada i 1. prosinca Ljubljančani su protestirali tako što su između sedam i osam sati navečer protestno zatvarali u kuće.* Taj podatak autori navode kako bi povezali partizanski pokret s nacionalnim pokretom u Sloveniji jer su ti datumi povezani s odvajanjem od tadašnjeg okupatora i udruživanjem u Kraljevinu SHS.

U nastavnoj jedinici *Leto 1942.* spominju i stvaranje drugog saveza koji je želio ujediniti Slovence pod nazivom Slovenska zaveza. U tom savezu sudjelovali su predstavnici katoličkih i liberalnih slojeva koji nisu htjeli sudjelovati u savezu s komunistima. Oni su se zalagali za obnavljanje Kraljevine Jugoslavije na čelu s Karađorđevićima. Za razliku od prethodnog udžbenika, u ovom autori ne navode razloge za stvaranja tog saveza, već samo povod stvaranju, a u sljedećem ulomku navode da savez nije bio uspješan jer nije mogao vojno parirati OF-u. Ostaje dojam da autori negativno gledaju na stvaranje tog saveza jer ga spominju na istoj stranici kao i talijansku i četničku ofenzivu protiv partizana.

U sljedećoj nastavnoj jedinici *Leto 1943.* autori spominju narodnooslobodilačku borbu u kontekstu Teheranske konferencije. Navode da je na toj konferenciji antifašistička koalicija

²²⁶ Ana Nuša Kern; Dušan Nećak, Božo Repe, *Naše stotlje - zgodovina za 8.razred osnovne šole* (Ljubljana: Modrijan, 2002), 123.

²²⁷ Isto, 124.

²²⁸ Isto, 127.

prihvatila partizansku zamisao o stvaranju nove jugoslavenske države, što se uopće ne spominje u prethodnom udžbeniku.²²⁹

Nakon toga spominju utjecaj KPS-a u OF-u u negativnom kontekstu: *Vodstvo KPS-a htjelo na papiru učvrstiti vodeću ulogu u OF-u. Zbog toga su ostale skupine morale potpisati Dolomitsku izjavu kojom im se zabranjuje osnivanje drugih stranaka.*²³⁰ Autori navode da je tim činom došlo do podvojenosti unutar antifašističkih grupacija i pokušaja socijalističke revolucije jer je do potpisivanja Dolomitske izjave OF bio savez ravnopravnih partnera.

U nastavnom poglavlju *Drugo zasjedanje AVNOJ-a* autori navode najvažnije odluke zasjedanja s fokusom na Sloveniju. U prvom dijelu ističu osnivanje *nove vlade oslobođene Jugoslavije kojom će predsjedati Tito*²³¹ te dodaju da je odlučeno da će nova Jugoslavija biti federativna i demokratska država te da je kralju zabranjeno vraćati se u Jugoslaviju. Kao najvažniju odluku za Sloveniju navode priključivanje Slovenskog primorja i Beneške Slovenije, a za razliku od prethodnog udžbenika *Koraki v času*, ne spominju odluke AVNOJ-a vezane uz Hrvatsku.²³² Uz to, autori navode da je zasjedanje AVNOJ-a važno jer se su na tom zasjedanju ostvarile ideje o udruženoj i samostalnoj Sloveniji unutar jedinstvene Jugoslavije.²³³ Iz toga se može konstatirati da autori zasjedanje AVNOJ-a vide kao opstanak državnosti Slovenije, dok se u hrvatskim udžbenicima AVNOJ primarno promatra kao stvaranje buduće Jugoslavije.

U sljedećem nastavnom poglavlju *Leto 1944.* autori navode odluke sporazuma Tito – Šubašić. Prije opisa sporazuma navode razloge zbog kojih dolazi do sporazuma, odnosno kompleksnost situacije između NKOJ-a i kraljevske vlade u bježenstvu. Autori navode samo odluke sporazuma s Visa 1944., a Šubašića nazivaju predsjednikom vlade u izbjeglištvu, izbacujući termin *kraljevska*.²³⁴ Također navode: *Šubašićeva vlada je priznala demokratske dusege AVNOJ-a kao zakonodavni organ i partizansku vojsku.* Autori ističu tu Šubašićevu odluku jer je time međunarodna antifašistička koalicija priznala partizanski pokret kao ne samo vojni, nego i politički pokret, kao i buduće unutarnje uređenje Jugoslavije.

U nastavnom poglavlju *Vojni vsakdanjik* autori navode utjecaj OF-a na svakodnevni život čime naglašavaju nacionalni faktor oslobodilačkog pokreta. Autori pozitivno opisuju odnos civila i partizanske vojske pa tako navode: *Opskrba partizanske vojske s hranom, odjećom, obućom je bila uglavnom ovisna o pomoći civilnog stanovništva.*²³⁵ Također, navode

²²⁹ Isto, 134.

²³⁰ Isto, 135.

²³¹ Isto, 137.

²³² Isto.

²³³ Isto, 138.

²³⁴ Isto, 140.

²³⁵ Isto, 143.

da su partizani otkupljivali potrepštine od seljaka ako ih nisu imali dovoljno. Nadalje, autori spominju da su partizani, odnosno OF na okupiranim područjima osnivali partizanske škole, a u sela su dovođili čak i učitelje. Uz školsku naobrazbu, partizani su bili i predvodnici slovenske kulture tijekom rata pa tako autori navode da su mnogi slovenski umjetnici pristupili partizanima, među kojima su bili *Karel Destovnik – Kajuh*, *Vladimir Pavšič*, *Ciril Kosmač* i dr.²³⁶ Također, spominju da su partizani organizirali mitinge i glumišta kako bi pridobili civile. Autori usko povezuju ratnu svakodnevicu s partizanskim pokretom, a time i opstanak slovenske kulture i školstva. U posljednjem poglavlju *Osvoboditev* autori navode kraj rata i oslobađanje Slovenije 15. svibnja 1945. godine. Autori ne spominju zločine nakon rata ni poslijeratna suđenja.

Od istaknutih političkih osoba autori navode Josipa Broza Tita i Ivana Šubašića i to u kontekstu sporazuma Tito – Šubašić. Tita spominju kao predsjednika NKOJ-a, a Šubašića kao predsjednika izbjegličke vlade. Od ostalih osoba spominju kulturne djelatnike koji su pristupili partizanima kao npr. Karel Destovnik-Kajuh, Vladimir Pavšič, Ciril Kosmač, France Mihelič, Božidar Jakac i dr.

Slikovni materijal zastupljen je kroz sva poglavlja vezana uz partizanski pokret i u najvećoj mjeri prikazuje djelovanje partizana ili partizanske pamflete. U poglavlju *Začetak oboroženega odpora* autori prikazuju pamflet kojim se Slovenci nastoje potaknuti na pasivan otpor.²³⁷ U poglavlju *Leto 1942.* autori prikazuju kartu Slovenije 1942. iz koje se mogu vidjeti područja koja su osvojili partizani.²³⁸ U sljedećem poglavlju *Leto 1943.* autori prikazuju partizanske ranjenike u bitci na Sutjesci, a pokraj te fotografije nalazi se novinski članak o *Čudesnoj priči Josipa Broza Tita* iz Drugoga svjetskog rata.²³⁹ U poglavlju *Vojni vsakdanjik* fotografije su vezane uz partizansko pomaganje civilima tijekom Drugoga svjetskog rata kao npr. partizanska škola i prikaz kulturološke skupine Cankarjeva brigada.²⁴⁰ U istom poglavlju autori postavljaju uznemirujuću fotografiju ustrijeljenih ljudi kao primjer opisa svakodnevice u Sloveniji.

3.3. Koraki v času: 20. stoletje, DZS, 2003.

²³⁶ Isto, 144.

²³⁷ Isto, 127.

²³⁸ Isto, 129.

²³⁹ Isto, 134.

²⁴⁰ Isto, 144.

U udžbeniku *Koraki v času* autora Ervina Dolenca, Aleša Gabriča i Marjana Rodea antifašizam i partizanski pokret u Sloveniji i Jugoslaviji obrađuju se unutar nastavne cjeline *Druga svjetovna vojna slovenskem* i nastavnih jedinica *Odpor proti okupatorju*, *Slovenec proti Slovencu*, *OF prevzema pobudo*, *Življenje med vojno* te *Vojna v Evropi se konča na slovenskem ozemlju*. Unutar nastavnih jedinica poglavlja posvećena antifašističkom pokretu su *Osvobodilna fronta slovenskega naroda*, *Vloga komunistične partije v OF*, *Voditelj strank se odločijo za čakanje*, *Neenotnost odporiških skupin*, *Državljanska vojna*, *Osvobodilno gibanje*, *Slovenska zaveza*, *Oblikovanje slovenske državnosti*, *Mednarodno priznanje osvobodilnega gibanja*, *Fronta vse bliže Sloveniji*, *Kulturna dejavnost na okupiranem ozemlju*, *Na osvobojenem ozemlju*, *Sklepne operacije in konec vojne* i naposljetku *Neusmiljenost zmagovalcev*.

Partizanski pokret prvi put se spominje u nastavnom poglavlju *Odnos Slovencev do okupatorjev*. Pokret se spominje u kontekstu Komunističke partije pa tako autori navode: *Drugačije je razmišljala ilegalna komunistička partija. Njeno je vodstvo nakon travanjskog rata počelo uzimati oružje i streljivo koje je nakon raspada jugoslavenske vojske bilo lako dostupno. Komunisti su započeli aktivan otpor.*²⁴¹

Partizanskom pokretu autori su posvetili nastavnu jedinicu *Odpor proti okupatorju* u kojoj navode da je ilegalna KPS iskoristila situaciju i neodlučnost legalnih stranaka koje nisu bile odlučne u otporu. Navode da su komunisti 26. travnja 1941. osnovali Oslobođilačku frontu slovenskog naroda²⁴², a u toj fronti sudjelovale su još tri skupine; Kršćanski socijalisti, dio sokolske organizacije i intelektualci. Autori osobito ističu komuniste u stvaranju otpora u Sloveniji, čime im pridaju najveću važnost. OF se zalagao za otpor prema okupatoru i samoodređenje slovenskog naroda u budućoj ujedinjenoj Sloveniji. Autori također navode da komunisti nisu isticali revoluciju, već oslobodilački rat protiv okupatora. I tom tezom autori naglašavaju vodeću ulogu komunista unutar OF-a. Autori navode osnivanje partizanskih jedinica tijekom ljeta 1941., a nakon toga navode primjere sabotaže pripadnika OF-a prema okupatoru.

U nastavnom poglavlju *Vloga Komunistične partije v OF* autori naglašavaju važnost komunista, a time prihvaćaju i narodnooslobodilački pokret kao pokret koji vode komunisti, što nije slučaj u hrvatskim udžbenicima. OF je u početku imala koalicijski značaj, ali su ostale političke skupine priznavale vodeću ulogu KPS unutar OF-a. Na čelu KPS-a bio je Edvard

²⁴¹ Ervin Dolenc; Aleš Gabrič; Marjan Rode, *Koraki v času: 20. stoletje - zgodovina za osmi razred osmeletke in deveti razred devetletke* (Ljubljana:DZS, 2003), 91.

²⁴² Isto, 92.

Kardelj, dok je na čelu OF-a bio Boris Kidrič.²⁴³ Autori ističu dvostruku ulogu komunista na čelu otpora pa tako navode: *Za vrijeme Drugog svjetskog rata, pokret je imao oslobodilački karakter, ali su kasnije su sve više dolazila do izražaja revolucionarna načela.*²⁴⁴ Autori spominju Dolomitsku izjavu 1. ožujka 19443. kao sredstvo potpune kontrole komunista unutar OF-a.

U nastavnom poglavlju *Voditelj strank se odločijo za čakanje* autori navode taktiku čekanja slovenskih stranaka koje su također pružale otpor okupatoru. U skladu s tim spominju londonske točke, odnosno skupni program točaka koji je za cilj imao udružiti Slovence u ujedinjenu Sloveniju unutar federativne Jugoslavije na čelu s obitelji Karađorđević.²⁴⁵

U sljedećem nastavnom poglavlju *Neenotnost odporniških skupin* autori ističu najveće razlike između dvije skupine otpora. Navode da je OF prvi počeo stvarati razlike nazivajući političke pripadnike pod talijanskom okupacijom *domaćim izdajicama*. S druge strane, najveći protivnici komunista i OF-a bili su Katolička crkva i Slovenska liberalna stranka.²⁴⁶ Katolička crkva bila je osobito odbojna prema komunistima zbog njihovog odnosa prema vjeri te je smatrala da će uspjehom OF-a doći do komunističke diktature. Do potpunog odmaka komunista od druge skupine dolazi nakon raspada pregovora između Mihailovića i Tita.

U nastavnom poglavlju *Osvobodilno gibanje* autori navode začetke partizanskih jedinica i ističu ustanak u Gorenjskoj u ljeto 1941. kao najveći razmah partizanstva.²⁴⁷ U sljedećem poglavlju *Slovensko zavezo* autori navode kako Karel Novak ustanovljuje savez koji je predvođen antikomunističkim strankama na čelu s četničkom kraljevskom vojskom.

U sljedećem poglavlju *Državljska vojna* autori navode razloge izbijanja građanskog rata u Sloveniji. Do građanskog rata dolazi nakon vojnih uspjeha partizana na teritoriju Slovenije oko Ljubljane koja je bila pod utjecajem Italije. Prilikom slabljenja talijanskog utjecaja na tom teritoriju, Slovenska liberalna stranka i katolički predvodnici na čelu s četnicima, udružuju se s talijanskom vojskom i postaju kolaboracionisti. Autori pak pokušaju opravdati Katoličku crkvu navodeći da su *komunisti i komunistički predvodnici već razmišljali o preuzimanju vlasti, pa su ubijali politički opasne civile, pretežito iz katoličkih redova.*²⁴⁸ Iako su sličnu tezu naveli u poglavlju *Neenotnost odporniških skupin*, autori žele naglasiti da od tada postoji samo jedna skupina koja pruža otpor okupatoru. Na kraju poglavlja autori izražavaju

²⁴³ Isto.

²⁴⁴ Isto.

²⁴⁵ Isto.

²⁴⁶ Isto, 93.

²⁴⁷ Isto, 95.

²⁴⁸ Isto, 96.

žaljenje što nije došlo do zajedničkog stava suprotstavljenih snaga jer se time mogao izbjeći građanski rat u Sloveniji. Autori pak ne navode koja je strana bila veći krivac, već izjednačuju krivnju obje strane.

U poglavlju *Oblikovanje slovenske državnosti* autori navode najbitnije odluke zasjedanja, odnosno stvaranje NKOJ-a i priključenje primorskih teritorija koji su bili pod vlašću Italije, a ističu i pravo naroda na samoodređenje i voljno pristupanje federativnoj Jugoslaviji. Autori ističu važnost tih odluka za Hrvatsku i Sloveniju.²⁴⁹ Nakon toga spominju odluke koje su izričito vezane uz Sloveniju pa tako navode da je Slovenski odbor preimenovan u Slovenski narodnooslobodilački odbor, te da je 5. svibnja u Ajdovščini bila imenovana narodna vlada Slovenije. Autori u nazivu poglavlja navode da je zasjedanje AVNOJ-a važno za oblikovanje slovenske državnosti, dok se u hrvatskim udžbenicima te odluke povezuju sa stvaranjem Jugoslavije.

U poglavlju *Međunarodno priznanje osvobodilnega gibanja* autori povezuju drugo zasjedanje AVNOJ-a s Teheranskom konferencijom na kojoj su *partizani i partizanska vojska priznati kao suborci protiv njemačkih osvajača*.²⁵⁰ Time je i OF u Sloveniji priznat kao jedini antifašistički pokret. Autori spominju sporazum Tito – Šubašić, ali njegovu važnost naglašavaju u međunarodnom kontekstu. Šubašića prikazuju kao predvodnika kraljevske vlade, a Tita kao predsjednika NKOJ-a. Autori navode: *Nakon sporazuma Tito – Šubašić, protufašistička koalicija priznala je Narodnooslobodilački pokret kao jednakopravnog sugovornika u rješavanju jugoslavenskih unutarnjih pitanja*.²⁵¹

U nastavnoj jedinici *Življenje med vojno* autori navode utjecaj partizana na svakodnevni život i kulturu Slovenaca. Navode kako je OF *pozivao Slovence na kulturnu šutnju*.²⁵² Autori spominju da su Slovenci napuštali škole i fakultete pod vodstvom okupatora. Također, OF je gradio bolnice i poticao osnivanje civilnih ustanova koje su gradile gospodarske objekte i prehranjivale stanovništvo tijekom Drugoga svjetskog rata. Uz to, OF je na osvojenim područjima dijelio zemlju veleposjednika. Autori prikazuju kako se OF povezivao s lokalnim stanovništvom.

U posljednjoj nastavnoj jedinici *Vojna v Evropi se konča na slovenskem ozemlju* autori navode kraj rata u Sloveniji. Autori pridaju kontekst kraju rata navodeći da su komunisti 1944. preuzeli Beograd i osnovali tajnu policiju OZNA. Autori navode da su komunisti nastojali sve

²⁴⁹ Isto, 98.

²⁵⁰ Isto.

²⁵¹ Isto, 99.

²⁵² Isto, 102.

više centralizirati vlast te da je u Sloveniji partizanska vojska izgubila svoju samostalnost.²⁵³ Nadalje, opisuju kako su bili uklonjeni glavni štabovi nacionalnih vojski, a vojska podređena Jugoslavenskoj armiji.

Unutar nastavnog poglavlja *Neusmiljenost zmagovalcev*, odnosno *Nemilosrdnost pobjednika* autori navode bijeg kolaboracionista s područja Slovenije i Hrvatske: *Domobrani, ustaše i drugi vraćeni jugoslavenskoj vojsci koja je bila vrlo gruba prema zarobljenicima i dio njih usmrtila bez sudskih postupka.*²⁵⁴ i spominju da je poginula većina od 12 000 slovenskih domobrana. Unutar poglavlja autori osuđuju postupanje partizana, ali njihove postupke ne nazivaju zločinima.

Na kraju poglavlja autori navode da je došlo do socijalističke revolucije koju prikazuju negativno, iako narodnooslobodilački pokret prikazuju pozitivno jer se *narodnooslobodilačkom borbom protiv fašista i nacista spriječilo uništavanje slovenskog naroda.*²⁵⁵

U udžbeniku se na temu partizanskog pokreta navodi par političkih osoba, a jedino se Josip Broz Tito spominje dvaput i to kao predsjednik NKOJ-a i sudionik sporazuma Tito – Šubašić. Boris Kidrič spominje se kao sudionik AVNOJ-a i predsjednik OF-a. Edvard Kardelj navodi se kao predsjednik KPS-a, a Draža Mihailović kao predvodnik kraljevske vojske, odnosno četnika. Autori smatraju da je narodnooslobodilački pokret bio pokret koji su vodili svi Slovenci protiv okupatora pa se u njemu ne spominje mnogo osoba.

Slikovni materijal izrazito je zastupljen u svakoj nastavnoj jedinici. U jedinici *Odpor proti okupatorju* na početnoj stranici autori prikazuju fotografiju otpora prema okupatoru, a na fotografiji se nalaze različiti društveni slojevi od seljaka i vojnika do žena, a prikazana je i slovenska zastava.²⁵⁶ U nastavnoj jedinici *Slovence proti Slovincu* prikazana je propaganda OF-a iz 1941. na kojoj je prikazan rat između seljaka i okupatora dok im iza leđa s nožem stoji domaći kolaboracionist. Na fotografiji se može primijetiti da se partizani poistovjećuju sa seljacima. U nastavnoj jedinici *OF prevzema pobudo* autori postavljaju fotografiju s drugog zasjedanja AVNOJ-a, a u *Sporazumu Tito – Šubašić* fotografiju njih dvojice u pregovorima na Visu. U nastavnoj jedinici *Življenje med vojno* autori prikazuju dvije fotografije. Jedna prikazuje majku i kći pokraj razrušene kuće, čime autori žele naglasiti tešku svakodnevicu za vrijeme rata. Na drugoj fotografiji nalazi se šivaća radionica kao primjer rada tijekom rata. U

²⁵³ Isto, 104.

²⁵⁴ Isto.

²⁵⁵ Isto, 105.

²⁵⁶ Isto, 91.

nastavnoj jedinici *Vojna v Evropi se konča na slovenskom ozemlju* autori prikazuju fotografiju dvojice slovenskih partizana iza kojih se nalazi slovenska zastava. Autori su pokraj toga istaknuli da je cilj *slovenskih političkih ideja bilo ostvarenje o ujedinjenju Slovenije*.²⁵⁷ Autori povezuju partizanski pokret s ujedinjenjem Slovenije. Autori također prikazuju dvije dijametralno suprotne fotografije. Jedna prikazuje veselje ljudi tijekom dolaska partizana u Ljubljano, dok druga prikazuje kolonu kolaboracionista, civila i njemačkih bjegunaca u austrijskoj Koruškoj koja bježi od jugoslavenske vojske.

3.4. Raziskujem preteklost, Rokus Klett, 2013.

U udžbeniku *Raziskujem preteklost, učbenik za zgodovinu za 9. razred osnovne šole* autora Jelke Razpotnik, Damjana Snoja, Zdenka Čepića, Jure Gašparića i Bojana Godeša antifaašizam i partizanski pokret u Sloveniji i Jugoslaviji obrađuju se unutar nastavne cjeline *Druga svetovna vojna* i nastavnih jedinica *Boj za osvoboditev, Kakšno je bilo življenje med vojno, Državljska vojna – spopad med Slovenci, Kako se je razvijala nova oblast v Sloveniji in Jugoslaviji* te *Kaj je konec vojne pomenil Slovencem*. Unutar nastavnih jedinica poglavlja posvećena antifaašističkom pokretu su *Odziv na okupacijo, Kako je potekal upor proti okupatorju, Kdo su bili partizani, Kako je potekalo življenje na osvobojenem ozemlju, Kakšno vlogo je med vojno imela kultura, Zakaj so se Slovenci spopadili med seboj, Vloga OF v osvobodilnem boju, Kako je med vojno razvijala nova slovenska državnost, Razvoj nove oblasti v Jugoslaviji* te *Kdo se ni veselil zmage partizanov*.

U nastavnom poglavlju *Odziv na okupacijo* unutar nastavne jedinice *Boj za osvoboditev* autori navode: *Predstavnici Komunističke partije Slovenije i predstavnici drugi stranaka lijevog usmjerenja (lijevo usmjereni sokoli, kršćanski socijalisti, intelektualci) predali su inicijativu za sastanak 26. travnja 1941.*²⁵⁸ Nadalje spominju nastanak OF-a koji je prvotno bio usmjerena protiv zapadnih država pod utjecajem komunista. Na tom sastanku donijeli su temeljne točke Oslobođilačke fronte slovenskog naroda. Autori navode da se u tim točkama predviđao *rat za oslobođenje slovenskog naroda i obnavljanje Jugoslavije i ponovno preuzimanje vlasti*.²⁵⁹ Autori u ovom navodu ističu Komunističku partiju kao predvodnika antifaašističkog pokreta, dok su ostale stranke bile dio fronte, a ističu i antizapadno obilježje OF-

²⁵⁷ Isto, 104.

²⁵⁸ Jelka Razpotnik; Damjan Snoj; Zdenko Čepić; Jure Gašparić; Bojan Godeša, *Raziskujem preteklost, Učbenik za zgodovinu za 9. razred osnovne šole* (Ljubljana: Rokus Klett, 2013), 103.

²⁵⁹ Isto.

a. Nasuprot tome, autori u drugoj polovici poglavlja navode drugu skupinu koja se borila protiv okupatora i čiji su program bile londonske točke. Autori navode da su *buržoaski političari* pripremili program nazvan londonske točke u kojem su se zalagali za ujedinjenu Sloveniju unutar federativne i demokratske Kraljevine Jugoslavije. Poglavlje završavaju stvaranjem Slovenskog saveza koji je također djelovao kao organizacija, ali bez komunističkog utjecaja. Autori su koncipirali poglavlje nastojeći prikazati dvije organizacije koje su sudjelovale u borbi protiv okupatora, što nije slučaj kod prethodnih slovenskih autora koji u fokus stavljaju partizanski pokret.

U sljedećem poglavlju *Kako je potekao upor proti okupatorju* autori navode da je Oslobođilačka fronta nakon njemačkog napada na SSSR prva organizirala otpor protiv okupatora. Autori time žele naglasiti komunistički utjecaj unutar fronte jer su fašisti napali komuniste. Nadalje, spominju da su pripadnici OF-a *prikupljivali podatke o okupatoru, izvodili sabotaže i atentate na predstavnike okupatora na vlasti.*²⁶⁰ te da je centar otpora bio u Ljubljani. Nasuprot tome navode: *Buržoaski tabor se na otpor pripremao postepeno, npr. u liberalnom taboru si organizirali prikupljanje obavještajnih djelatnosti za zapadne saveznike.*²⁶¹ Autori ponovno, kao i u prethodnom poglavlju, navode dvije strane otpora protiv okupatora. Partizanski otpor prikazuje se oružano, a buržoaski otpor temelji se na prikupljanju podataka za Saveznike. Prema toj tezi Saveznici su podržavali buržoaski otpor u Sloveniji.

U sljedećem nastavnom poglavlju *Kdo su bili partizani* autori opisuju oružana djelovanja partizana tijekom Drugoga svjetskog rata. Autori u ovom poglavlju ne navode druge skupine, već samo partizane kao jedine borce protiv okupatora. Opisuju da su komunisti odlazili u šume i tamo uspostavljali partizanske jedinice, a i kako su ratovali: *Partizanski način ratovanja je bio u većini slučajeva gerilski, s bolje opremljenim okupatorskim jedincima se nisu susretali direktno, napadali su iz zasjede u odrađivali diverzantske zasjede.*²⁶² Spominju i komunistički utjecaj unutar partizanskih jedinica.

U nastavnoj jedinici *Državljska vojna – spopad med Slovenci* autori navode razloge sukoba između partizana i buržoaskog tabora: *oba tabora željela su voditi Slovence u vrijeme okupacije i vojno preuzeti vlast*²⁶³ te opisuju podjele do kojih je došlo zbog različitih političkih stajališta. Nadalje navode: *Komunistička stranka je osnovala Oslobođilački front s ciljem oružanog otpora, a buržoaski tabor se odlučio na lojalnost okupatoru jer su bili protivnici*

²⁶⁰ Isto, 104.

²⁶¹ Isto.

²⁶² Isto.

²⁶³ Isto, 107.

komunizma.²⁶⁴ Autori pak u sljedećoj rečenici buržoaski tabor nazivaju *kolaboracionistima i izdajicama*, čime prikazuju partizane kao jedinu antifašističku grupaciju, što su nagovijestili u prethodnom poglavlju. Na kraju poglavlja navode da je Katolička crkva imala značajnu ulogu u sukobu priznajući lojalnost talijanskom okupatoru, a na čelu joj je bio biskup Rožman. Autori navode partizanska ubojstva antikomunističkih usmjerenih osoba kao npr. Marka Natlačena, ali istovremeno negativno navode djelovanje Katoličke crkve, što nije slučaj kod hrvatskih udžbenika.

U nastavnoj jedinici *Kako se je razvijala nova oblast v Sloveniji in Jugoslaviji* autori navode odluke drugog zasjedanja AVNOJ-a, među kojima su odluke o budućem federativnom uređenju Jugoslavije i osnivanju NKOJ-a.²⁶⁵ Autori opisuju zasjedanje AVNOJ-a s fokusom na Sloveniju. Navode odluke vezane su uz vraćanje slovenskog primorja, a poseban fokus stavljaju na unutarnju organizaciju OF-a: *Vrhovni plenum OF-a se preimenuo u Slovenski narodnooslobodilački odbor koji je djelovao kao prvi slovenski parlament*. Time žele naglasiti važnost zasjedanja AVNOJ-a za Sloveniju kao očuvanja slovenske državnosti. Na kraju poglavlja navode Dolomitsku izjavu kojom komunisti preuzimaju vlast unutar OF-a. U poglavlju *Razvoj nove oblasti v Jugoslaviji* navode odluku iz Teheranskog sporazuma o priznavanju partizana kao vojnih saveznika. Usporedno s tim, navode odluke sporazuma Tito – Šubašić gdje se NKOJ priznaje kao jednakopravni sugovornik u rješavanju unutrašnjeg uređenja Jugoslavije.²⁶⁶

U nastavnoj jedinici *Kakšno je bilo življenje med vojno* autori navode život stanovništva na osvojenim područjima pod utjecajem Oslobođilačke fronte. Navode da je OF *skrbila za opskrbu partizanskih jedinica i opskrbu ranjenika...na osvojenom području djelovale su partizanske škole i njihova je opremljenost bila skromna*.²⁶⁷ Nadalje, autori ističu važnost očuvanja slovenske kulture tijekom Drugoga svjetskog rata jer se *pomoću kulture potaknula borbenost Slovenaca*.²⁶⁸ Kulturu i život u Sloveniji autori usko povezuju s OF-om pa tako navode: *mnoge partizanske jedinice nazivane su po pjesnicima ili spisateljima (Prešernova, Cankarjeva brigada...)*. Nadalje, spominju da su partizani na osvojenom području organizirali mitinge, predstave, zborove itd.

U posljednjoj nastavnoj jedinici *Kaj je konec vojne pomenil Slovencem* autori navode posljednje dane rata i oslobađanje Slovenije 15. svibnja 1945. godine. U poglavlju *Kdo se ni*

²⁶⁴ Isto.

²⁶⁵ Isto, 110.

²⁶⁶ Isto, 111.

²⁶⁷ Isto, 106.

²⁶⁸ Isto.

veselil zmage partizanov autori ne spominju partizanske zločine u poraću, nego se fokusiraju samo na slovenske kolaboracioniste nazivajući ih bjeguncima.²⁶⁹ Navode da je najveći broj slovenskih bjegunaca, njih 10 000, iselio u Argentinu. U nazivu poglavlja autori povezuju veselje s partizanskim oslobođenjem Slovenije, dok se u hrvatskim udžbenicima veći fokus stavlja na komunističko preuzimanje Jugoslavije i poslijeratne zločine.

U sklopu teme partizanskog pokreta autori u udžbeniku navode par političkih osoba, a jedino se Josip Broz Tito spominje dvaput i to kao predsjednika NKOJ-a i sudionik sporazuma Tito – Šubašić. Ivan Šubašić spominje se u kontekstu sporazuma, a biskup Rožman kao predvodnik Katoličke crkve u Sloveniji.

Slikovni materijal slabo je zastupljen u udžbeniku, a najviše fotografija povezano je sa svakodnevnim životom u Sloveniji. U nastavnoj jedinici *Kakšno je bilo življenje med vojno* autori prikazuju fotografiju atletske utrke u Ljubljani 1941. godine. Tom fotografijom autori su htjeli prikazati određenu normalizaciju svakodnevnog života u Sloveniji. Uz to, autori prilažu fotografiju ljudi koji čekaju u redu za kruh, čime žele prikazati tešku ekonomsku situaciju tijekom rata.²⁷⁰ U posljednjoj nastavnoj jedinici *Kaj je konec vojne pomenil Slovencem* autori prilažu fotografiju ulaska jugoslavenskih jedinica u Ljubljano, na kojoj građani zdušno i veselo pozdravljaju vojnike.²⁷¹

4. RASPRAVA

4.1. Komparacija hrvatskih udžbenika

Analizirajući naslove koji se odnose na nastavne teme vezane uz antifašistički pokret, zaključuje se da su oni uglavnom isti ili jako slični, dok je situacija s naslovima pojedinih nastavnih jedinica različita. Četiri od pet autora antifašistički pokret stavlja u zasebnu nastavnu jedinicu, dok ga Jareb i Bekavac opisuju u kontekstu početnih ratnih zbivanja, a nastavnu jedinicu nazivaju *Početne ratne godine u Hrvatskoj*.²⁷²

Naslovi nastavnih poglavlja još se više razlikuju od nastavnih jedinica. Opisujući začetak i stvaranje antifašističkog pokreta, tri od pet autora pokret naziva partizanskim, dok

²⁶⁹ Isto, 113.

²⁷⁰ Isto, 106.

²⁷¹ Isto, 112.

²⁷² Jareb, Bekavac, *Povijest 8*, 102.

Jareb i Bekavac poglavlje nazivaju *Početak antifašističke borbe u Hrvatskoj*. Erdelja i Stojaković (2021.) u udžbeniku *Klio 8* poglavlje nazivaju *Početak oružanog otpora*, a nastavnu jedinicu nazivaju *Partizanski pokret*. Unutar poglavlja troje autora spominje osnivanje Glavnog štaba Hrvatske, dok Perić te Jareb i Bekavac posvećuju posebno poglavlje tom političkom događaju. Oba autora poglavlje nazivaju istim naslovom *Osnivanje Glavnog štaba Hrvatske*. Svi autori opisuju političke događaje osnivanja AVNOJ-a i ZAVNOH-a, ali različito percipiraju te događaje, što je vidljivo iz naziva poglavlja. Erdelja i Stojaković u oba udžbenika te događaje opisuju pozitivno nazivajući nastavno poglavlje *Jačanje partizanskog pokreta*. U udžbenicima povijesti izdavača *Alfa* autori su te političke odluke povezali s osnivanjem Jugoslavije pa su poglavlje nazvali po budućem unutarnjem uređenju Jugoslavije. Bekavac i Jareb odlučili su se za neutralniji pristup pa tako poglavlje nazivaju *Počeci socijalističke Jugoslavije*. Barić i Brigović pak poglavlje nazivaju *Začetci komunističke Jugoslavije*, čime pristupaju negativno prema tim političkim odlukama, naglašavajući ideološko uređenje Jugoslavije. Perić poglavlje naziva *Jačanje hrvatske države u sastavu jugoslavenskih federacija* i većinom se fokusira na odluke ZAVNOH-a.

Perić te Barić i Brigović posebno poglavlje posvećuju HSS-u. Perić opisuje HSS unutar antifašističkog pokreta, dok Barić i Brigović opisuju općenito djelovanje HSS-a u Drugom svjetskom ratu, ali se u poglavlju fokusiraju na antifašističko djelovanje HSS-ovaca. Erdelja i Stojaković (2007.) djelovanje HSS-a opisuju unutar poglavlja *Sudjelovanje Hrvata u antifašističkoj borbi*.

Svi autori posebno poglavlje posvećuju sporazumu Tito – Šubašić, ali troje od pet autora poglavlje naziva po tom političkom događaju. Bekavac i Jareb te Perić sljedeće poglavlje nazivaju *Nastanak zajedničke jugoslavenske vlade*, čime ističu glavnu odluku sporazuma.

Četiri od pet autora nazive poglavlja posvećuje četničkim zločinima ili teroru, dok samo Erdelja i Stojaković (2007.) poglavlje nazivaju *Četnički pokret* u kojem također opisuju zločine, ali i strukturu vlasti unutar pokreta.

Slom NDH opisuju u nastavnom poglavlju *Završne operacije i slom NDH*, dok kod Perića nema spomena o završetku rata u NDH. Nazivi poglavlja razlikuju se u svakom udžbeniku, ali troje autora koristi termin *zločin* u poglavlju. Perić navodi poglavlje kao *Zločin u Bleiburgu i na „križnom putu“ hrvatskog naroda*. Erdelja i Stojaković u udžbeniku *Tragom prošlosti 8* poglavlje nazivaju *Slom NDH i partizanski zločini u Bleiburgu*, dok se u udžbeniku *Klio 8* odlučuju za neutralniji pristup pa tako poglavlje nazivaju *Ratni zločini*. Bekavac i Jareb poglavlju daju naziv *Slom NDH i Bleiburška tragedija*, dok Barić i Brigović ne spominju zločin

ili tragediju, već nazivu poglavlja odlučuju pridati ideološki karakter pa tako poglavlje nazivaju *Komunistički obračun s poraženima*.

Četiri od pet autora spominje slučaj Alojzija Stepinca i odnos vlasti prema Katoličkoj crkvi. Erdelja i Stojaković u oba udžbenika u nazivu poglavlja ne spominju vjeru ili Crkvu, već slučaj Stepinac navode u kontekstu obračuna s neistomišljenicima ili učvršćivanja vlasti. Bekavac i Jareb poglavlje nazivaju *Odnos vlasti prema vjerskim zajednicama*, a sličan naziv poglavlja koriste Barić i Brigović i nazivaju ga *Komunisti i vjerske zajednice*. U odnosu na Bekavca i Jareba, autori koriste negativniji pristup povezujući vlast s komunistima.

Po broju stranica ističe se udžbenik Bekavca i Jareba u izdanju *Alfe* koji na oko 11 stranica obrađuje cjelokupnu problematiku vezanu uz antifašistički pokret, a najmanje se ističe udžbenik *Školske knjige* iz 2007. koji tu temu obrađuje na sedam stranica. Zanimljivo je da Bekavac i Jareb posvećuju dvije stranice organizaciji i odnosu četničkog pokreta naspram partizanskog, dok svi autori posvećuju samo jednu stranicu osnivanju i početnoj organizaciji partizanskog pokreta.

Četiri od pet autora stavljaju partizanski pokret u kontekst antifašističkog pokreta, dok Barić i Brigović ne spominju antifašizam prilikom opisivanja pokreta. Oni jedini negativno opisuju partizanski pokret, naglašavajući komunističku pozadinu i hijerarhiju u pokretu. Komunizam kao negativni aspekt partizanskog pokreta spominju Perić te Bekavac i Jareb, ali pokret opisuju pozitivno kao antifašistički pokret koji odbija suradnju s okupatorima i ustaškim režimom.

Svi autori spominju osnivanje Prvoga partizanskog odreda u Sisku kao razlog obilježavanja praznika Dana antifašističke borbe. Bekavac i Jareb te Barić i Brigović naglašavaju da su osnivači odreda bili komunisti na čelu s Vladom Janićem Capom. Perić pak navodi da su osnivači odreda bili Hrvati, a Erdelja i Stojaković u oba udžbenika navode da je odred osnovan u Hrvatskoj. Svi autori spominju i osnivanje Glavnog štaba Hrvatske kao organizacije koja vodi partizanske vojne akcije. Perić te Bekavac i Jareb pridaju toj temi posebno poglavlje gdje opširnije opisuju stvaranje i značaj Glavnog štaba. Perić navodi zapovjednika štaba Ivana Rukavinu te političkog komesara Marka Oreškovića. Navodi i druge antifašističke organizacije koje su djelovale unutar Glavnog štaba, među kojima su JNOF, AFŽ i USAOH. Bekavac i Jareb pak unutar poglavlja vraćaju starije termine *Narodnooslobodilačka vojska* i *narodnooslobodilački pokret*. Iste termine koriste Barić i Brigović u svojem udžbeniku. Jareb i Bekavac opisuju Glavni štab u svrhu prikaza masovnosti partizanskog pokreta u

Hrvatskoj pa tako navode: *Time je doprinos hrvatskih partizana, kojih je do kraja 1942. bilo oko 25 000, europskom i svjetskom antifašizmu bio velik.*²⁷³

Svi autori navode političke odluke AVNOJ-a i ZAVNOH-a. Erdelja i Stojaković u oba udžbenika opisuju te odluke kao dokaz jačanja partizanskog pokreta, dok ih ostala tri autora navode kao temelj stvaranja buduće Jugoslavije. Perić te Bekavac i Jareb prikazuju te odluke neutralno, fokusirajući se više na odluke ZAVNOH-a, nego AVNOJ-a. Barić i Brigović prikazuju ih negativno kao *začetak komunističke Jugoslavije.*²⁷⁴ Bekavac i Jareb navode odluke sa sva tri zasjedanja ZAVNOH-a, dok Perić ističe odluke s drugog i trećeg zasjedanja. Erdelja i Stojaković te Barić i Brigović pak navode najbitniju odluku ZAVNOH-a o priključenju Istre, Rijeke, Zadra i svih drugih krajeva na Jadranu u sastav Hrvatske, odnosno Jugoslavije. Oni ne spominju formiranje Federalne Države Hrvatske. U udžbenicima *Klio 8* (2021.) i *Povijest 8* ne spominje se HSS, dok se u ostalim udžbenicima spominje.

U udžbenicima *Tragom prošlosti 8* i *Povijest VIII*. HSS se spominje u kontekstu antifašističke borbe, no autori drugačije opisuju poglavlje. Erdelja i Stojaković navode samo Vladka Mačeka i njegovu politiku te sve veće pristupanje HSS-ovaca partizanskom pokretu. Perić pak pridaje veliki značaj HSS-ovcima u antifašističkoj borbi, ističući značajnu ulogu HSS-a u odlukama ZAVNOH-a te navodi: *Sudjelovanje HSS-a u antifašističkoj borbi mnogo je značilo jer se u nju uključivalo sve više hrvatskih seljaka i gradskog stanovništva.*²⁷⁵ U udžbeniku *Povijest 8*. autori pak prikazuju HSS u Drugom svjetskom ratu, navodeći podjelu HSS-a unutar ustaškog i antifašističkog pokreta. Autori i Perić navode Božidara Magovca kao predstavnika HSS-a unutar antifašističkog pokreta.

Bekavac i Jareb spominju samo odluke drugog sporazuma između Tita i Šubašića, dok ostali autori navode odluke oba sporazuma. Erdelja i Stojaković jedini u oba udžbenika objašnjavaju razloge dolaska Ivana Šubašića na čelo privremene kraljevske vlade, dok ostali navode samo njegov dolazak. Ono što je zajedničko svim udžbenicima je navođenje Šubašića kao bivšeg bana Banovine Hrvatske i stvaranje privremene vlade Demokratske Federativne Jugoslavije. Četiri od pet autora navode osnivanje zajedničke vlade kao međunarodno priznanje Jugoslavije, dok Barić i Brigović taj događaj navode kao komunističko preuzimanje vlasti. Uz Bekavca i Jareba, Barić i Brigović ne spominju stvaranje Federalne Države Hrvatske, dok Perić naglašava taj događaj, pridajući mu posebno poglavlje.

²⁷³ Bekavac, Jareb, *Povijest 8*, 106.

²⁷⁴ Barić, Brigović i drugi, *Povijest 8*, 112.

²⁷⁵ Perić, *Povijest za VIII. razred osnovne škole*, 83.

Vezano uz Bleiburg i *križni put*, Erdelja i Stojaković jedini su autori koji u oba udžbenika izričito ne spominju samo hrvatsku vojsku i civile, već navode više nacionalnosti.

Bekavac i Jareb te Barić i Brigović ističu Tezno kod Maribora kao mjesto velikih likvidacija, s time da Barić i Brigović spominju i Hudu jamu te jamu Jazovku na Žumberku. Bekavac i Jareb govore o oko 70 000 stradalih, dok ostali autori ne navode precizan broj, nego tvrde da je riječ o nekoliko desetaka tisuća osoba. Samo Bekavac i Jareb navode da se radi o *hrvatskom križnom putu*, dok svi ostali autori koriste termin *križni put*. Također, svi autori ističu da su ljudi umirali od iscrpljenosti, iznemoglosti, gladi i žeđi.

Perić jedini od pet autora ne spominje poslijeratna suđenja i slučaj Alojzija Stepinca. Ostali autori prikazuju Katoličku crkvu kao žrtvu komunističkog režima nakon Drugoga svjetskog rata. Autori navode komunističko oduzimanje crkvene imovine i progon svećenstva. Jareb i Bekavac povezuju odnos komunista prema Katoličkoj crkvi s odnosom komunista prema Hrvatima jer navode da je Hrvatska bila većinski katolička zemlja. Istu tezu navode i Barić i Brigović, a nadalje tvrde da su komunisti bez dokaza optuživali svećenstvo i Katoličku crkvu. Ni jedan autor ne spominje suradnju svećenstva s fašističkim režimom. Erdelja i Stojaković (2021.) jedini spominju Pastirsko pismo kao povod nasrtaja komunista na Katoličku crkvu. Oni jedini navode slučaj Alojzija Stepinca, dok drugi opisuju ili opravdavaju njegovo lik i djelo. Erdelja i Stojaković (2007.) navode da je Alojzije Stepinac ubrzo shvatio da je u zabludi kada je podržao ustaški režim, dok Barić i Brigović navode da su komunističke optužbe o suradnji s ustaškim režimom lažne. Jareb i Bekavac pak tvrde da se Alojzije Stepinac suprotstavio svim totalitarnim režimima. Oni također navode *dokaze* prema kojima je Stepinac nedužan, među kojima se navodi Stepinčeva beatifikacija, a Stepinca se prikazuje kao žrtvu komunističkog i fašističkog nasilja. Barić i Brigović navode Stepinčeve citate tijekom suđenja kao npr. *Ovo je sramotna ljaga i zločin koji vapi u nebo za osvetom, kao što je i čitav jasenovački logor sramotna ljaga za Nezavisnu Državu Hrvatsku.*²⁷⁶ Citatima nastoje opravdati Stepinčevu nedužnost u procesu suđenja.

Tri osobe koje se spominju u svakom udžbeniku su Josip Broz Tito, Draža Mihailović i Ivan Šubašić. Najviše prostora posvećeno je Josipu Brozu Titu. Njega se opisuje kao vođu antifašističkog pokreta te se opisuje njegovo djelovanje unutar pokreta. Jedino Barić i Brigović opisuju njegovo djelovanje unutar KPJ, dok ostali autori navode Tita kao čelnika KPJ. Barić i Brigović jedini negativno opisuju Titovu biografiju i djelovanje u Drugom svjetskom ratu. Perić jedini ne spominje njegovu odgovornost za zločine u Bleiburgu, dok Erdelja i Stojaković

²⁷⁶ Barić i Brigović i drugi, *Povijest* 8, 147.

(2021.) jedini navode da je Tito bio Hrvat. Svi autori spominju Tita u kontekstu sporazuma Tito – Šubašić. Dražu Mihailovića spominje se kao čelnika četničkog pokreta, a Šubašića kao bivšeg bana Banovine Hrvatske i predsjednika izbjegličke vlade. Perić jedini ne spominje Alojzija Stepinca, dok ostali autori prikazuju Stepinca pozitivno i kao žrtvu komunističkog režima. Uz Stepinca, Andrija Hebrang je druga osoba koja se u udžbenicima prikazuje pozitivno. Perić te Barić i Brigović prikazuju ga kao Hrvata i domoljuba koji se bori za hrvatske interese kao čelnik KPH. Bekavac i Jareb navode da je Hebrang najvažniji hrvatski komunist koji je zaslužan za vraćanje Hrvatskog primorja matičnoj zemlji. Vladimir Nazor spominje se u kontekstu predsjednika ZAVNOH-a, a Perić ga spominje i kao domoljuba. Barić i Brigović ne spominju Vladimira Nazora.

U svakom udžbeniku nalazi se slikovni materijal povezan s antifašističkim pokretom, a jedino Perić ne koristi fotografiju Tita iz ratnih dana. Svaki autor postavlja fotografiju vezanu uz poratne događaje, ali jedino Erdelja i Stojaković (2007.) ne prikazuju kolonu ljudi na *križnom putu*. Bekavac i Jareb te Barić i Brigović pak postavljaju veći broj fotografija vezanih uz događaje na Bleiburgu te jedini prikazuju kartu najvećih grobnica na *križnom putu*, kao što je npr. Tezno kod Maribora. Erdelja i Stojaković u oba udžbenika te Bekavac i Jareb uvrštavaju četiri karte na kojima je prikazano partizansko napredovanje od 1941. do 1944. godine. Udžbenik Perića jedini ne sadrži fotografije sporazuma Tito – Šubašić i osnivanja AVNOJ-a. Erdelja i Stojaković u oba udžbenika nemaju fotografiju Andrije Hebranga iako ga spominju. Perić jedini ne prikazuje fotografiju Alojzija Stepinca, a Barić i Brigović jedini prikazuju fotografiju Stepinca iz crkvenih dana, nasuprot ostalim autorima koji prikazuju fotografiju Stepinca sa suđenja. Perić te Barić i Brigović prikazuju fotografije s trećeg zasjedanja ZAVNOH-a.

4.2. Komparacija slovenskih udžbenika

Analizirajući naslove koji se odnose na nastavne teme vezane uz antifašistički pokret, zaključuje se da su oni uglavnom isti ili jako slični, dok je situacija s naslovima nastavnih jedinica različita, ali nije značajna. Svi autori antifašistički pokret navode u posebnoj nastavnoj jedinici, a samo Razpotnik i Snoj navode pokret u kontekstu borbe za oslobođenje, dok ga ostali autori navode u kontekstu otpora prema okupatoru.

Naslovi nastavnih poglavlja razlikuju se više u odnosu na nastavne jedinice. Opisujući začetak i stvaranje antifašističkog pokreta, tri od četiri autora navode stvaranje OF-a u nazivu poglavlja, dok Razpotnik i Snoj nazivaju poglavlje *Odziv na okupaciju*, odnosno *Odgovor na okupaciju*.²⁷⁷ U poglavlju pridaju važnost i drugom pokretu otpora na prostoru Slovenije. Dolenc i Gabrič pak u oba udžbenika u nazivu poglavlja navode KPS i njezin utjecaj na OF.²⁷⁸ Svi autori opisuju politički događaj osnivanja Slovenskog saveza, ali različito percipiraju te događaje, što je vidljivo iz naziva poglavlja. Dolenc i Gabrič u oba udžbenika taj događaj navode u nastavnom poglavlju *Slovenska zaveza*, dok ga Razpotnik i Snoj uvrstavaju u nastavno poglavlje *Odziv na okupaciju*, prikazujući Slovenski savez kao pozitivan jer u istom poglavlju navode i osnivanje OF-a. Kern i Nećak pak taj događaj prikazuju negativno jer ga navode u nastavnom poglavlju *Talijanska ofenziva* povezujući savez s okupatorima.²⁷⁹ Oni jedini ne navode londonske točke, dok Razpotnik i Snoj ne navode ustanak u Gorenjskoj, kojemu ostali autori pridaju posebno nastavno poglavlje. Razpotnik i Snoj pak jedini pridaju posebno poglavlje partizanskom načinu ratovanja nazivajući ga *Kdo so bili partizani*, dok ostali autori objašnjavaju tu temu unutar prve nastavne jedinice.

Svi autori navode odluke AVNOJ-a, ali Dolenc i Gabrič te Razpotnik i Snoj povezuju odluke AVNOJ-a s nastankom slovenske državnosti, što je vidljivo u nazivu poglavlja *Oblikovanje slovenske državnosti*.²⁸⁰

Svi autori također navode sporazum Tito – Šubašić, ali iz naziva poglavlja može se iščitati da drugačije percipiraju taj politički događaj. Dolenc i Gabrič (1997.) navode sporazum unutar poglavlja *Mednarodno priznanje osvobodilnega gibanja*, pridajući sporazumu međunarodni kontekst, a Razpotnik i Snoj poglavlje nazivaju *Razvoj nove oblasti v Jugoslaviji*, pridajući mu nacionalni kontekst. Kern i Nećak navode sporazum u nastavnom poglavlju *Vojaške dejavnosti*, odnosno *Vojne djelatnosti*.

Svi autori navode poglavlje *Državljska vojna*, odnosno *Građanski rat*, a uvrstavaju i posebnu nastavnu jedinicu vezanu uz svakodnevnicu i život u Drugom svjetskom ratu.

Zločine na kraju rata navode samo Dolenc i Gabrič u oba udžbenika u nastavnom poglavlju *Neusmiljenost zmagovalcev*, odnosno *Nemilosrdnost pobjednika*, dok Razpotnik i Snoj navode slovenske bjegunce bez spomena zločina u poglavlju *Kdo se ni veselil zmage*

²⁷⁷ Razpotnik, Snoj i drugi, *Raziskujem preteklost - učbenik za zgodovinu za 9. razred osnovne šole*, 103.

²⁷⁸ Dolenc, Gabrič, *Koraki v času: 20. stoletje - zgodovina za 8. razred*, 95.

²⁷⁹ Kern, Nećak, *Naše stoletje - zgodovina za 9. razred osnovne šole*. 131.

²⁸⁰ Dolenc, Gabrič, 2003, 98.

partizanov, implicirajući da su se oni koji nisu bili bjegunci veselili dolasku partizana. Kern i Nećak ne spominju poslijeratne zločine, a ni jedan autor ne spominje poslijeratna suđenja.

Po broju stranica ističe se udžbenik Kerna i Nećaka u izdanju *Modrijana* koji na oko 22 stranice obrađuje svu problematiku antifašističkog pokreta, a najmanje se ističe udžbenik Razpotnika i Snoja izdavača *Rokus Klett* koji ga opisuje na devet stranica. Iz toga je vidljivo da se u modernijim udžbenicima povijesti u Sloveniji smanjio broj stranica koje opisuju antifašistički pokret.

Kod spominjanja antifašističkog otpora, svi autori pozitivno navode OF i njezino osnivanje 26. travnja 1941. godine. Također, navode vodeću ulogu Komunističke partije Slovenije unutar pokreta. Razpotnik i Snoj navode da je KPS prvotno bila usmjerena protiv zapadnih država, dok Dolenc i Gabrič u oba udžbenika opširnije opisuju ulogu komunista. U udžbeniku iz 1997. spominju da se *jačanjem oslobodilačkog rata, jačala i revolucionarna načela komunista*²⁸¹, dok u drugom udžbeniku navode dva cilja komunista: *oslobođenje i revolucija*.²⁸² U drugom udžbeniku smatraju socijalističku revoluciju sastavnim dijelom komunističkoga političkog pogleda, dok u prvom udžbeniku navode da su komunisti sustavno uvodili revoluciju u svoj politički program. Kern i Nećak pak navode da je KPS *od svog začetka zagovarao misao o preuzimanju vlasti po obliku na sovjetski model*.²⁸³ Nadalje ne spominju ulogu KPS-a unutar pokreta. Tri od četiri autora spominju Dolomitsku izjavu kao primjer za potpuno preuzimanje komunističke vlasti unutar OF-a. Razpotnik i Snoj ne navode ustanak u Gorenjskoj, dok Kern i Nećak naglašavaju taj događaj kao najveći ustanak partizana 1941. i stvaranje prvih partizanskih jedinica.

Razlike u udžbenicima vidljive su u opisu uspostave Slovenskog saveza. Razpotnik i Snoj pozitivno opisuju stvaranje saveza u kontekstu otpora prema okupatoru jer istovremeno navode OF i Slovenski savez kao primjer otpora u Sloveniji. Kern i Nećak pak stvaranje saveza opisuju negativno, odnosno kao antikomunistički savez s ciljem obnavljanja Kraljevine Jugoslavije. Autori također opisuju stvaranje saveza unutar poglavlja *Talijanska ofenziva*. Dolenc i Gabrič savez opisuju kao antikomunistički, ali stvoren ciljano radi konkurencije OF-u.

Razlike se prisutne i u nastavnom poglavlju *Državljska vojna, odnosno Građanski rat* koji navode svi autori. Kern i Nećak krivnju za građanski rat u potpunosti prenose na Slovenski savez, a s dozom sažalijevanja navode uspostave seoskih straža: *Mnogi pojedinci su se odlučili*

²⁸¹ Dolenc i Gabrič, 1997, 96.

²⁸² Dolen i Gabrič, 2003, 92.

²⁸³ Kern i Nećak, 124.

za suradnju s antikomunističkim vojnim jedinicama iz posve osobnih razloga – straha da budu izgubili zemlju, da budu bila izgubljena njihova prava na vjeru.²⁸⁴ Autori impliciraju da je savez iskorištavao seljake. Ostali autori pak navode seoske straže kao dio vojnih jedinica predvođenih Slovenskom liberalnom strankom. Dolenc i Gabrič u oba udžbenika kao glavnog krivca u građanskom ratu vide utjecaj Talijana i talijanske vojske kojima pomažu domaći antikomunisti. U tom kontekstu spominju ulogu Katoličke crkve, ali i djelomično opravdavaju njezin kolaboracionizam navodeći: *Komunističke vođe su potaknute revolucijom, ubijali politički nepoželjne civile, većinom iz katoličkih redova npr. Marka Natlačena. To je potaknulo Katoličku Crkvu na zaokret prema okupatoru jer su smatrali kako su komunisti veće zlo negoli okupator.*²⁸⁵ Razpotnik i Snoj pak krivicu vide na obje strane pa općenito navode da je do građanskog rata došlo *u suprotnostima u političkim pogledima.*²⁸⁶ Navode i ulogu Katoličke crkve koju povezuju s partizanima i kolaboracionistima: *Mnogi svećenici su poduprli oslobodilački rat i u cijelosti mu se pridružili...u Ljubljanskoj pokrajini mnogi su svećenici pod vodstvom biskupa Rožmana odbili suradnju sa oslobodilačkom frontom.*²⁸⁷ Autori Katoličku crkvu prikazuju negativno kada navode biskupa Rožmana.

Četnički pokret tumači se negativno u svim udžbenicima te se navodi četnička suradnja s Talijanima. Dolenc i Gabrič navode da je pokret u početku bio antikomunistički i protuokupatorski, ali da se druga odrednica s vremenom promijenila te četnici postaju okupatorska vojska. Razpotnik i Snoj pak spominju Dražu Mihailovića kao predvodnika vojske. Kern i Nećak navode da su četnici i partizani u početku surađivali, ali su kasnije četnici počeli napadati partizanske jedinice.

Drugo zasjedanje AVNOJ-a u manjoj se mjeri razlikuje u udžbenicima. Dolenc i Gabrič u oba udžbenika te Razpotnik i Snoj navode odluke sa zasjedanja kao temelj oblikovanja slovenske državnosti, ponajviše zbog vraćanja slovenskog primorja i stvaranja Slovenskog narodnooslobodilačkog pokreta koji je djelovao kao prvi slovenski parlament. Kern i Nećak također naglašavaju odluke zasjedanja vezane uz Sloveniju, ali fokus stavljaju i na *ostvarenje jugoslavenske ideje o udruživanju svih naroda i narodnosti.*²⁸⁸ Autori navode drugo zasjedanje AVNOJ-a kao oblikovanje slovenske države i oblikovanje Jugoslavije. Dolenc i Gabrič jedini navode odluke zasjedanja vezane i uz Hrvatsku.

²⁸⁴ Isto, 131.

²⁸⁵ Dolenc, Gabrič, 2003, 96.

²⁸⁶ Razpotnik i Snoj, 107.

²⁸⁷ Isto.

²⁸⁸ Kern, Nećak, 138.

Sporazum Tito – Šubašić navodi se kao političko međunarodno priznanje oslobodilačkog pokreta u rješavanju jugoslavenskoga političkog pitanja.

Svi autori navode pozitivnu ulogu OF-a u svakodnevnom životu tijekom Drugoga svjetskog rata. Ističe se ulogu OF-a u izgradnji i očuvanju slovenske kulture, a Kern i Nećak te Razpotnik i Snoj ističu i njegovu ulogu u organizaciji svakodnevnog života (bolnice, škole itd.).

Dolenc i Gabrič u oba udžbenika jedini navode poslijeratne zločine partizana. Oni navode i kolonu te spominju da su u koloni bili domaći kolaboracionisti, ustaše i civili. Navode da je bilo ubijeno oko 12 000 pripadnika slovenskih domobrana. Ostali autori ne spominju zločine, a Razpotnik i Snoj spominju slovenske bjegunce i prilažu brojku od oko 10 000 slovenskih bjegunaca.

U svim udžbenicima spominje se mali broj političkih osoba. Najviše se spominje Josip Broz Tito kojeg svi autori prvi put spominju kod drugog zasjedanja AVNOJ-a, kao i u kontekstu sporazuma Tito – Šubašić. Dražu Mihailovića navode kao predstavnika četničkog pokreta i ne spominju njegovu ulogu u ratu. Od ostalih osoba Dolenc i Gabrič te Kern i Nećak spominju Borisa Kidriča kao predsjednika OF-a, a Edvarda Kardelja kao predsjednika KPS-a. Razpotnik i Snoj pak navode biskupa Rožmana, a njegovu ulogu opisuju negativno: *u okupaciji se nije najbolje snašao...izrekao je lojalnost talijanskom predstavniku u Ljubljani.*²⁸⁹

Razpotnik i Snoj jedini ne prikazuju fotografije uz svako poglavlje, već većinu slikovnog materijala prikazuju u poglavljima vezanim uz ratnu svakodnevicu i kraj rata. U opisu antifašističkog pokreta Dolenc i Gabrič u oba udžbenika koriste slikovni materijal koji prikazuje partizansku vojsku, ali s naglaskom na slovensku državnost, kao npr. freska Iveta Šubca²⁹⁰ koja prikazuje civile, većinom seljake, s oružjem u ruci, spremne za oslobodilački rat, a u pozadini se nalazi slovenska zastava. Kern i Nećak postavljaju fotografije iz ratnih dana prikazujući partizanske borbe. Svi autori koriste fotografije s drugog zasjedanja AVNOJ-a i svakodnevnice u Sloveniji. Kern i Nećak koriste uznemirujuću fotografiju strijeljanja koji nije primjerena za učenike tog uzrasta. Oni jedini ne prikazuju slikovni materijal vezan uz poslijeratne progone, već koriste slikovni materijal koji veliča partizansko oslobođenje Ljubljane. Razpotnik i Snoj prikazuju fotografiju kolone slovenskih bjegunaca, dok Dolenc i Gabrič jedini prikazuju fotografiju svih kolaboracionista s prostora Jugoslavije u koloni, a istu fotografiju koriste i određeni hrvatski udžbenici. Dolenc i Gabrič koriste i fotografije koje prikazuju ulazak partizana u Ljubljanu.

²⁸⁹ Razpotnik i Snoj, 107.

²⁹⁰ Dolenc i Gabrič, 2003, 91.

4.3. Komparacija hrvatskih i slovenskih udžbenika

Nastavne jedinice hrvatskih i slovenskih udžbenika koncipirane su vrlo slično kada je riječ o antifašističkom pokretu. U slovenskim udžbenicima početak pokreta opisuje se kao otpor ili rat za oslobođenje, dok se u hrvatskim udžbenicima samo kod Barića i Brigovića ne spominje otpor ili početak borbe, već je nastavna jedinica koncipirana pod nazivom *Partizanski pokret*. U nazivima pojedinačnih nastavnih poglavlja mogu se primijetiti sličnosti i razlike između hrvatskih i slovenskih udžbenika. Svi udžbenici navode partizanski pokret kroz prizmu borbe ili otpora i u tom smislu najviše se podudaraju. Razlike su očite u nazivima poglavlja u kojima se spominje AVNOJ. U slovenskim udžbenicima taj događaj povezuje se s nastankom slovenske državnosti (*Oblikovanje slovenske državnosti, Kako se je u ratu razvijala slovenska državnost*), dok se kod Bekavca i Jareba te Barića i Brigovića spominje buduće unutrašnje uređenje Jugoslavije (*Počeci socijalističke Jugoslavije, Začetci komunističke Jugoslavije*). Sličan koncept ponavlja se i kod sporazuma Tito – Šubašić jer se u nazivima poglavlja slovenskih udžbenika naglašava važnost tog događaja (*Razvoj nove vlasti u Jugoslaviji, Međunarodno priznanje oslobodilačkog pokreta*), dok hrvatski udžbenici to poglavlje nazivaju *Sporazum Tito – Šubašić*, a jedino Perić poglavlje naziva *Zajednička jugoslavenska vlada*. Najveća je pak razlika u nazivima poglavlja vezanih uz kraj rata. Hrvatski udžbenici univerzalno partizansko djelovanje u poraću nazivaju zločinom, dok među slovenskim udžbenicima samo Dolenc i Gabrič spominju partizansko djelovanje u poraću, ali poglavlje nazivaju *Nemilosrdnost pobjednika bez spomena naziva zločina*.

U slovenskim udžbenicima partizanski pokret opisan je na mnogo više stranica, a ponajviše su navedena partizanska osvajanja i borbe, dok se u hrvatskim udžbenicima navode politički važni događaji i osobe.

Partizanski pokret u gotovo svim udžbenicima prikazan je kao pozitivan pokret stvoren radi oslobođenja zemlje od okupatora. Jedino Barić i Brigović navode partizanski pokret kao potencijalno sredstvo dolaska komunista na vlast, zanemarujući njegov oslobodilački karakter, a navode i utjecaj srpske zajednice na partizanski pokret u Hrvatskoj. Bekavac i Jareb pak partizanski pokret nazivaju narodnooslobodilačkom borbom, koristeći komunističke termine i

naglašavajući komunistički karakter pokreta.²⁹¹ U slovenskim udžbenicima partizanski pokret povezuje se sa slovenskim narodom i oslobađanjem slovenske države, što nije slučaj kod hrvatskih udžbenika jer se u njima taj pokret ne ističe kao hrvatski, već se naglašava oslobađajući karakter pokreta. Najveće razlike se pak vide u opisu utjecaja komunista na partizanski pokret. U slovenskim udžbenicima komunisti se prikazuju kao osnivači OF-a i njihova se vodeća uloga u pokretu u najvećoj mjeri opisuje pozitivno. U hrvatskim udžbenicima jednako se navodi vodeća uloga komunista u pokretu, ali se njihov utjecaj nastoji minimizirati i negativno prikazati. Erdelja i Stojaković u oba udžbenika i Perić navode ostale antifašističke skupine koje su sudjelovale u pokretu. Barić i Brigović negativno ističu komuniste unutar pokreta, čak implicirajući da je taj pokret komunistički. Bekavac i Jareb pak jedini pozitivno ističu oslobađajuću ulogu komunista unutar pokreta, ali istovremeno navode i njihovu težnju da osvoje vlast.

Najveće predratne stranke HSS i SLS spominju se u hrvatskim i slovenskim udžbenicima. U hrvatskim udžbenicima opisuje se antifašističko djelovanje HSS-a u Drugom svjetskom ratu, a utjecaj stranke prikazuje se pozitivno. Perić ističe utjecaj HSS-a na partizanski pokret *jer je HSS privlačio i uključivao u nju sve više hrvatskih seljaka i gradsko stanovništvo.*²⁹² Barić i Brigović pak smatraju da su komunisti iskoristili HSS za omasovljivanje pokreta. Erdelja i Stojaković (2007.) opisuju politiku HSS-a tijekom rata, navodeći da se ipak većina haesosovaca odlučilo priključiti pokretu. S druge strane, slovenski udžbenici prikazuju SLS kroz prizmu Slovenskog saveza. Jedino Razpotnik i Snoj u početku prikazuju Slovenski savez kao dio otpora prema okupatoru, a kasnije kao kolaboracioniste. Ostali slovenski autori navode savez kao kolaboracionistički, a Kern i Nećak pak impliciraju krivnju saveza za građanski rat u Sloveniji. U hrvatskim udžbenicima zanemaruje se kolaboracionističko djelovanje dijela HSS-a, a prikazuje se samo njegovo antifašističko djelovanje.

Četnički pokret spominje se u svim hrvatskim i slovenskim udžbenicima te se prikazuje negativno kao kolaboracionistička vojska. U slovenskim udžbenicima spominje se početna suradnja četnika i partizana, dok se u hrvatskim to zanemaruje. U slovenskim udžbenicima četnici se prikazuju kao kraljevska vojska, dok se u hrvatskim više fokusa stavlja na četničke zločine. Bekavac i Jareb zločine nazivaju terorom, a Perić genocidom.

Ono što je zajedničko hrvatskim i slovenskim udžbenicima je spominjanje i navođenje ključnih odluka AVNOJ-a vezanih uz stvaranje buduće države. U tom kontekstu navodi se vraćanje hrvatskih i slovenskih teritorija. Dolenc i Gabrič pak jedini navode ključne odluke za

²⁹¹ Bekavac, Jareb, *Povijest 8*, 105.

²⁹² Perić, *Povijest 8*, 83.

obje zemlje. U slovenskim udžbenicima na drugo zasjedanje AVNOJ-a gleda se kao na stvaranje slovenske države unutar jugoslavenske federacije, a u hrvatskim se naglašava osnivanje nove jugoslavenske države. Barić i Brigović te Bekavac i Jareb ističu političko uređenje buduće države (socijalistička Jugoslavija, komunistička Jugoslavija). U hrvatskim udžbenicima više pozornosti pridaje se trećem zasjedanju ZAVNOH-a kao temelju hrvatske državnosti.

U svim slovenskim udžbenicima navodi se sporazum Tito – Šubašić kao temelj međunarodnog priznanja oslobodilačkog pokreta, a u hrvatskim se fokus više stavlja na državu te se naglašava međunarodno priznanje jugoslavenske vlade i Jugoslavije. Barić i Brigović pak negativno prikazuju taj sporazum ističući komunistički narativ buduće Jugoslavije²⁹³, a slično navode Bekavac i Jareb koji pridaju najmanje pozornosti sporazumu koji vide kao legitimni dolazak komunista na vlast u Jugoslaviji.²⁹⁴

Najveće razlike vidljive su u opisivanju poraća na prostoru Jugoslavije. Jedino Dolenc i Gabrič u oba slovenska udžbenika navode partizanske zločine koje nazivaju *nemilosrdnost pobjednika* i jedini upućuju kritiku partizanima navodeći: *Domobrani, ustaše i drugi vraćeni jugoslavenskoj vojsci koja je bila vrlo gruba prema zarobljenicima i dio njih usmrtila bez sudskih postupka.*²⁹⁵ Navode da je ubijena većina od 12 000 slovenskih domobrana. Također, oni jedini navode ostale vojne skupine, dok Razpotnik i Snoj navode slovenske bjegunce te dodaju da ih je izbjeglo 10 000, bez spomena zločina. U hrvatskim udžbenicima velika pozornost stavlja se na partizanske zločine, osobito spominjući Bleiburg i *križni put*. Svi autori spominju i osuđuju partizanske zločine, a opis *križnog puta* većim dijelom odnosi se na Hrvate. Samo Erdelja i Stojaković navode druge nacionalnosti, dok ostali autori ističu progon i ubojstva hrvatskih civila. Autori zanemaruju kolaboracionističku povijest ustaške vojske te je nazivaju hrvatskom vojskom. U slovenskim udžbenicima kolaboracionisti se nazivaju bjeguncima. Perić pak krivca vidi i u četnicima: *Ti bivši četnici, postavši partizani i dalje su zadržali u sebi mržnju prema svemu što je hrvatsko i katoličko.*²⁹⁶

Razlike su vidljive i pri opisu Katoličke crkve jer se u slovenskim udžbenicima ona prikazuje negativno kao suradnica okupatora. Jedino Dolenc i Gabrič nastoje opravdati ulogu Katoličke crkve tijekom rata navodeći pojedina partizanska ubojstva crkvenih ljudi, ali i oni osuđuju njezinu suradnju s okupatorom. U hrvatskim udžbenicima je drugačije jer se Katolička

²⁹³ Barić, Brigović, *Povijest 8, udžbenik za osmi razred osnovne škole*, 113.

²⁹⁴ Bekavac, Jareb, *Povijest 8*, 129.

²⁹⁵ Dolenc, Gabrič, *20. stoljeće - zgodovina za 8. razred osemletke in 9. razred devetletke*, 105.

²⁹⁶ Perić, *Povijest za VIII. razred osnovne škole*, 87.

crkva prikazuje kao žrtva sustava te se navodi jak utjecaj vjere na hrvatski narod: *Cilj komunističkog režima je bio suzbiti djelovanje Katoličke crkve i oslabiti njen značaj među hrvatskim narodom,*²⁹⁷ Kod hrvatskih autora osobito se naglašava slučaj Alojzija Stepinca kao žrtve komunističkog sistema. Autori opravdavaju njegovu ulogu u NDH, navodeći da je brzo uvidio pogubnost Pavelićeve politike. Kod slovenskih autora spominje se slučaj biskupa Rožmana, ali se njegova uloga u ratu prikazuje kao okupatorska te se navodi: *kako se u ratu nije najbolje snašao.*²⁹⁸

Utjecaj partizanskog pokreta na kulturu i svakodnevnicu navodi se kao bitna stavka u slovenskim udžbenicima, dok se u hrvatskim ona gotovo uopće ne spominje. Jedini autori koji spominju kulturu su Bekavac i Jareb koji ju spominju u kontekstu NDH, a ne partizanskog pokreta. U slovenskim udžbenicima navodi se da je OF front utjecao na život ljudi u Sloveniji, naglašavajući nacionalni i državotvorni karakter partizanskog pokreta.

Političke osobe koje se spominju u svim udžbenicima su Josip Broz Tito, Draža Mihailović i Ivan Šubašić. Treba napomenuti da se u slovenskim udžbenicima spominje mali broj osoba, dok se u hrvatskim udžbenicima navodi velik broj političkih osoba. Tito se kao predvodnik partizanskog pokreta navodi pozitivno u slovenskim udžbenicima, a kod hrvatskih udžbenika mogu se primijetiti razlike. Titova uloga u Drugom svjetskom ratu prikazuje se pozitivno, dok se Barić i Brigović jedini fokusiraju na njegovu ulogu unutar KPJ. Također, svi autori, osim Perića, navode Titovu odgovornost za poslijeratne partizanske zločine. U hrvatskim udžbenicima spominju se još Alojzije Stepinac, Vladimir Nazor, Andrija Hebrang i Vladimir Bakarić. U slovenskim udžbenicima spominju se i komunistički čelnici Boris Kidrič i Edvard Kardelj, a u hrvatskim se pozitivno opisuje i hrvatski komunist Andrija Hebrang.

Razlike su više vidljive u slikovnom materijalu, osobito u slikovnom materijalu vezanom uz partizanski pokret i kraj rata. U slovenskim udžbenicima slikovni materijal povezan je s partizanskim pokretom, a vojne uspjehe partizana prate fotografije partizanskih vojnika i borbe. U hrvatskim udžbenicima fokus se stavlja na političke osobe (Tito, Hebrang) i karte vojnih uspjeha partizana. U slovenskim udžbenicima vidljiva je prisutnost slovenske zastave na fotografijama povezanim s partizanskim pokretom, dok u hrvatskim udžbenicima to nije slučaj. Kraj rata u Hrvatskoj sadrži najveći broj slikovnog materijala u hrvatskim udžbenicima, a povezan je s partizanskim zločinima (fotografije kolone ljudi, praznoga glavnog trga te jama i grobnica). U slovenskim udžbenicima slikovni materijal s kraja rata povezuje se s oslobođanjem (prikaz masovnog odaziva civila tijekom ulaska partizana u Ljubljano), a jedino

²⁹⁷ Barić, Brigović, 147.

²⁹⁸ Razpotnik i Snoj, *Raziskujem preteklost 9 - učbenik za zgodovinu za 9. razred osnovne šole*, 107.

Dolenc i Gabrič postavljaju fotografiju kolone ljudi prema Austriji.

5. ZAKLJUČAK

U ovoj analizi evidentirane su sličnosti i razlike između hrvatskih i slovenskih udžbenika i obrazovnih sustava dvaju država. Razvoj obrazovnog sustava, nastavnih planova i programa i udžbenika od 1990-ih godina uveliko se razlikuje po načinu i brzini promjena. U Hrvatskoj su se usporedni udžbenici pojavili krajem 1990-ih, dok su u Sloveniji bili uvedeni već početkom 1990-ih. Tadašnji slovenski obrazovni sistem bio je napredniji i povezaniji s europskim obrazovnim sustavom, što dokazuju posljedično uvođenje devetogodišnjega osnovnoškolskog obrazovanja. Ipak, od 2000. domaći i inozemni autori uočavaju napredak u razvoju hrvatskih udžbenika u didaktičko-metodičkom smislu, osobito zato što su se pojavile nove generacije autora.

Ono što je zajedničko hrvatskim i slovenskim udžbenicima povijesti je ovisnost o politici i političkim elitama jer se u udžbenicima jedna ideologija zamjenjuje drugom. Treba napomenuti da se ta teza više odnosi na hrvatske udžbenike, dok se u slovenskim udžbenicima provodi proces tzv. dejugoslavizacije. U obje zemlje postoji pluralizam udžbenika tako da svaki nastavnik može odabrati udžbenikom s kojim će raditi. To omogućuje da se udžbenici razvijaju slobodnije i da različiti autori donose različita tumačenja povijesti, što ne mora nužno biti pozitivno.

U cjelini u razvoju udžbenika povijesti uviđa se određeni napredak u didaktičko-metodičkom smislu, ali sadržajno dolazi do određenog nazadovanja, osobito u hrvatskim udžbenicima. Kod pojedinih autora može se primijetiti ideološki utjecaj i podilaženje propagandi, što se najviše uviđa pri opisivanju partizanskih zločina i Alojzija Stepinca. Te teme izričito su povezane s Hrvatskom i Hrvatima, dok se kod opisa partizanskog pokreta navode ostale nacionalnosti i naglašava politički (komunistički) karakter pokreta. Također, u hrvatskim udžbenicima naglašava se oslobađajući karakter partizanskog pokreta, a osuđuje politička uloga unutar pokreta. Dio autora odmiče partizanski pokret od komunizma, navodeći Hrvate nekomuniste i HSS kao dio oslobađajućeg pokreta, dok komuniste i njihovu ulogu opisuje negativno.

U slovenskim udžbenicima partizanski pokret poistovjećuje se s očuvanjem slovenske nacionalnosti i stvaranjem slovenske države. Naglašava se oslobađajuća i politička uloga pokreta, a osuđuje domaće kolaboracioniste i Katoličku crkvu, što nije slučaj kod hrvatskih

udžbenika. Komunisti se usko povezuju uz partizanski pokret te se navode kao vođe oslobodilačkog pokreta.

Također, slovenski autori razlikuju se od hrvatskih i po opisu partizanskog djelovanja. Najveći dio udžbenika se kod Dolenca i Gabriča te Kerne i Nećaka odnosi na partizanska oslobađanja slovenskog teritorija s naglaskom na partizansku borbu, dok se u hrvatskim udžbenicima fokus stavlja na političke događaje. Jedino Erdelja i Stojaković u oba udžbenika te Bekavac i Jareb ukratko spominju partizanska djelovanja tijekom 1942. i 1943. godine.

Određeno nazadovanje uviđa se u modernijim hrvatskim i slovenskim udžbenicima. Slovenski udžbenik *Raziskujem preteklost* u potpunosti izbacuje partizansku borbu i fokusira se samo na političke događaje, a u kontekstu borbe za oslobođenje navodi Slovenski savez koji je u prijašnjim udžbenicima opisan kao domaći kolaboracionist. Hrvatski udžbenik *Povijest 8 udžbenik iz povijesti za osmi razred osnovne škole* pak zanemaruje oslobodilačku ulogu partizanskog pokreta i fokusira se na komunistički utjecaj unutar pokreta, a također nastoji distancirati Hrvate od partizanske borbe.

Općenito gledajući, slovenski udžbenici su se pri opisu partizanskog pokreta usredotočili na njegov značaj u očuvanju slovenske nacionalnosti, s naglaskom na očuvanje slovenske kulture, dok se u hrvatskim udžbenicima pokret pokušava opisati u svim segmentima, pri čemu se poseban fokus stavlja na partizanske zločine i poslijeratna suđenja, odnosno ističe komunistička uloga unutar pokreta. Također, treba istaknuti da se u slovenskim udžbenicima gotovo i ne spominju političke osobe, već se u fokus oslobođenja stavlja slovenski narod.

Sličnosti između udžbenika su minimalne, ali su prisutne prilikom navođenja odluka s drugog zasjedanja AVNOJ-a jer se u udžbenicima te odluke smatraju bitnima za teritorijalnu cjelovitost Hrvatske i Slovenije. U hrvatskim udžbenicima navodi se mnogo više izvora, a gotovo podjednaka je prisutnost tekstualnog i raznovrsnoga slikovnog materijala. U slovenskom udžbeniku *Naše stovetije* prisutni su potresni slikovni materijali koji prikazuju mrtva tijela.

S obzirom da na nastavu povijesti velik utjecaj ima politika i neznanstveni krugovi, smatram da se taj utjecaj može smanjiti uvođenjem usporednih udžbenika i jačanjem utjecaja povijesne znanosti i didaktike. S obzirom da je tema pokušaja revizionizma antifašizma u Hrvatskoj često zastupljena u medijima i javnosti, udžbenici povijesti trebali bi konstruktivno obrađivati temu tako da učenici mogu razumjeti kontekst nastanka i važnosti formiranja partizanskog pokreta u Jugoslaviji, prvenstveno u Hrvatskoj ili Sloveniji, što dovodi do boljeg razumijevanja antifašizma.

Smatram da je razočaravajuće što se u modernijim udžbenicima nastoji minimizirati utjecaj partizanskog pokreta, a istovremeno se u starijim udžbenicima propitkuje njegova uloga. I jedna i druga strana trebale bi uložiti mnogo više truda, ali i volje kako bi se način obrade partizanskog pokreta popravio i odmaknuo od svakodnevnoga političkog utjecaja. Poučavanje povijesti općenito bi trebalo biti imuno na politički utjecaj jer se pomoću politike stvara i određeni politički narativ kod učenika.

SAŽETAK NA ENGLESKOM JEZIKU

The subject of this paper is how is the partisan movement in Yugoslavia presented in Croatian and Slovenian history textbooks for eight and ninth grade of primary school. In my paper I have analysed the newest textbooks which are currently in use in Croatian and Slovenian schools and are approved by the ministry. There are 5 Croatian and 4 Slovenian textbooks. The aim of this paper is to determine how is the partisan movement in Yugoslavia presented in Croatian and Slovenian history textbooks, what is similar and what is different between the different textbooks in each country, between the Croatian and Slovenian textbooks and between the older and newer generation of textbooks. The methodology of this paper is based on a comparative analysis of textbooks. I will use synthesis in the conclusion. I briefly described how education system was developing in Croatia and Slovenia in the 90's and 2000's and what different authors wrote about textbooks that have been used so far. Then there is the analysis of each textbook and comparison of Croatian and Slovenian textbooks. The conclusion is that textbooks are not developing in a positive way, especially

when we talk about newer generation of textbooks. The characteristic of all Slovenian textbooks is a positive representation of partisan movement in Yugoslavia and they are mostly focusing on partisan influence on the creation of the Slovenian state. Also, in Slovenian textbooks special emphasis is placed on preservation of Slovenian culture. Croatian textbooks are different because they look at partisan movement from a liberating and criminal point of view. Communism stands out as a negative aspect of partisan movement and Croatian non-communists and the Catholic Church are portrayed as victims of the communists.

BIBLIOGRAFIJA

Hrvatski udžbenici

Barić, Nikica; Brigović, Ivan; Kačić, Zaviša; Nazor, Ante; Racić, Mira; Racić, Zrinka. *Povijest 8 - udžbenik iz povijesti za osmi razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa, 2021.

Bekavac, Stjepan; Jareb, Mario. *Povijest 8*. Zagreb: Alfa, 2008.

Erdelja, Krešimir; Stojaković, Igor. *Klio 8*. Zagreb: Školska knjiga, 2021.

Erdelja, Krešimir; Stojaković, Igor. *Tragom prošlosti 8 - udžbenik povijesti u osmom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga, 2007.

Perić, Ivo. *Povijest za VIII. razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga, 1997.

Slovenski udžbenici

Dolenc, Ervin; Gabrič, Aleš; Rode, Marjan. *Koraki v času: 20. stoletje - zgodovina za osmi razred*. Ljubljana: DZS, 1997.

Dolenc, Ervin; Gabrič, Aleš; Rode, Marjan. *Koraki v času; 20. stoletje - zgodovina za osmi razred osemletke in deveti razred devetletke*. Ljubljana: DZS, 2003.

Kern, Ana Nuša; Nečak, Dušan; Repe, Božo. *Naše stoletje - zgodovina za deveti razred osnovne šole*. Ljubljana: Modrijan, 2005.

Razpotnik, Jelka; Snoj, Damjan; Čepić, Zdenko; Gašparić, Jure; Godeša, Bojan. *Raziskujem preteklost - učbenik za zgodovinu za deveti razred osnovne šole*. Ljubljana: Rokus Klett, 2013.

Literatura

Brodnik, Vilma. „Revision of History Curricula in the Republic of Slovenia (2006–2008)“. U: *Transition and the Politics of History Education in Southeast Europe*, uredila Augusta Dimou, 71-91. Göttingen: V&R unipress, 2009.

Goldstein, Ivo. „O udžbenicima povijesti u Hrvatskoj“. U: *Dijalog povjesničara/istoričara 3*, uredili Dušan Gamser, Igor Graovac i Olivera Milosavljević, 15-28. Zagreb: Zaklada Friedrich-Naumann, 2001.

Koren, Snježana. *Politika povijesti u Jugoslaviji, 1945-1960: Komunistička partija Jugoslavije, nastava povijesti, historiografija*. Zagreb: Srednja Europa, 2012.

Koren, Snježana; Najbar-Agičić, Magdalena. „Slika naroda s prostora prijašnje Jugoslavije u hrvatskim udžbenicima povijesti“. U: *Dijalog povjesinara/istoričara 6*, uredili Hans-Georg Fleck i Igor Graovac, 131-150. Zagreb: Zaklada Friedrich Naumann, 2002.

Koren, Snježana. „Promjene u nastavnim planu i programu za osnovne škole u Republici Hrvatskoj tijekom posljednjeg desetljeća“. *Povijest u nastavi*, god. I, (2003), br. 2: 155-163.

Koren, Snježana. „Jugoslavija: pogled u razbijeno ogledalo. Tko je »onaj drugi«?“ U: *Klio na Balkanu: prilozi analizi stanja u nastavi povijesti u Jugoistočnoj Europi*, uredila Magdalena Najbar-Agičić, 79-89. Zagreb: Srednja Europa, 2005.

Koren, Snježana. „Slike nacionalne povijesti u hrvatskim udžbenicima uoči i nakon raspada Jugoslavije.“ *Historijski zbornik 60* (2007): 247-294.

Koren, Snježana. „Nastava povijesti između historije i pamćenja. Hrvatski udžbenici povijesti o 1945. godini“. U: *Kultura sjećanja 1945. Povijesni lomovi i svladavanje prošlosti*, uredili Sulejman Bostoi Tihomir Cipek, 239-262. Zagreb: Disput, 2009.

Koren, Snježana. „What Kind of History Education Do We Have After Eighteen Years of Democracy in Croatia?“ U: *Transition and the Politics of History Education in Southeastern Europe*, uredila Augusta Dimou, 91-140. Gottingen: V&R unipress, 2009.

Koren, Snježana. „Korisna prošlost? Ratovi devedesetih u deklaracijama Hrvatskog sabora“. U: *Kultura sjećanja 1991:povijesni lomovi i svladavanje prošlosti*, uredili Tihomir Cipek i Olivera Milosavljević, 121-156. Zagreb: Disput, 2007.

Koren, Snježana. „History teaching in Croatia (1990. – 2012)“. U: *School history and textbooks: A comparative analysis in history textbooks in Japan and Slovenia*, uredili Nobuhiro Shiba, Aleš Gabrič, Kenta Suzuki i Žarko Lazarevič. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2013.

Lazarevič, Žarko. „The Concept of Progress in the Teaching of History: some Observations from Slovenian Textbooks“. U: *School history and textbooks: A comparative analysis in history textbooks in Japan and Slovenia*, uredili Nobuhiro Shiba, Aleš Gabrič, Kenta Suzuki i Žarko Lazarevič. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2013.

Maric, Dea. „The homeland war in Croatian history education: Between “real truth” and innovative history teaching“. *History can bite. History Education in Divided and Postwar Societies* (2016): 85-107.

Ministarstvo znanosti i obrazovanja, *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, Zagreb: MZO, 2019.

Najbar-Agičić, Magdalena. „Jugoslavenska povijest u hrvatskim udžbenicima“. U: *Klio na Balkanu: prilozi analizi stanja u nastavi povijesti u Jugoistočnoj Europi*, uredila Magdalena Najbar-Agičić, 117-135. Zagreb: Srednja Europa, 2005.

Najbar-Agičić, Magdalena; Agičić, Damir. „Nastava povijesti u Hrvatskoj i njezina zloupotreba“. U: *Demokratska tranzicija u Hrvatskoj: transformacija vrijednosti, obrazovanje, mediji*, uredile Sabrina Ramet i Davorka Matić, 169-191. Zagreb: Alinea, 2006.

Pavasović Trošt, Tamara. „Ruptures and continuities in nationalhood narratives: reconstructing the nation through history textbooks in Serbia and Croatia“. *Nations and Nationalism* 24(3), (2018):716-740. Pristup ostvaren 27.7. 2022.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/nana.12433>.

Petrungaro, Stefan. *Pisati povijest iznova. Hrvatski udžbenici povijesti 1918. – 2004*. Zagreb: Srednja Europa, 2009.

Poljak, Vladimir. *Didaktičko oblikovanje udžbenika i priručnika*. Zagreb: Školska knjiga, 1980.

Prlender, Ivica. „Hrvatski udžbenici – stanje i nakane“. U: *Dijalog povjesničara/istoričara 4*, uredili Dušan Gamser, Igor Graovac i Olivera Milosavljević, 45-59. Zagreb: Zaklada Friedrich-Naumann, 2001.

Režek, Mateja. „Reprezentacije primorskega antifašizma in Tigr-a v slovenskih zgodovinskih

učbenikih (1945 – 2016)“. U: *Tigr v zgodovini in zgodovinopisju*, uredio Aleš Gabrič, 117- 134. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2017.

Trškan, Danijela; Bezjak, Špela. „Teaching History and Civic Education in Slovenia“. *El Futuro del Pasado: revista electrónica de historia* 12 (2021): 123-158.

Vodopivec, Petar. „Politics and History education in Slovenia and Slovene History Textbooks after 1991“. U: *School history and textbooks: A comparative analysis in history textbooks in Japan and Slovenia*, uredili Nobuhiro Shiba, Aleš Gabrič, Kenta Suzuki i Žarko Lazarevič. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2013.

Vodopivec, Petar. „The Conflicting Politics of History and Memory in Slovenia since 1990“. *Slovene Studies Journal* 37.1-2 (2015): 45-66.

Zgaga, Pavel. „Promjene filozofije i sustava obrazovanja u Republici Sloveniji“. *Napredak* br. 2, (2001): 225-235.